

KU LEUVEN

FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID

ACADEMIEJAAR 2017-2018

Het externe beleid van de EU inzake democratie en
mensenrechten in relatie tot de mensenrechtensituatie in de
'failed state' Somalië

Promotor

Prof. dr. **K. LEMMENS**

Begeleidend assistent

L. REYNTJENS

Masterscriptie, ingediend door

Daisy DANIELS

bij het eindexamen voor de graad van

MASTER IN DE RECHTEN

KU LEUVEN

FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID

ACADEMIEJAAR 2017-2018

Het externe beleid van de EU inzake democratie en
mensenrechten in relatie tot de mensenrechtensituatie in de
'failed state' Somalië

Promotor

Prof. dr. **K. LEMMENS**

Begeleidend assistent

L. REYNTJENS

Masterscriptie, ingediend door

Daisy DANIELS

bij het eindexamen voor de graad van

MASTER IN DE RECHTEN

SAMENVATTING

Deze masterscriptie handelt over de invloed van het externe beleid van de EU inzake democratie en mensenrechten op de mensenrechtensituatie in de ‘failed state’ Somalië. Het is de bedoeling om de externe relaties tussen de EU en Somalië te beoordelen in het licht van de actuele mensenrechtensituatie in Somalië.

De EU onderhoudt binnen haar externe bevoegdheden relaties met Afrika, en in het bijzonder Somalië. De samenwerkingsvormen omvatten de bevordering van de democratie en de mensenrechten in Afrika. Ondanks de specifieke geschiedenis van de Afrikaanse staten en de moeilijke invulling van het democratische concept, worden de democratische waarden en de mensenrechtenbescherming gewaarborgd in het Afrikaans Handvest inzake Mensen- en Volkerenrechten dat geratificeerd werd door alle Afrikaanse staten, waaronder Somalië. Somalië is een staat zonder een functionerend overheid, of enige vorm van centraal gezag, en valt aldus onder de categorie van de ‘failed states’. De geschiedenis van het land staat in het teken van politiek verval, gewapende conflicten en mensenrechtenschendingen. Ondanks de vele steun van verschillende staten en organisaties, zoals onder andere de Europese Unie, is de mensenrechtensituatie bijna niet verbeterd.

Deze verhandeling wil een bijdrage leveren aan het beter begrijpen van de huidige manier waarop de EU haar externe beleid voort en de mate waarin het externe beleid invloed uitoefent op de mensenrechtensituatie in een disfunctionele staat, zoals Somalië. De conclusie is dat de EU relaties onderhoudt met Somalië en dat ze de situatie in de ‘failed state’ tracht te beïnvloeden door doelstellingen ter bevordering van de democratie en de mensenrechten op te nemen in de overeenkomsten met het land. De mensenrechtensituatie in Somalië weerspiegelt de inspanningen van de EU echter niet. Door een gebrek aan opvolgings- en controlemechanismen is het moeilijk om na te gaan of de weinige verbeteringen op het vlak van mensenrechten in Somalië een gevolg zijn van de steun van de EU.

DANKWOORD

De masterscriptie die voor u ligt, vormt de afsluiter van mijn masteropleiding rechten aan de KU Leuven. Maandenlang heb ik mij verdiept in de relatie tussen de Europese Unie en Somalië, en mij een weg proberen banen door het complex landschap van verschillende soorten overeenkomsten, ‘semi-officiële’ rapporten en onofficiële verklaringen.

Tijdens het maken van dit werk, wat het ene moment al vlotter verliep dan het andere, werd ik geconfronteerd met de interpolitieke en internationale betrekkingen die mensenrechtenbescherming op nationaal, bilateraal en internationaal niveau enorm lastig maken. Ik had echter het geluk bijgestaan te worden door verschillende mensen die ik dan ook graag wil bedanken.

Allereerst wil ik mijn promotor, prof. dr. Koen Lemmens, bedanken voor de kwaliteitsvolle begeleiding en voor de leerrijke ervaring. Dankzij de mogelijkheid om deze masterscriptie te schrijven binnen het mensenrechtendomein en de vrijheid die ik kreeg om het onderwerp zelf nader te bepalen, werd mijn passie voor mensenrechtenhandhaving alleen maar groter. Ik bedank ook graag mijn begeleidster, Louise Reyntjens, voor de ondersteuning en hulp tijdens mijn traject. Zonder haar medewerking, oprechte mening en begrip zou dit nooit het eindresultaat geweest zijn.

Veel appreciatie ben ik ook verschuldigd aan mijn vader die mij de mogelijkheid heeft gegeven om verder te studeren en mij steeds steunt in alles wat ik doe. Woorden van dank zijn verder op zijn plaats voor mijn zus, vrienden en kotgenoten die steeds klaar stonden om mij met een luisterend oor en motiverende woorden te steunen. Tenslotte wil ik in het bijzonder ook mijn vriend, Steffen, bedanken voor de onvoorwaardelijke steun en enorme hoeveelheid geduld.

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING	1
2. HET EXTERNE BELEID VAN DE EUROPESE UNIE	4
2.1 De externe bevoegdheid van de Europese Unie	4
2.2 Het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid.....	5
2.3 Democratie en mensenrechten.....	6
3. DE EUROPESE UNIE EN HAAR RELATIES MET AFRIKA	8
4. DEMOCRATIE EN MENSENRECHTEN IN AFRIKA	10
4.1 De Afrikaanse context: het volk regeert?	10
4.2 De toepasselijke mensenrechteninstrumenten.....	16
5. FAILED STATES	20
5.1 Het begrip ‘failed states’	20
5.2 Kritische bedenkingen.....	22
5.3 ‘Failed states’ en mensenrechten.....	23
6. DE ‘FAILED STATE’ SOMALIË	26
6.1 De politieke geschiedenis van Somalië: de formele ineenstorting van het centraal gezag en de moeilijke weg naar effectief bestuur.....	26
6.2 Democratie en mensenrechten in de Somalische rechtssfeer	31
6.3 De mensenrechtensituatie in Somalië	34
6.3.1 Inbreuken door de federale overheid en bondgenoten	35
6.3.2 Inbreuken door Al-Shabaab en andere gewapende groeperingen.....	36
6.3.3 Kindsoldaten.....	37
6.3.4 Ontheemden	37
6.3.5 Vrijheid van meningsuiting	38

7. DE INVLOED VAN HET EXTERNE BELEID VAN DE EUROPESE UNIE INZAKE MENSENRECHTEN EN DEMOCRATIE OP DE MENSENRECHTENSITUATIE IN DE ‘FAILED STATE’ SOMALIË.....	40
7.1 De relevante overeenkomsten en het optreden van de Europese Unie.....	40
7.2 De werkelijke invloed op en effectieve gevolgen voor de ‘failed state’ Somalië.....	44
7.2.1 Rapportering door de Somalische instanties	45
7.2.2 Rapportering door de Europese Unie	47
7.2.3 Rapportering door Human Rights Watch en Amnesty International	50
7.2.4 Rapportering door de Verenigde Naties.....	51
8. BEDENKINGEN EN TOEKOMSTPERSPECTIEVEN.....	54
9. BESLUIT	57
10. BIBLIOGRAFIE	62
10.1 Wetgeving	62
10.2 Rechtspraak	66
10.3 Rechtsleer	66

1. INLEIDING

“The EU's engagement in Somalia has intensified over the years, with the EU remaining the largest donor both in terms of political engagement as well as financial and technical support and expertise. Since 2008 the EU has provided more than €1.2 billion to the country through various financial sources.”¹

1. Met deze woorden maakt de Europese Commissie op haar onlineplatform over de internationale samenwerking en ontwikkeling duidelijk dat ze een belangrijke relatie onderhoudt met Somalië. Zo biedt de Unie in het kader van haar externe beleid financiële steun aan het Oost-Afrikaanse land. De relatie tussen de Westerse grootmacht en de verscheurde Somalische overheid staat voornamelijk in het teken van vredes- en staatsopbouw in Somalië, wat volledig past binnen het Europese beleid inzake democratie en mensenrechten.² Het gigantische bedrag dat naar Somalië gaat, zou dan ook ingezet dienen te worden voor het versterken van de democratische waarden en het beschermen van de mensenrechten in het land.³ Of het externe beleid dat de Europese Unie voert er ook effectief in slaagt om de democratie en de mensenrechtensituatie in Somalië op enige wijze positief te beïnvloeden, is echter de vraag.

2. Somalië kent een turbulente geschiedenis en heeft na het vertrek van de bezetters in 1960 geen goed gezag gekend.⁴ Een gebrek aan behoorlijk bestuur en overheidsoptreden zorgt ervoor dat het land niet naar behoren kan functioneren of reageren op plotse problemen, rampen of conflicten. De overheid is niet in staat om oplossingen, bescherming of openbare diensten te bieden, wat ontevredenheid in de hand werkt en gewapende conflicten doet ontstaan.⁵

3. De Europese Unie heeft binnen het juridisch kader van haar externe betrekkingen verschillende overeenkomsten gesloten met de Afrikaanse Unie of bepaalde Afrikaanse staten, waaronder Somalië.⁶ Binnen de Europese Unie zelf en in verschillende van deze samenwerkingsovereenkomsten, worden de democratische waarden en mensenrechtelijke naleving steeds hoog in het vaandel gedragen. Toch gaat er op het vlak van deze kernwaarden nog veel

¹ Europese Commissie, International Cooperation and Development: Somalia, https://ec.europa.eu/europeaid/countries/somalia_en.

² Zie hoofdstuk 2.3.

³ Zie hoofdstuk 7.1.

⁴ K. MENKHAUS, “State Failure, State-Building, and Prospects for a “Functional Failed State” in Somalia”, ANNALS, AAPSS 2014, vol. 656, 154-159.

⁵ X, “VN waarschuwen voor grootste humanitaire crisis sinds 1945”, *De Standaard* 2017, www.standaard.be/cnt/dmf20170312_02776828.

⁶ Zie hoofdstuk 2.2.

mis. Het is dan ook relevant om het huidige externe beleid van de Europese Unie eens langs de mensenrechtensituatie in Somalië te leggen. Zo wordt er in deze verhandeling nagaan wat de Europese Unie momenteel al dan niet onderneemt om de democratie en mensenrechten te promoten en te bevorderen in de ‘failed state’ Somalië.

4. Om de relatie tussen het externe beleid van de Europese Unie inzake democratie en mensenrechten en de mensenrechtensituatie in de ‘failed state’ Somalië goed te kunnen schetsen, moeten zowel het externe beleid van de Europese Unie, als het fenomeen ‘failed states’ en de mensenrechtenstatus in deze ‘failed states’, eerst toegelicht worden. Gezien de evolutie van het externe beleid van de Europese Unie sinds de oprichting van de Unie tot nu lijkt het aangewezen om kort een chronologisch overzicht te geven van de positie van de Europese Unie als globale actor en de groei van het buitenlands beleid. Eenmaal het algemeen buitenlands beleid van de Europese Unie kort toegelicht is, zal er meer toegespitst worden op de doelstellingen en principes die betrekking hebben op het promoten en bevorderen van democratie en mensenrechten. In deze verhandeling gaan we dan voornamelijk op zoek naar de toepasselijke bepalingen in de huidige Europese verdragen, en andere relevante instrumenten, rapporten of verslagen die de principes in desbetreffende bepalingen verder toelichten. Daarna zal er meer ingegaan worden op de relaties tussen de Europese Unie en Afrika. Een studie van de bestaande samenwerkingsovereenkomsten moet hier meer duidelijkheid over scheppen. Ook hier is het aangewezen om de eventuele evolutie van de verschillende overeenkomsten kort te vermelden, voordat overgegaan wordt tot het duiden van de huidige afspraken tussen Europa en Afrika. De focus zal daarbij wederom liggen bij de samenwerkingsverbanden en overeengekomen principes omtrent democratie en mensenrechten.

5. Gezien de bijzondere geschiedenis die de meeste Afrikaanse landen delen, is het eveneens van belang om de concepten democratie en mensenrechten te plaatsen binnen de juiste context. De specifieke gebeurtenissen die plaatsvonden op het continent helpen bij het kaderen van de speciale verhouding tussen enerzijds de etnische verdeeldheid in Afrika en anderzijds het panafrikanisme. Deze twee, op het eerste zicht tegenstrijdige, begrippen hebben namelijk een invloed op de invulling, toepassing en handhaving van de democratische waarden en de mensenrechtenbescherming in Afrikaanse staten.⁷

⁷ Zie hoofdstuk 4.

6. Om uiteindelijk te kunnen komen tot een evaluatie van het externe beleid van de Europese Unie in relatie tot de mensenrechtensituatie in de ‘failed state’ Somalië, is het aangewezen om te duiden wat er bedoeld wordt met het concept ‘failed states’. Zo is het afbakenen van het concept in kwestie en de criteria die spelen noodzakelijk om te bevatten waarom en in welke mate Somalië een ‘failed state’ is en wat de eventuele consequenties hiervan zijn. Gezien de controversiële status van het begrip ‘failed states’, zal dit aspect van de scriptie tot stand komen door middel van een kritische studie van rechtsleer. Om het onderzoeksgebied te beperken, zal daarna enkel specifiek ingegaan worden op de ‘failed state’ Somalië. Het land staat reeds jarenlang op nummer een of twee in de ranglijsten van ‘meest gefaalde staten’ en gezien de constante dreiging van rebellengroepering Al-Shabaab, de recente aanhoudende droogte en momenteel dreigende hongersnood, is het relevant en actueel om de situatie in Somalië van naderbij te bekijken. Een evaluatie van de actuele mensenrechtensituatie in Somalië zal ertoe bijdragen om zo accuraat mogelijk het externe beleid van de Europese Unie inzake mensenrechten en democratie in relatie tot Somalië te kunnen beoordelen. De recente status van de mensenrechtensituatie zal voornamelijk geschetst worden aan de hand van de rapporten en berichtgevingen van verschillende organisaties en kwaliteitsmedia.

7. Eenmaal er een duidelijk beeld ontstaat van het externe beleid van de Europese Unie inzake democratie en mensenrechtenbescherming en de mensenrechtensituatie in de ‘failed state’ Somalië, kunnen deze bevindingen met elkaar in verband worden gebracht. Zo zal in deze verhandeling uiteindelijk bestudeerd worden of en in welke mate de Europese Unie haar geschreven woord in de praktijk kan nakomen en haar beleid naar behoren kan uitvoeren. Deze verhandeling tracht aldus na te gaan of de ‘failed state’ Somalië enige, al dan niet positieve, invloed ondervindt van het externe beleid van de Europese Unie. Een studie van rapporten, Europese beslissingen, nationale maatregelen en andere berichtgevingen, moeten hiertoe bijdragen. Uiteindelijk is het de bedoeling om het externe beleid van de Europese Unie en de samenwerkingsovereenkomsten tussen de Europese Unie en Somalië te evalueren in relatie tot de actuele mensenrechtensituatie in Somalië. Hieruit vloeien in deze scriptie conclusies voort met betrekking tot de huidige werking en relevantie van het externe beleid van de Europese Unie inzake mensenrechten en democratie, waar daarna een uiteenzetting van toekomstmogelijkheden uit kunnen voortvloeien. Vervolgens zal deze scriptie hieromtrent trachten toe te lichten wat de eventuele toekomstmogelijkheden zijn voor de Europese Unie en Somalië met het oog op het verbeteren van de democratische waarden en mensenrechtensituaties in ‘failed states’.

2. HET EXTERNE BELEID VAN DE EUROPESE UNIE

8. Artikel 47 van het Verdrag van de Europese Unie bepaalt dat de Europese Unie rechtspersoonlijkheid heeft. Hieruit volgt dat de Unie kan optreden in de internationale rechtsorde en relaties kan aangaan met andere actoren in het internationale recht. Binnen deze sfeer van internationale mogelijkheden, heeft de Europese Unie dan ook een extern beleid uitgewerkt waarbinnen ze bilaterale of multilaterale relaties aangaat met verschillende staten.⁸

9. Op welke manier de Europese Unie relaties kan aangaan met niet-Unie entiteiten wordt in eerste instantie geregeld door de Europese Verdragen. In deze Verdragen vinden we de specifieke bepalingen en regelingen terug omtrent de externe bevoegdheid van de Unie, het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid en de Europese Dienst voor extern optreden. In het kader van deze verhandeling is het relevant om de bepalingen omtrent democratie en mensenrechten in de Verdragen van naderbij te bekijken.

2.1 De externe bevoegdheid van de Europese Unie

10. Ruim twintig jaar na de oprichting van de Europese Unie was pas voor het eerst sprake van de integratie van een buitenlands beleid in de verdragen van de Unie. De lidstaten waren oorspronkelijk terughoudend ten opzichte van het groeiend aantal bevoegdheden van de Unie met betrekking tot externe relaties en politiek gevoeligere kwesties. Toch groeide het externe beleid doorheen de jaren. Zo zijn er ondertussen enkele basisprincipes en doelstellingen opgenomen die het optreden van de Unie binnen de internationale sfeer vorm moeten geven.⁹

11. In het Verdrag van de Europese Unie zijn enkele juridische basisprincipes¹⁰ terug te vinden waar de Unie rekening mee houdt binnen de bevoegdheidssfeer van haar externe relaties. Onder andere het gelijkheidsbeginsel, de bevoegdheidsverdeling tussen de instellingen van de Europese Unie en het nemen van de nodige maatregelen om de doelstellingen van de Europese

⁸ B. VAN VOOREN en R. A. WESSEL, *EU External Relations Law. Text, Cases and Materials*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014, 1-33.

⁹ D. DIALER, H. NEISSER en A. OPITZ (eds.), *The EU's External Action Service: Potentials for a one voice Foreign Policy*, Innsbruck, University Press, 2014, 13.

¹⁰ Art. 4, 5 en 13 VEU.

Unie te bereiken, behoren tot deze basisprincipes en dragen bij aan een adequate werking van het externe beleid en de externe bevoegdheid van de Unie.¹¹

12. Daarnaast omvat het Verdrag van de Europese Unie ook de doelstellingen van het externe beleid en de externe relaties van de Europese Unie en de gerelateerde algemene beginselen.¹² Deze worden omschreven onder titel vijf van het Verdrag van de Europese Unie dat niet enkel over het externe beleid van de Europese Unie in het algemeen spreekt, maar ook over het gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid dat dit externe beleid vormgeeft.¹³

2.2 Het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid

13. Het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid van de Europese Unie (hierna: GBVB) zet de algemene principes met betrekking tot het externe beleid in de praktijk om. De Europese Unie spreekt zo met één stem op het wereldtoneel.¹⁴ Na de Verdragen van Maastricht en Amsterdam, die het GBVB in het leven riepen¹⁵ en verfijsden¹⁶, kreeg het een extra dimensie in het Verdrag van Lissabon in 2009 door de aanstelling van een Hoge Vertegenwoordiger van de Unie voor Buitenlandse Zaken en Veiligheidsbeleid¹⁷ en de oprichting van de diplomatieke Europese Dienst voor extern optreden.¹⁸

14. Het GBVB bekommert zich over de internationale vrede en veiligheid. Een aantal belangrijke, meer specifieke doelstellingen binnen het beleid betreffen het waarborgen van de vrede en veiligheid, het stimuleren van de internationale samenwerking en het bevorderen en beschermen van ontwikkeling, de democratie, de rechtsstaat, mensenrechten en de fundamentele vrijheden.¹⁹ Er is echter geen sprake van een duidelijke toewijzing van

¹¹ P. KOUTRAKOS, *EU International Relations Law*, Oxford, Hart Publishing, 2015, 11-14.

¹² Art. 21 VEU; B. VAN VOOREN en R. A. WESSEL, *EU External Relations Law. Text, Cases and Materials*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014, 7-8.

¹³ Art. 24 VEU.

¹⁴ B. VAN VOOREN en R. A. WESSEL, *EU External Relations Law. Text, Cases and Materials*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014, 346-399.

¹⁵ Titel V Verdrag van Maastricht betreffende de Europese Unie van 7 februari 1992.

¹⁶ Titel V Verdrag van Amsterdam van 2 oktober 1997.

¹⁷ Art. 24 §1 lid 2 VEU.

¹⁸ Art. 27 §3 VEU; P.J. CARDWELL (ed.), *EU External Relations Law and Policy in the Post-Lisbon Era*, Den Haag, T.M.C. Asser Press, 2012, 26-30.

¹⁹ Art. 21 en 23 VEU; P.J. CARDWELL (ed.), *EU External Relations Law and Policy in the Post-Lisbon Era*, Den Haag, T.M.C. Asser Press, 2012, 23-24.

afgebakende bevoegdheden. De lijst opgesomde doelstellingen creëert een beleidsdomein waarbinnen de Unie kan optreden, maar de grenzen van het domein blijven onduidelijk.²⁰

15. De Hoge Vertegenwoordiger van de Unie voor Buitenlandse Zaken en Veiligheidsbeleid is het gezicht van de Europese Unie op internationaal niveau en creëert eenheid in het externe optreden van de Europese Unie.²¹ De Europese Dienst voor extern optreden ondersteunt de Hoge Vertegenwoordiger van de Unie in het uitvoeren van deze taak. De Dienst werd in het leven geroepen door het Verdrag van Lissabon en is effectief operatief sinds 1 januari 2011.²² Het betreft de diplomatieke dienst van de Unie die ernaar streeft om het buitenlands beleid van de Europese Unie meer samenhangend en effectief te maken, en om zo dus de Europese invloed op wereldvlak te vergroten. Zo werkt ze samen met de nationale diplomatieke diensten van de verschillende lidstaten van de Europese Unie, met de Verenigde Naties en met andere belangrijke wereldmachten.²³

2.3 Democratie en mensenrechten

16. De Europese Unie engageert zich in haar externe relaties voor het promoten en ondersteunen van democratische waarden en mensenrechten, zoals haar grondbeginselen in artikel 2 van het Verdrag van de Europese Unie voorschrijven. Dit artikel beklemtoont namelijk dat de Unie ontstaan en opgebouwd is, berustend op onder andere eerbied voor de vrijheid, democratie, mensenrechten en de rechtsstaat.²⁴ Mensenrechten en democratische waarden zijn dan ook onlosmakelijk verbonden met elkaar. Het een kan niet bestaan zonder het ander en beide concepten beïnvloeden elkaar direct of indirect.²⁵ Individuen kunnen zich slechts optimaal op hun mensenrechten beroepen in een democratische samenleving en een democratische samenleving bereikt slechts haar grootste potentieel indien de mensenrechten gerespecteerd worden.²⁶

²⁰ G. DE BAERE, *Constitutional Principles of EU External Relations*, Oxford, Oxford University Press, 2008, 101-102.

²¹ Art. 28-30 VEU.

²² Art. 27 §3 VEU.

²³ https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/eeas_en.

²⁴ Art. 2 VEU.

²⁵ HvJ 3 december 1996, nr. C-268/94, ECLI:EU:C:1996:461, §23-24; HvJ 23 oktober 2007, nr. C-403/05, ECLI:EU:C:2007:624, §56-57.

²⁶ https://ec.europa.eu/europeaid/sectors/human-rights-and-governance/democracy-and-human-rights/democracy_en.

17. De Europese Unie erkent in het ondersteunen van democratisering dat participatie in het politiek proces en inspraak in lokale ontwikkelingskeuzes van cruciaal belang zijn. De Unie steunt lokaal aangestuurde hervormingsinitiatieven dan ook door middel van financiële en politieke instrumenten aangepast aan de situatie van ieder land, voor zover de initiatieven in kwestie verenigbaar zijn met de internationale mensenrechtenstandaarden.²⁷ Het opbouwen van democratische instellingen wordt specifiek door middel van regionale programma's gesteund. Zo wordt er steun toegekend aan lokale bewegingen en groepen die zich inzetten voor het promoten van dialoog en bemiddeling, en het aanwakkeren van politiek pluralisme, transparantie en verantwoordelijkheid. Het Europese instrument waar de legitimiteit van deze steun uit voortvloeit, is het Europees Instrument voor Democratie en Mensenrechten. Het instrument voorziet een budget van 1,3 miljard tussen 2014 en 2020 om actoren in het maatschappelijk middenveld te steunen in het promoten van mensenrechten en democratie.²⁸

18. De Europese Raad keurde in 2012 een Strategisch Kader voor Mensenrechten en Democratie goed, alsook een actieplan om het EU-kader efficiënt te implementeren.²⁹ Het kader omvat de algemene principes, doelen en prioriteiten voor het verbeteren van de effectiviteit en samenhang van het EU-beleid de volgende tien jaar. De principes beogen de mensenrechten in elk soort Europees beleid te integreren, ook waar de interne en externe beleidsplannen elkaar overlappen, en een meer eengemaakte benadering te hanteren.³⁰

19. De richtlijnen in het Strategisch EU-kader verschaffen praktische instructies, onder andere met betrekking tot het ondernemen van actie tegen de doodstraf, het in dialoog treden over mensenrechten, de rechten van het kind, het ondernemen van actie tegen marteling en onmenselijke behandeling, het naleven van de regels van het internationaal humanitair recht en het promoten van de vrijheid van geloof en meningsuiting.³¹

²⁷ P. KOUTRAKOS, *EU International Relations Law*, Oxford, Hart Publishing, 2015, 142-145.

²⁸ Verord.Raad (EU) nr. 235/2014 van het Europees Parlement en de Raad van 11 maart 2014 tot vaststelling van een financieringsinstrument voor democratie en mensenrechten in de wereld, *Pb.L.* 15 maart 2014, afl. 77, 85.

²⁹ Doc.Raad nr. 11855/12, 25 juni 2012 houdende mensenrechten en democratie: Strategisch EU-kader en EU-actieplan, <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11855-2012-INIT/nl/pdf>.

³⁰ EUROPESE RAAD, *EU Action Plan on Human Rights and Democracy*, Luxemburg, Publications Office of the European Union, 2015, 9-10; www.consilium.europa.eu/media/30003/web_en_actionplanhumanrights.pdf.

³¹ Doc.Raad nr. 11855/12, 25 juni 2012 houdende mensenrechten en democratie: Strategisch EU-kader en EU-actieplan, <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11855-2012-INIT/nl/pdf>, bijlage II.

3. DE EUROPESE UNIE EN HAAR RELATIES MET AFRIKA

20. Om een beter zicht te krijgen op de manieren waarop de Europese Unie actie onderneemt voor en in Afrika, worden de verschillende relaties tussen de Europese Unie en de Afrikaanse Unie en/of bepaalde Afrikaanse staten beknopt uiteengezet. De samenwerking tussen de Europese Unie en Afrika wordt omschreven in de gemeenschappelijke strategie Afrika-EU ('Joint Africa-EU Strategy') die aangenomen werd door 80 Afrikaanse en Europese staatshoofden in Lissabon in 2007.³² Deze strategie omvat de partnerschapsovereenkomst tussen Afrika en de Europese Unie, een politiek kader voor de bilaterale relaties, en werd hernieuwd tijdens de vijfde EU-Afrika Top eind 2017³³.

21. De gemeenschappelijke strategie Afrika-EU is de uiting van het wederzijds engagement om gemeenschappelijke belangen en strategische doelstellingen samen na te streven. Hierbij willen beide partijen verdergaan dan het traditionele ontwikkelingsbeleid. De twee continenten startten een samenwerking als gelijke partners. De strategie omvat de beleidsprioriteiten van de twee continenten voor een lange termijn gebaseerd op een gedeelde visie en gemeenschappelijke principes. Het is het politiek kader dat de relaties tussen Afrika en de Europese Unie vormgeeft met de nadruk op het verbeteren van het politiek partnerschap, het effectief multilateralisme, de dagelijkse implementatie van het strategisch partnerschapsplan.³⁴

22. De Europese Commissie en de Afrikaanse Unie zitten ook jaarlijks samen tijdens zogenaamde 'College-to-College' (C2C) meetings³⁵ om hun partnerschap om te zetten in concrete samenwerking in de vorm van actieplannen. Deze actieplannen maken het mogelijk om de gemeenschappelijke EU-Afrika strategie effectief toe te passen en uit te voeren. Ze versterken de intercontinentale dialoog en leiden tot de concrete maatregelen in verschillende domeinen. De twee voorgaande actieplannen waren opgebouwd rond acht thema's, waaronder vrede en veiligheid, en democratisch bestuur en mensenrechten.³⁶ Het meest recente actieplan

³² Joint Africa-EU Strategy, Lisbon Summit, 9 december 2007, www.africa-eu-partnership.org/sites/default/files/documents/eas2007_joint_strategy_en.pdf.

³³ Final Declaration AU-EU Summit: Investing in Youth for Accelerated Inclusive Growth and Sustainable Development, Abidjan Summit, 30 november 2017, www.consilium.europa.eu/media/31991/33454-pr-final_declaration_au_eu_summit.pdf, §1, 1.

³⁴ Joint Africa-EU Strategy, Lisbon Summit, 9 december 2007, www.africa-eu-partnership.org/sites/default/files/documents/eas2007_joint_strategy_en.pdf, 2, nr. 6-7.

³⁵ https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/328/africa-and-eu_lv.

³⁶ First Action Plan (2008-2010) for the Implementation of the Africa-EU Strategic Partnership, 31 oktober 2007, www.africa-eu-partnership.org/sites/default/files/documents/jaes_action_plan_2008-2010.pdf; Second Action plan (2011-2013), 30 november 2010, www.africa-eu-partnership.org/sites/default/files/documents/03-jaes_action_plan_en.pdf.

beperkt zich echter toch vijf prioritaire domeinen, namelijk: vrede en veiligheid; democratie en mensenrechten; menselijke ontwikkeling; duurzame en inclusieve ontwikkeling en continentale integratie; en opkomende globale problemen.³⁷ Democratie en mensenrechten worden steeds samen vermeld en stevast als een prioriteitswaardig domein aangehaald in de doelstellingen vooropgesteld in de EU-Afrika relaties.

23. Naast de gemeenschappelijke EU-Afrika strategie, dat het overkoepelende politieke kader van de continentale relaties betreft, heeft de Europese Unie ook nog sub-regionale en bilaterale relaties met Afrikaanse staten. Deze overeenkomsten worden geregeld en afgebakend door verschillende instrumenten. Zo maken de Noord-Afrikaanse landen deel uit van het Europees nabuurschapsbeleid (ENB).³⁸ Het beleid is van toepassing op de relaties met Algerije, Egypte, Israël, Jordanië, Libanon, Libië, Marokko, Palestina, Syrië en Tunesië en zorgt voor een kader waarbinnen de politieke dialoog tussen de landen in kwestie kan plaatsvinden. Het bestaat uit bilaterale beleidsafspraken en -overeenkomsten tussen de Europese Unie en de verschillende partnerlanden,³⁹ alsook een regionaal samenwerkingsverband: de Unie voor het Middellandse Zeegebied binnen het kader van het Euro-mediterraan partnerschap.⁴⁰

24. De relaties met Sub-Sahara Afrika vinden plaats onder het juridische kader van onder andere de partnerschapsovereenkomst met de Afrikaanse, Caribische en Stille Oceaanlanden, de zogenaamde Overeenkomst van Cotonou. De Overeenkomst van Cotonou omschrijft de politieke dialoog en financiële coöperatie op nationaal en sub-regionaal niveau.⁴¹

³⁷ Roadmap 2014-2017, Fourth EU-Africa Summit, 3 april 2014, www.africa-eu-partnership.org/sites/default/files/documents/2014_04_01_4th_eu-africa_summit_roadmap_en.pdf.

³⁸ Artt. 206-207 en 216-219 VWEU.

³⁹ B. REY en J. LEGRAND, “Het Europees nabuurschapsbeleid”, december 2016, www.europarl.europa.eu/atyourservice/nl/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5.4.html.

⁴⁰ Verklaring van Barcelona inzake het Euro-mediterraan partnerschap, aangenomen op de Euro-mediterrane Conferentie, 27-28 november 1995, www.eeas.europa.eu/archives/docs/euromed/docs/bd_en.pdf.

⁴¹ Partnerschapsovereenkomst 2000/483/EG tussen de leden van de groep van Staten in Afrika, het Caribisch gebied en de Stille Oceaan, enerzijds, en de Europese Gemeenschap en haar lidstaten anderzijds van 23 juni 2000, *Pb.L.* 15 december 2000, afl. 317, 1.

4. DEMOCRATIE EN MENSENRECHTEN IN AFRIKA

25. Om na te kunnen gaan hoe het gesteld is met de democratische ontwikkelingen en het niveau van mensenrechtenbescherming in een specifiek Afrikaans land, is het van belang om het grotere geheel niet uit het oog te verliezen. Wanneer men spreekt over een divers continent met een interessant verleden, zoals Afrika, is het aldus aangewezen om de nodige aandacht te besteden aan de specifieke context rekening houdend met de geschiedenis van het continent.

4.1 De Afrikaanse context: het volk regeert?

26. Tijdens de pre-koloniale periode was democratische besluitvorming zo goed als onbestaande in Afrika. Individuen waren afhankelijk van de familie of stam waartoe ze behoorden. De collectieve structuren binnen de samenleving bepaalden en garandeerden de rechten en het welzijn van de leden van de groep. Door middel van sociale machtsverhoudingen, die gebruikt werden om de besluitvorming te manipuleren, hield de groep de individuele fundamentele rechten van zijn leden in stand.⁴² Ook toen vele Afrikaanse gebieden gekoloniseerd werden door Europese grootmachten, was er weinig sprake van democratie, en nog minder van mensenrechtenbescherming. De koloniale mogendheden installeerde quasi-militaire administratieve regimes en autoritaire bestuursstructuren in de kolonies.⁴³ De oorspronkelijke systemen van de traditionele samenlevingen werden onderdrukt. De bezetters ontnamen de Afrikanen hun rechten, creëerde discriminerende wetten en bestempelde de oorspronkelijke Afrikaanse bevolking als ‘tweederangsburgers’.⁴⁴ Na het dekolonisatieproces waren de verschillende Afrikaanse samenlevingen dan ook niet voorbereid op het democratisch besturen van de nieuwe territoria die nu onafhankelijke staten moesten vormen.⁴⁵ De overheden die gecreëerd werden na de onafhankelijkheid, waren instabiel en hielden vaak niet lang stand.⁴⁶

⁴² C.R. MAHALU, *Human rights and development: an African perspective*, Leiden Journal of International Law, Den Haag, Institute of Social Studies, 1988, 15-24.

⁴³ B. P. AMBROSE, *Democratization and the Protection of Human Rights in Africa*, Westport, Greenwood Publishing Group, 1995, 41-42.

⁴⁴ R. HITCHCOCK, “Human Rights and Indigenous Peoples in Africa and Asia” in D. FORSYTHE en P. MCMAHON (eds.), *Human Rights and Diversity: Area Studies Revisited*, Lincoln, University of Nebraska Press, 2003, 206-205.

⁴⁵ R. MURRAY, *Human Rights in Africa: From the OAU to the African Union*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, 73-76.

⁴⁶ D. BIGMAN, *Poverty, Hunger, and Democracy in Africa*, Londen, Palgrave Macmillan, 2011, 244-293.

27. Het tijdperk van de onafhankelijkheid begon op het Afrikaanse continent met groot optimisme. De Afrikaanse leiders aan het stuur van de onafhankelijkheidsbeweging genoten veel populariteit, hadden ambitieuze plannen en konden de vruchten plukken van een gunstige economische situatie. De overvloedige oogsten en de hoge prijzen die men kreeg voor Afrikaanse producten zoals cacao, koper en olie, droegen bij aan een economische groei in de jaren '50.⁴⁷ De onafhankelijkheidsgolf moest ook de menselijke waardigheid in Afrika herstellen. Politieke en bestuurlijke onafhankelijkheid zouden daarvoor zorgen. De mensenrechten werden dan ook opgenomen in de grondwet van de meeste Afrikaanse staten.⁴⁸

28. De Afrikaanse bevolking was dan ook zeer verwachtingsvol. De vele leiders en politici hadden tijdens hun strijd om de macht talrijke beloftes gedaan over educatie, huisvesting, gezondheidszorg en werkgelegenheid. Deze beloftes bleken echter zeer moeilijk na te komen.⁴⁹ De meeste Afrikanen waren arme, ongeletterde landbouwers die zeer beperkt toegang hadden tot onderwijs of medische zorg. De kindersterfte was hoog en de levensverwachting laag. Voornamelijk de kuststreken en mijnbouwgebieden genoten van de economische activiteit terwijl het uitgestrekte binnenland de vruchten niet kon plukken van de moderne ontwikkelingen en zelden over goede infrastructuur beschikte. Pogingen om de agrarische cultuur in te ruilen voor industrialisatie en modernisatie waren weinig succesvol.⁵⁰

29. Politici kwamen aan de macht door tijdens de onafhankelijkheidsstrijd nationalisme en vrijheid voorop te stellen. Na de onafhankelijkheid kwam de etnische verdeeldheid binnen de Afrikaanse staten echter weer op de voorgrond. Veel oorspronkelijk sterk nationalistische leiders maakten steeds meer gebruik van de steun van een select groepje volkeren om hun eigen belangen te behartigen. Tijdens het creëren van nieuwe instellingen en structuren voor de jonge onafhankelijke staten, opteerde veel Afrikaanse leiders voor een eenpartijstelsel. Dit zou volgens hen namelijk verdeeldheid en rivaliteit tussen verschillende etnische groepen voorkomen, aangezien meerpartijstelsels competitie tussen tribale blokken in de hand zouden werken.⁵¹ De eenpartijstelsels werden uiteindelijk echter vaak aangewend om elke vorm van oppositie de kop in te drukken en ervoor te zorgen dat de leiders gedurende lange tijd aan de

⁴⁷ M. MEREDITH, *De schatten van Afrika*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2014, 603.

⁴⁸ S. SMIS, C. JANSSENS, S. MIRGAUX en K. VAN LAETHEM, *Handboek Mensenrechten*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 455-460.

⁴⁹ R. SOUTHALL, *Democracy in Africa: Moving Beyond a Difficult Legacy*, Kaapstad, HSRC Publishers, 2003, 2-9.

⁵⁰ M. MEREDITH, *De schatten van Afrika*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2014, 604-605.

⁵¹ A. CLAUDE, *Democracy and Development in Africa*, Washington D.C., The Brookings Institution, 1996, 3-4.

macht konden blijven. Het uitdelen van titels, jobs, contracten en gunsten aan de juiste loyale mensen zorgden voor de nodige politieke steun. Het eenpartijsysteem veranderde in een systeem van overheersing door de enkelingen die alle politieke macht bezaten. De nieuwe Afrikaanse elite maakte van de gelegenheid gebruik om rijkdom en privileges te bekomen en eiste hoge lonen, bonussen en leningen. De staatskas ging dan ook snel gebukt onder de zware kosten. Corruptie en verduistering werden de regel. De kloof tussen de rijke elite in hun landhuizen en de arme massa in de sloppenwijken werd steeds duidelijker zichtbaar. Voor de overgrote meerderheid bracht de onafhankelijkheid niet wat er hen oorspronkelijk zo veelvuldig beloofd werd.⁵²

30. De eerste politieke omwentelingen vonden eind jaren 60 plaats. Legercommandanten pleegden staatsgrepen die vaak het leven kosten aan de toenmalige presidenten. In Togo werd de autocratische president, Sylvanus Olympio, in 1963 doodgeschoten door een groep ex-militairen onder leiding van sergeant Etienne Eyadéma. In 1965 werd in Benin de macht gegrepen door kolonel Christophe Soglo. Kolonel Jean-Bédel Bokassa leidde een coup in de Centraal-Afrikaanse Republiek tegen het regime van president David Dacko, zijn eigen neef.⁵³ Geen van de staatsgrepen trokken grote aandacht. Ze werden door heel Afrika afgekeurd, maar er werd nauwelijks getreurd om de afgezette presidenten.⁵⁴

31. Staatsgrepen werden een vertrouwd verschijnsel, maar de nieuwe militaire regimes bleken niet veel competentere of minder snel door corruptie verleid te zijn dan de regimes die ze omver hadden geworpen. In Congo eigende de heersende elite zichzelf gigantische hoeveelheden overheidsgeld toe, terwijl leraren en ziekenhuispersoneel vaak maandenlang geen loon ontvingen en ziekenhuizen moesten sluiten wegens gebrek aan middelen. In de Centraal Afrikaanse Republiek wendde kolonel Bokassa overheids gelden aan om villa's in Europa te kunnen kopen en om zijn kroning tot keizer te financieren.⁵⁵ Het volk ging ondertussen gebukt onder hoge kindersterfte, wijdverspreid analfabetisme en economische problemen. Tekenen van verzet werden op gewelddadige wijze de kop ingedrukt.⁵⁶

⁵² M. MEREDITH, *De schatten van Afrika*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2014, 605-610.

⁵³ B.P. AMBROSE, *Democratization and the Protection of Human Rights in Africa*, Westport, Greenwood Publishing Group, 1995, 6.

⁵⁴ M. MEREDITH, *De schatten van Afrika*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2014, 611-613.

⁵⁵ A. CLAUDE, *Democracy and Development in Africa*, Washington D.C., The Brookings Institution, 1996, 16.

⁵⁶ M. MEREDITH, *De schatten van Afrika*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2014, 619-627.

32. Tussen 1960 en 1990 groeide het inwonersaantal van Afrika van 200 tot 450 miljoen. De toenemende vraag naar voedsel, scholen, ziekenhuizen en huisvesting was niet bij te houden. De reactie van vele Afrikaanse regeringen bestond er niet in beleidshervormingen door te voeren, maar betrof het aankloppen bij buitenlandse grootmachten om gigantische sommen geld te lenen.⁵⁷ Al snel bleek dat veel landen niet in staat waren hun rentebetalingen te voldoen en zonder uitzicht op afbetaling van de leningen, begonnen eind jaren 80 buitenlandse commerciële banken, die voordien gretig grote bedragen geld uitleenden, Afrika nu te mijden.⁵⁸ Schulden en wanbeleid maakten de Afrikaanse regeringen onvermogen en onbekwaam om collectieve voorzieningen in stand te houden. Ziekenhuizen hadden geen medicijnen, scholen geen boeken, fabrieken geen machines of grondstoffen en winkels geen reserves. De werkloosheid steeg en de levensstandaard daalde. Geschoolde Afrikanen ontvluchtten het continent. Daarenboven braken er verschillende burgeroorlogen uit in de jaren 80.⁵⁹

33. Internationale reddingsplannen moesten een oplossing bieden en verdere achteruitgang tegengaan. De Wereldbank en het Internationaal Monetair Fonds boden financiële steun in ruil voor ernstige economische hervormingen die de overheidsschulden in de Afrikaanse landen moesten terugdringen.⁶⁰ De meeste politici accepteerden de hulpmiddelen, maar hadden reeds snel door dat er geen zware consequenties volgden als ze niet voldeden aan de vooropgestelde voorwaarden en vervielen snel in oude gewoonten. Er was tegen het einde van de jaren 80 dan ook weinig veranderd. In dertig jaar tijd had geen enkel Afrikaans staatshoofd zich na verkiezingen laten wegsturen. Bijna alle landen waren eenpartijstaten of militaire dictaturen. Tegen de jaren 90 begon de stemming echter te veranderen. Onvrede over incompetentie, corruptie en onderdrukking van de regerende elite leidden tot grootschalige protesten en demonstraties. Studenten kwamen samen op straat met zakenlui, landbouwers en ambtenaren.⁶¹

34. De woede over werkloosheid, gebrek aan gezondheidszorg, voedseltekorten en corruptie deed oppositiegroeperingen ontstaan die de eenpartijbesturen en militaire regimes uitdaagden. De val van de Sovjet-Unie zorgden ervoor dat de Westerse regeringen niet langer een reden hadden om repressieve Afrikaanse regimes overeind te houden enkel omdat ze het Westen steunden. De Westerse grootmachten begonnen dan ook democratische hervormingen

⁵⁷ A. CLAUDE, *Democracy and Development in Africa*, Washington D.C., The Brookings Institution, 1996, 103.

⁵⁸ J. ILIFFE, *Africans: The History of a Continent*, Cambridge, Cambridge University Press, 2007, 264-265.

⁵⁹ M. MEREDITH, *De schatten van Afrika*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2014, 631-633.

⁶⁰ A. CLAUDE, *Democracy and Development in Africa*, Washington D.C., The Brookings Institution, 1996, 89-92.

⁶¹ M. MEREDITH, *De schatten van Afrika*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2014, 634-636.

te eisen.⁶² Dictators werden gedwongen om andere politieke partijen toe te staan en werden vervolgens afgestraft aan de stembus, maar hoewel verschillende dictaturen vielen, overleefden er minstens evenveel dictators. Zo ontstond er in sommige Afrikaanse staten een nieuw type dictator dat de schijn van democratie goed wist op te houden om buitenlandse hulp te blijven krijgen. Als er een ander bestuur aan de macht kwam, was daar soms bijna niets van te merken omdat de oppositieleden die de verkiezingen wonnen vaak ex-ministers of leden van dezelfde elitegroep waren.⁶³

35. Het zeer voorzichtige democratiseringsproces werd snel overschaduwd door interne conflicten. In Somalië ontstond, na de vernederende nederlaag die het land leed in de Ogaden in Ethiopië in 1978, een burgeroorlog tussen rivaliserende clans die het land volledig deed ineensorten. Het conflict verspreidde zich over het hele land en milities veranderden de belangrijkste steden in een hoop puin. De regio's Somaliland en Puntland riepen hun onafhankelijkheid uit in een poging te ontsnappen aan de ellende. Aanhoudende droogte en hongersnood verergerde de situatie. Buitenlandse hulporganisaties werden meegesleept in de chaos. De Verenigde Naties startte een operatie onder leiding van het leger van de Verenigde Staten, maar nadat de buitenlandse troepen in een vuurgevecht met Somalische milities terechtkwamen en er verschillende Amerikaanse doden vielen, trokken ze hun troepen terug.⁶⁴ Somalië bleef zo zonder functionerende regering achter in de handen van krijgsheren. In dezelfde periode vond ook een catastrofaal conflict plaats in Rwanda dat veroorzaakt werd door een machtsstrijd tussen de Hutu- en Tutsi-elite die het eeuwenoude etnische vijandschap als wapen gebruikten. De groeiende haat en paranoia tussen de Hutu en Tutsi leidde tot een genocide waarbij ongeveer 800.000 mensen afgeslacht werden.⁶⁵ In de nasleep van deze holocaust ontstonden in het toenmalige Zaïre conflicten tussen inheemse groepen en de vele Hutu- en Tutsi-vluchtelingen uit Rwanda en Burundi.⁶⁶ De conflicten kostten de staatskassen hopen geld, creëerden vluchtelingenstromen en lieten veel vernieling na.⁶⁷

36. In Noord-Afrika vond reeds sinds de periode van de onafhankelijkheid een heropleving van het moslimfundamentalisme plaats. Egypte, het land waar het Moslimbroederschap was

⁶² A. CLAUDE, *Democracy and Development in Africa*, Washington D.C., The Brookings Institution, 1996, 120.

⁶³ M. MEREDITH, *De schatten van Afrika*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2014, 648-649.

⁶⁴ K. ANNAN, *Interventies*, Amsterdam, Atlas Contact, 2012, 60-65.

⁶⁵ F. GRÜNFELD en A. HUIJBOOM, *The failure to prevent genocide in Rwanda: The role of bystanders*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2007, 30-34.

⁶⁶ K. ANNAN, *Interventies*, Amsterdam, Atlas Contact, 2012, 81-84.

⁶⁷ M. MEREDITH, *De schatten van Afrika*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2014, 649-658.

ontstaan, was het centrum van deze revival. Het Moslimbroederschap pleitte voor de invoering van het islamitische recht en sprak de taal van democratie en mensenrechten. De organisatie was een belangrijke pijler in politieke, economische en sociale activiteiten in Egypte en hoopte zo het land om te vormen tot een islamitische staat.⁶⁸ Terwijl het Broederschap met legale middelen probeerde de islamitische zaak vooruit te helpen, ontstonden tijdens de jaren 90 echter verschillende jihadistische bewegingen die het hardhandiger aanpakten. Ze vielen regeringsleden, intellectuelen, journalisten, buitenlandse toeristen en christenen aan. Banken, winkels, theaters en boekhandels die de westerse cultuur populariseerden werden het doelwit van bomaanslagen. In Algerije groeide de populariteit van de partij Front Islamique du Salut (FIS), een islamitische partij die het land tot islamitische staat wilde omvormen. Soedan kende eveneens periodes van islamitisch gezag en werd er uiteindelijk door verscheurd nadat er een burgeroorlog ontstond tussen Noord- en Zuid-Soedan. De dreiging van fundamentalistische moslimgroeperingen hield bijna alle landen in het noorden van Afrika bezig.⁶⁹

37. Vanaf de jaren 2000 zag het groeiende China mogelijkheden in het grondstofrijke Afrikaanse continent. De Oosterse grootmacht investeerde enorme bedragen in verschillende Afrikaanse staten en toonde een economische betrokkenheid waar de betrokken staten zeer blij mee waren. China stelde namelijk geen eisen omtrent mensenrechten of democratie zoals de westerse machten dat deden. Het land was bereid deals te sluiten met regimes van welke aard dan ook, zonder voorwaarden te stellen.⁷⁰ Dit in combinatie met een nieuwe interesse van Westerse investeerders in de Afrikaanse onbewerkte landen en de komst van mobiele telefonie in Afrika, wat resulteerde in een veel snellere verspreiding van marktinformatie en een nieuw betaalmiddel, zorgde aan het begin van de eenentwintigste eeuw voor economische groei. Toch blijft Afrika op de globale scorelijsten onderaan staan. Het is een van de armste regio's waar de levensverwachting en het onderwijsniveau laag zijn en de werkloosheid hoog. Het zijn nog steeds vooral de Afrikaanse machthebbers en de elite die profiteren van de vooruitgang. Vele landbouwgronden, visserijen en bossen zijn onbewerkbaar en onbewoonbaar geworden door olie lekkages, overontginning en een gebrek aan zuiver water, en het aantal omvangrijke sloppenwijken rond de grote steden is gestegen. In bijna heel Afrika blijft de kloof tussen de elite en de bevolking waarover zij regeren zichtbaar.⁷¹

⁶⁸ B. RUBIN, *The Muslim Brotherhood*, New York, Palgrave Macmillan, 2010, 12.

⁶⁹ M. MEREDITH, *De schatten van Afrika*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2014, 659-671.

⁷⁰ D. BRAUTIGAM, *The Dragon's Gift*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 148-151.

⁷¹ M. MEREDITH, *De schatten van Afrika*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2014, 682-690.

4.2 De toepasselijke mensenrechteninstrumenten

38. Ondanks de culturele verschillen is er in Afrika sprake van een algemeen gevoel van saamenhorigheid en heerst er een drang om de Afrikaanse gemeenschappelijke belangen gezamenlijk te behartigen, door de wrede geschiedenis die de meeste Afrikaanse landen delen. Dit sterk groepsgevoel houdt verband met het panafricanisme. Het panafricanisme omvat het streven naar behoud en erkenning van de Afrikaanse identiteit en achtergrond. Het legt de nadruk op de Afrikaanse afkomst en schuift de Afrikanen naar voren als één homogene groep. Zo stelt men de eenheid van Afrika voorop en tracht men door middel van samenwerking te komen tot onafhankelijkheid ten opzichte van vreemde overheersers.⁷² Verscheidene Afrikaanse basisteksten verwoorden het eenheidsstreven. Dit wil echter niet zeggen dat deze gedeelde wil tot samenwerking en solidariteit geen moeilijkheden kent, integendeel; de jonge onafhankelijke staten zijn niet meteen bereid om hun nieuwverworven soevereiniteit op te geven en over te dragen aan supranationale instellingen. Verder betreft Afrika een gigantisch continent met landen die sterk verschillen op vlak van economische ontwikkeling, geloof, politieke systemen en prioriteiten, wat het komen tot eensgezindheid en akkoorden bemoeilijkt.⁷³

39. In 1963 werd met het Handvest van de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid (hierna: OAE) gekozen voor de oprichting van een intergouvernementele organisatie en geen supranationale instelling of unie.⁷⁴ Het Handvest van de OAE betrof slechts een afgezwakte uiting van het eerder vermeld panafricanisme. Mensenrechten kwamen in het begin slechts beperkt aan bod. Men focuste vooral op het zelfbeschikkingsrecht en de belangen van de staten, niet op de rechten van het individu.

40. Rond de jaren 80 kwamen de mensenrechten meer op de agenda. Zo werd op 27 juni 1981 het Afrikaans Handvest inzake Mensen- en Volkerenrechten⁷⁵ ondertekend. Het regionaal mensenrechteninstrument, dat in het leven geroepen werd door de Afrikaanse Unie en haar lidstaten, is bijzonder in vergelijking met de meeste andere mensenrechteninstrumenten omdat

⁷² H. ADI en M. SHERWOOD, *Pan-African History*, Londen, Routledge, 2003, VII-XI.

⁷³ S. SMIS, C. JANSSENS, S. MIRGAUX en K. VAN LAETHEM, *Handboek Mensenrechten*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 455-469.

⁷⁴ R. MURRAY, *Human Rights in Africa: From the OAU to the African Union*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, 2-7.

⁷⁵ Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken van 27 juni 1981, *OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5*, 21 I.L.M. 58 (1982). (Hierna: Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken)

het de drie generaties van mensenrechten omvat: de burgerlijke en politieke rechten, de economische, sociale en culturele rechten, en de solidariteitsrechten. Het Handvest bestaat uit drie delen. Het eerste deel omvat de rechten en plichten (artt. 1 – 29) en kan gezien worden als een middenweg tussen het groepsdenken dat stelt dat individuen verplichtingen hebben ten opzichte van de familie en de gemeenschap, en het individualistisch denken dat de rechten van individuen centraal stelt.⁷⁶ In het eerste deel van het Handvest vinden we enkele burgerlijke en politieke rechten terug die fundamenteel zijn voor het promoten van democratische waarden en het in stand houden van een legitieme democratie. Zo worden het recht op vrijheid van mening⁷⁷, recht van vereniging⁷⁸, het recht te vergaderen⁷⁹ en het recht om deel te nemen in de besluitvorming van het land⁸⁰ vermeld. Dezelfde rechten vinden we terug in gelijkaardige bepalingen in het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (hierna: BUPO-Verdrag).⁸¹ Buiten de Westelijke Sahara en Zuid-Soedan zijn alle Afrikaanse landen ook bij dit verdrag partij.⁸²

41. Begin deze eeuw schakelde het integratieproces naar een hogere versnelling. In 2002 richtte de Afrikaans staten namelijk de Afrikaanse Unie (hierna: AU) op als opvolger van de OAE. De AU opereert niet enkel op intergouvernementeel niveau, maar ook op supranationaal niveau en werd gecreëerd op basis van een zeer vooruitstrevend verdrag⁸³ dat de bescherming van mensenrechten als belangrijk punt en voorname doelstelling opnam.⁸⁴ Het oprichtingsverdrag van de Afrikaanse Unie verwijst expliciet naar het Afrikaans Handvest inzake Mensen- en Volkerenrechten en het bieden van mensenrechtenbescherming overeenkomstig het Handvest.⁸⁵ In artikel 4 (m) wordt in eenzelfde bepaling zowel verwezen naar het respecteren van mensenrechten, als naar het respecteren van de democratie. Het oprichtingsverdrag vermeldt het promoten van democratische waarden en instituties ook als

⁷⁶ S. SMIS, C. JANSSENS, S. MIRGAUX en K. VAN LAETHEM, *Handboek Mensenrechten*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 479-485.

⁷⁷ Art. 9 (2) Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken.

⁷⁸ Art. 10 Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken.

⁷⁹ Art. 11 Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken.

⁸⁰ Art. 13 Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken.

⁸¹ Art. 19, 21, 22 en 25 BUPO-Verdrag.

⁸² https://web.archive.org/web/20100901184638/http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mdsg_no=IV-4&chapter=4&lang=en

⁸³ Oprichtingsverdrag van de Afrikaanse Unie van 11 juli 2000, *OAU Doc. CAB/LEG/23.15* (2000), https://au.int/sites/default/files/pages/32020-file-constitutiveact_en.pdf. (Hierna: Oprichtingsverdrag van de Afrikaanse Unie)

⁸⁴ S. SMIS, C. JANSSENS, S. MIRGAUX en K. VAN LAETHEM, *Handboek Mensenrechten*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 455-469.

⁸⁵ Art. 3 (h) en 4 (m) Oprichtingsverdrag van de Afrikaanse Unie.

doelstelling⁸⁶ en algemeen principe⁸⁷. Het verdrag stelt verder eveneens dat overheden die niet legitieme middelen gebruiken om aan de macht komen, niet mogen deelnemen binnen de activiteiten van de Afrikaanse Unie.⁸⁸

42. Naast een algemeen regionaal mensenrechteninstrument, hebben 41 van de 54 Afrikaanse staten een regionaal kinderrechtenverdrag ondertekend en geratificeerd. Het Afrikaans Handvest inzake de Rechten en het Welzijn van het Kind omvat een reeks rechten specifiek van toepassing op het kind. Enkele bepalingen die we bijvoorbeeld terugvinden in het mensenrechteninstrument betreffen de plicht om steeds te handelen in het belang van het kind⁸⁹, de bescherming tegen kinderarbeid⁹⁰ en het recht op familie⁹¹.

43. Ook de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (hierna: UVRM) is van toepassing in de rechtsordes van bijna alle Afrikaanse landen. Het UVRM bevestigt het belang van de burgerlijke en politieke rechten die we onder andere terugvinden in eerder aangehaalde mensenrechteninstrumenten, zoals het Afrikaans Handvest en het BUPO-Verdrag. Zo spreekt het UVRM in de artikelen 19, 20 en 21 over het recht op vrije mening, vereniging, vergadering en deelname in de besluitvorming.⁹² Bij de stemming voor de verklaring in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in 1948 stemde enkel de Afrikaanse staten Egypte, Liberia en Ethiopië in met de aanneming van het document⁹³, en het UVRM betreft geen bindend instrument, maar men ziet het document als de reflectie van een universele standaard voor de mensenrechten met aansprekende juridische waarde in het beïnvloeden van de totstandkoming van andere mensenrechtenovereenkomsten of -verdragen.⁹⁴

⁸⁶ Art. 3 (g) Oprichtingsverdrag van de Afrikaanse Unie.

⁸⁷ Art. 4 (m) Oprichtingsverdrag van de Afrikaanse Unie.

⁸⁸ Art. 30 Oprichtingsverdrag van de Afrikaanse Unie.

⁸⁹ Art. 4 Afrikaans Handvest inzake de Rechten en het Welzijn van het kind van 1 juli 2000, *OAU Doc. CAB/LEG/24.9/49* (1990), https://au.int/sites/default/files/treaties/7773-treaty-0014_-_african_charter_on_the_rights_and_welfare_of_the_child_e.pdf. (Hierna: Afrikaans Handvest inzake de Rechten en het Welzijn van het kind)

⁹⁰ Art. 15 Afrikaans Handvest inzake de Rechten en het Welzijn van het kind.

⁹¹ Art. 18 Afrikaans Handvest inzake de Rechten en het Welzijn van het kind.

⁹² Resolutie 217A (III) van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (10 december 1948), *UN Doc. A/RES/217* (1948).

⁹³ *UN Doc. A/PV.183* (1948), 933 [stemming door de leden van de Algemene Vergadering van de VN over de gehele Universele Verklaring van de Rechten van de Mens].

⁹⁴ S. SMIS, C. JANSSENS, S. MIRGAUX en K. VAN LAETHEM, *Handboek Mensenrechten*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 96-99.

44. Het UVRM is niet het enige mensenrechteninstrument dat het licht zag binnen het beleidsapparaat van de Verenigde Naties. Ook in de resolutie die de uitkomst van de Wereldtop van 2005 weergeeft, spreekt men uitvoering over de invulling van de democratische waarden⁹⁵ en de Mensenrechtencommissie wijdde in 2014 een andere resolutie aan het bespreken van de mensenrechten, democratie en de rechtsstaat.⁹⁶ Deze en andere documenten van de Verenigde Naties zijn van toepassing op alle Afrikaanse staten, buiten de Westelijke Sahara, aangezien ze allemaal lid zijn van de Verenigde Naties.⁹⁷ Hoewel de meeste resoluties in theorie niet bindend zijn, zijn ze wel toonaangevend en invloedrijk binnen de internationale gemeenschap.⁹⁸

45. Er zijn aldus verschillende mensenrechteninstrumenten van toepassing binnen de Afrikaanse rechtssfeer. Het meest regionale en allesomvattende instrument waar in dit werk naar teruggegrepen wordt, is het Afrikaans Handvest inzake Mensen- en Volkerenrechten.

⁹⁵ §135-137 Resolutie 60/1 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (16 september 2005), *UN Doc. A/RES/60/1* (2005).

⁹⁶ Resolutie 28/14 van de Mensenrechtencommissie van de Verenigde Naties (26 maart 2015), *UN Doc. A/HRC/RES/28/14* (2015).

⁹⁷ www.un.org/en/member-states/index.html

⁹⁸ IGH 20 juli 1962, *Certain Expenses of the United States*, Advisory Opinion (1962), *ICJ Reports* 1962, 151, §43-45; J. WOUTERS en J. ODERMATT, “Certain Expenses of the United Nations (Article 17, paragraph 2, of the Charter), International Court of Justice, Advisory Opinion, [1962] ICJ Rep 151” in C. RYNGAERT, I.F. DEKKER, R.A. WESSEL en J. WOUTERS (eds.), *Judicial Decisions on the Law of International Organizations*, Oxford, Oxford University Press, 2016, 91-101.

5. FAILED STATES

46. De werking van het mensenrechtenapparaat in ‘failed states’ kan enkel geëvalueerd worden indien duidelijk is wat ‘failed states’ precies zijn en hoeveel betekenis het begrip heeft in de internationale rechtssfeer. Het is met name van belang te bekijken of er eventueel parallellen bestaan tussen de status ‘failed state’ en de mensenrechtenbescherming die in ‘failed states’ al dan niet geboden wordt.

5.1 Het begrip ‘failed states’

47. Het concept ‘failed states’ is vrij recent ontstaan. Het dook voor het eerst op in de academische wereld in 1992.⁹⁹ Hoewel het nog steeds een controversieel begrip betreft en academici het niet eens geraken over een precieze definitie, worden ‘failed states’ uitgelegd als zijnde staten die hun binnenlandse functies niet kunnen vervullen en hun internationale verplichtingen niet kunnen nakomen doordat de centrale overheidsmacht ineengestort is en niet langer naar behoren functioneert.¹⁰⁰ Deze ‘failed states’ worden gezien als het tegenovergestelde van de ideale staten die onder het Westfaalse Statensysteem vallen. Westfaalse staten oefenen namelijk optimaal hun soevereine macht uit over het gehele territorium en over de gehele bevolking, hebben een werkende overheid die over het geweldmonopolie beschikt en publieke goederen ter beschikking stelt, en kunnen op internationaal vlak verbintenissen aangaan met andere staten en hun verplichtingen nakomen. Omdat niet-statelijke actoren vaak de controle over de ‘failed state’ in handen hebben en de staat aldus geen functionerende centrale overheid heeft die over het geweldmonopolie beschikt of publieke goederen ter beschikking kan stellen, gaat de legitimiteit van de staat naar haar burgers toe verloren en ontstaan er interne gewapende conflicten, vaak gebaseerd op etnische, religieuze of regionale rivaliteit.¹⁰¹ De ‘failed states’ lijden dan ook vaak onder hongersnoden, vluchtelingenstromen en mensenrechtenfiasco’s.¹⁰²

⁹⁹ G. B. HELMAN en S. R. RATNER, “Saving Failed States”, *Foreign Policy* 1992-93, vol. 89, 3-20.

¹⁰⁰ B. G. JONES, “The Political Economy of Social Crisis: Towards a Critique of the “Failed State” Ideology”, *Rev. Intl Pol. Econ.* 2008, vol. 15, 180.

¹⁰¹ R. I. ROTBERG, “The New Nature of Nation-State Failure”, *Wash. Q.* 2002, vol. 52, 86.; J. D. FEARON, “Why Do Some Civil Wars Last So Much Longer Than Others?”, *J. Peace Res.* 2004, vol. 41, 275.

¹⁰² S. E. EIZENSTAT, “Rebuilding Weak States”, *Foreign Aff.* 2005, vol. 84, 136-37.

48. Er bestaat geen consensus over welke staten onder de categorie ‘failed states’ vallen. Academics hebben wel verschillende pogingen ondernomen om in kaart te brengen welke staten precies slecht functioneren.¹⁰³ Zo heeft onder andere de Wereldbank een ‘Country Policy and Institutional Assessment’ index in het leven geroepen die staten rangschikt naargelang de zwakheid van overheidsoptreden. De Wereldbank beoordeelt of een staat als ‘zwak’ bestempeld dient te worden op basis van het economische management (macro-economisch en fiscaal beleid), het structurele beleid (handel- en ondernemingsregelgeving), het niveau van sociale betrokkenheid (gender gelijkheid, milieubeleid en arbeidswetgeving) en de publieke instellingen (eigendomsrechten, begroting, publieke administratie en corruptie) van de staat in kwestie te onderzoeken. Staten die hoog scoren hebben volgens de Wereldbank in hoge mate te kampen met armoede, kindersterfte en sterfte door ziekte. Verder doen de staten het overigens slecht op het vlak van economische groei, investeringen en onderwijs.¹⁰⁴

49. De bekendste index is echter deze van de Amerikaanse researchinstelling, ‘Fund for Peace’. Deze index maakt gebruik van gelijkaardige economische, sociale en politieke elementen als deze van de Wereldbank, maar toch zijn er verschillen die tot een andere rangschikking leiden. Zo wordt er in de rangschikking een onderscheid gemaakt tussen ‘ineengestorte’, ‘mislukte’ en ‘gevaarlijk zwakke’ staten. Het Fund rangschikt de twintig slechtst functionerende staten als volgt¹⁰⁵:

1. Zuid-Soedan	11. Haïti
2. Somalië	12. Guinee
3. Centraal Afrikaanse Republiek	13. Nigeria
4. Jemen	14. Zimbabwe
5. Soedan	15. Ethiopië
6. Syrië	16. Guinee-Bissau
7. Democratische Republiek Congo	17. Burundi
8. Tsjaad	18. Pakistan
9. Afghanistan	19. Eritrea
10. Irak	20. Niger

¹⁰³ J. YOO, “Fixing Failed States”, *CLR* 2011, vol. 99:95, 101.

¹⁰⁴ WORLD BANK GROUP, *CPIA Africa, June 2015: Assessing Africa's Policies and Institutions*, Washington DC., World Bank, 2015, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/22366>.

¹⁰⁵ The Fund for Peace, *Fragile States Index 2018*, <http://fundforpeace.org/fsi/data/>.

50. De rangschikkingen blijven echter eerder indicatief. Discussies over het dysfunctionele karakter van nationale overheidsinstellingen of de aard van gewapende conflicten blijken onvermijdelijk. Sommige indexen behandelen bepaalde situaties anders afhankelijk van de aanleiding voor het dalen van het goed functioneringsvermogen van de overheid. Ook is men het niet eens over het feit of een staat met een dictatoriale centrale overheid steeds als een ‘failed state’ kwalificeert. Desondanks deze onenigheden weerspiegelen de verschillende rangschikkingen een soort consensus over een grote groep staten die wel onder de noemer ‘failed states’ vallen, al dan niet in dezelfde volgorde of omwille van dezelfde factoren.¹⁰⁶

5.2 Kritische bedenkingen

51. De veronderstelling dat een staat gefaald heeft indien de centrale overheid niet meer de verwachte functies betreffende bestuur en veiligheid vervult of de internationale verplichtingen nakomt, is in sommige gevallen een problematische veronderstelling. Het gebruik van het begrip ‘failed state’, het beslissen welke staten het etiket ‘failed state’ opgeplakt krijgen en het rangschikken van deze staten, is namelijk een inherent politieke kwestie. Zo draagt de indeling bij tot beslissingen omtrent onder andere de toewijzing van internationale hulp en de vormgeving van het buitenlands beleid van vele staten en/of organisaties.¹⁰⁷ Politieke motieven zorgen er dus voor dat een bepaalde staat sneller wordt opgenomen in de lijst van ‘failed states’ dan andere staten die zich in gelijkaardige situaties bevinden.¹⁰⁸

52. Verder veronderstelt het concept van gefaalde staten dat de oorzaken van het falen van staten volledig intern van oorsprong zijn. Er wordt geen rekening gehouden met globale economische en politieke fenomenen of sociale en culturele structuren.¹⁰⁹ In zoverre men rekening houdt met exogene factoren worden deze als volledig extern en eerder toevallig bestempeld. Men gaat voorbij aan de complexe verhouding tussen sociaalhistorische relaties en de internationale politiekgekleurde economie.¹¹⁰ De internationale gemeenschap onder leiding

¹⁰⁶ J. YOO, “Fixing Failed States”, *CLR* 2011, vol. 99:95, 96-114.

¹⁰⁷ M. BOAS en K.M. JENNINGS, “Failed states and state failure: Threats or Opportunities”, *Globalizations* 2007, vol. 4 (4), 475-485.

¹⁰⁸ A. J. AYERS, “An illusion of the epoch: Critiquing the ideology of ‘failed states’”, *International Politics* 2012, vol. 49, 5, 570-571.

¹⁰⁹ J.N.C. HILL, “Challenging the failed state thesis: IMF and World Bank intervention and the Algerian civil war”, *Civil Wars* 2009, vol. 11 (1), 39-56.

¹¹⁰ R.H. BATES, *When Things Fell Apart: State Failure in Late-century Africa*, New York, Cambridge University Press, 2008, 113-117.

van het Westen wordt vaak afgebeeld als zijnde ‘de beschermer van alle burgers, de onpartijdige vredesstrijder en de verkondiger van het rechtsstaatsprincipe’.¹¹¹ Dit soort veronderstellingen en de nadrukkelijke focus op het interne karakter van de mogelijke oorzaken van het falen van staten, doet onterecht vermoeden dat bepaalde sociale fenomenen volledig gecategoriseerd en afgebakend kunnen worden binnen aparte domeinen die elkaar niet beïnvloeden. Zo lijkt het of staten alleenstaande eilanden zijn met belangen die afgescheiden zijn van een totaliteit aan globale fenomenen en internationale relaties.¹¹²

53. Het falen, de kwetsbaarheid en de ineenstorting van staten worden vaak geassocieerd met pre-modernisme, corruptie, politieke onderdrukking, burgeroorlog, armoede en ongelijkheid. De definitie van een ‘failed state’ omschrijft wat een staat faalt te zijn en welke karakteristieken de staat niet of te weinig bezit. De staat mist aldus een bepaalde politieke, economisch, sociale en culturele bekwaamheid in het uitvoeren van haar functies. Het concept beschrijft zo *a priori* wat het inhoudt om een succesvolle, niet-gefaalde staat te zijn.¹¹³ Deze succesvolle staten weerspiegelen het Westers ideaal van ‘de klassieke Europese staat’. Met de toepassing van de gangbare definitie van ‘failed states’ beweert men dat het concept van de Westerse moderne staat iets universeel is waar elke staat naar dient te streven. Het feit dat een staat ‘faalt’, wordt dan door de ‘niet-gefaalde’ staten die leven naar het Westerse ideaal vaak gebruikt om interventie en inmenging in de ‘failed state’ in kwestie te rechtvaardigen.¹¹⁴

5.3 ‘Failed states’ en mensenrechten

54. ‘Failed states’ zijn staten waarin de binnenlandse functies zodanig falen dat er geen sprake meer is van een centrale overheidsmacht die in staat is het land te leiden. De staten in kwestie komen hun binnenlandse en buitenlandse verplichtingen hierdoor niet meer naar behoren na.¹¹⁵ Men kan dus stellen dat ‘failed states’ niet langer naar behoren kunnen optreden

¹¹¹ M. FEHER, *Powerless by Design: The Age of the International Community*, Durham, Duke University Press, 2000, 40.

¹¹² A.J. AYERS, “An illusion of the epoch: Critiquing the ideology of ‘failed states’”, *International Politics* 2012, vol. 49, 5, 571.

¹¹³ J. HILL, “Beyond the other? A postcolonial critique of the failed state thesis”, *African Identities* 2005, vol. 3 (2), 139-154.

¹¹⁴ A.J. AYERS, “An illusion of the epoch: Critiquing the ideology of ‘failed states’”, *International Politics* 2012, vol. 49, nr. 5, 573-576.

¹¹⁵ B.G. JONES, “The Political Economy of Social Crisis: Towards a Critique of the “Failed State” Ideology”, *Rev. Intl Pol. Econ.* 2008, vol. 15, 180.

binnen de internationale rechtssfeer. De vraag rijst dan ook in hoeverre bepaalde mensenrechtenverdragen nog van toepassing zijn in een gebied dat niet meer als functionerende staat aanzien wordt.

55. Staten vormen enerzijds een bedreiging voor de mensenrechten van hun onderdanen, maar zijn anderzijds ook de belangrijkste beschermers van diezelfde mensenrechten. Het is een dan ook een universeel gegeven dat staten verantwoordelijk zijn voor de mensenrechtensituatie binnen hun grondgebied, maar deze verplichting kent twee dimensies. Normatief bekeken, is men het er over het algemeen over eens dat staten de rechten van hun burgers moeten beschermen door zichzelf niet schuldig te maken aan mensenrechtenschendingen en schendingen door anderen te voorkomen. Empirisch blijkt evenwel dat sommige staten niet in staat zijn om hun normatieve verantwoordelijkheid te vervullen. Het zijn vaak zwakke staten, die in de ban verkeren van corruptie en niet in staat zijn om effectief gezag uit te oefenen over strijdkrachten, rechters en ambtenaren, die niet in staat zijn hun burgers te beschermen tegen de misbruiken van machtige private actoren. Zwakke en gefaalde staten hebben aldus vaker een slechte reputatie wanneer het op mensenrechtenbescherming aankomt dan sterke staten.¹¹⁶

56. Indicatoren die aangeven dat een staat faalt in zijn gezagsuitoefening en overheidsoptreden, zoals onder andere corruptie, een miskennis van het principe van de rechtsstaat en een gebrek aan ordehandhaving en controle, hebben allemaal eveneens een enorm negatieve impact op de mensenrechten en de persoonlijke veiligheid van de burgers van de gefaalde staat in kwestie. Het probleem van de ‘failed states’ is aldus van groot belang in het zoeken naar en in dialoog treden over de oorzaken, gevolgen en mogelijke oplossingen met betrekking tot mensenrechtenschendingen. Zo is ‘naming and shaming’, een techniek die vaak toegepast wordt door onder andere ngo’s, slechts effectief indien de staat die publiekelijk aan de schandpaal genageld wordt, zelf in staat is om de mensenrechtensituatie te verbeteren, maar dit door een gebrek aan wil of belang niet doet.¹¹⁷ De meeste overheden van ‘failed states’ hebben wel degelijk belang bij het naleven van de mensenrechten, gezien ze graag weer serieus genomen willen worden op zowel het nationaal, als het internationaal toneel.

¹¹⁶ J. DONNELLY, *Universal Human Rights: In Theory and Practice*, New York, Cornell University Press, 2003, 35-37.

¹¹⁷ N.A. ENGLEHART, “State Capacity, State Failure, and Human Rights”, *Journal of Peace Research* 2009, vol. 46, nr. 2, 163-180.

57. Het lijkt onwaarschijnlijk dat ‘failed states’ automatisch geen verantwoordelijkheden of verplichtingen meer hebben omdat er een gebrek aan overheidsgezag is. De staten zijn nog steeds partij bij de verdragen die ze ondertekende en ratificeerde. Toch kan men zich de vraag stellen wat ratificatie nog waard is indien de verdragspartij zich toch niet aan de afspraken kan houden of de naleving van de verschillende rechten niet kan controleren of garanderen. We kunnen beargumenteren dat de ‘failed states’, waar vaak gewelddadige conflicten woeden, zich in een noodtoestand bevinden die rechtvaardigt dat bepaalde mensenrechten beperkt worden. Toch kunnen landen waar de noodtoestand van kracht is niet zomaar ontsnappen aan de naleving van het verbod op foltering, het verbod op slavernij en het strafrechtelijk legaliteitsbeginsel aangezien deze rechten zo fundamenteel zijn dat ze deel uitmaken van het ‘jus cogens’ en dus steeds gerespecteerd moeten worden.¹¹⁸ Verder kunnen Afrikaanse staten zich niet zomaar beroepen op de noodtoestand aangezien er geen clause die het mogelijk maakt om bepaalde mensenrechten tijdelijk te beperken wanneer de noodtoestand afgekondigd wordt, opgenomen werd in het Afrikaans Handvest. Dit in tegenstelling tot andere regionale mensenrechteninstrumenten die wel zulke afwijkingsclausule bevatten.¹¹⁹ De mensenrechten, en al zeker de ‘jus cogens’-principes, zouden dus hoe dan ook gerespecteerd moeten worden.

58. Dat er weinig gevolg wordt gegeven aan de mensenrechtenschendingen in ‘failed states’, is een opmerking die gemaakt kan worden, maar die niet beperkt van toepassing is op de situatie in ‘failed states’. Het gebrek aan afdwingbaarheid is een algemene kritiek die vaak gegeven wordt op het bestaande mensenrechtensysteem. Op internationaal niveau zijn de toezichtmechanismen die waken over de naleving van de mensenrechten namelijk slechts quasi-judicieel van karakter. Er bestaat geen ‘wereldhof’ dat bindende beslissingen kan nemen of maatregelen kan opleggen.¹²⁰ Waar op regionaal niveau wel mensenrechtenhoven in het leven geroepen werden, zijn deze niet altijd even toegankelijk of efficiënt. In de internationale mensenrechtelijke sfeer is er aldus weinig sprake van juridisch afdwingbare beslissingen. Toch is de morele en politieke waarde van de mensenrechtenverdragen niet te onderschatten. Ondanks de imperfecties van het systeem, blijft het opvolgen en naar buiten brengen van mensenrechtenschendingen een krachtig middel om staten richting verandering te duwen.¹²¹

¹¹⁸ Art. 53 Weens Verdragenverdrag.

¹¹⁹ Zie art. 15 EVRM en art. 27 Amerikaans Verdrag inzake de Rechten van de Mens.

¹²⁰ S. SMIS, C. JANSSENS, S. MIRGAUX en K. VAN LAETHEM, *Handboek Mensenrechten*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 26.

¹²¹ A. KUMAR, “A Midlife Crisis for the Treaty-Based Human Rights System?”, *UN Chronicle* 2016, <https://unchronicle.un.org/article/midlife-crisis-treaty-based-human-rights-system>.

6. DE 'FAILED STATE' SOMALIË

59. In de beschikbare ranglijsten, die in beeld trachten te brengen welke staten als zwak omschreven kunnen worden en onder de noemer 'failed states' vallen, vinden we opvallend veel Afrikaanse staten terug. Vrijwel iedere 'failed state'-index leidt tot de conclusie dat verschillende Afrikaanse staten zeer slecht scoren wat effectief overheidsoptreden betreft. Een van de Afrikaanse staten die steeds omschreven wordt als zich bevindend in de gevaarlijke 'failed states'-zone, is Somalië.

60. De formele ineenstorting van de staat Somalië vond plaats in januari 1991, maar het falen van de staat begon echter al veel eerder. Ondanks drie decennia inspanningen met betrekking tot de opbouw van effectieve instellingen in Somalië, zijn de Somalezen er nog niet in geslaagd om een functionerende centrale overheid te creëren. Hier zijn verscheidene redenen voor. Zo werken de lokale belangen een verzwakte institutionele werking van de overheid, corruptie en onwettige praktijken in de hand. De voorbije jaren heeft Somalië enorme bedragen steun ontvangen van andere staten en internationale organisaties precies voor de opbouw van haar overheidsinstellingen, en toch is Somalië nog steeds een van de hoogst genoteerde staten op de lijst van 'most failed states'.¹²²

6.1 De politieke geschiedenis van Somalië: de formele ineenstorting van het centraal gezag en de moeilijke weg naar effectief bestuur

61. De Somalische Republiek ontstond in 1960 na een proces van dekolonisatie. De staat betreft een samenvoeging van het zuidelijke gebied dat eerder onder het gezag van Italië stond en het noordelijke Somaliland dat eerder onder Brits gezag verkeerde. Bij de onafhankelijkheid kwam een coalitieregering aan de macht met een evenredige representatie van de verschillende etnische groepen, desondanks was de jonge staat reeds snel verwickeld in een gewelddadige machtsstrijd ingegeven door de etnische verschillen.¹²³

¹²² K. MENKHAUS, "State Failure, State-Building, and Prospects for a "Functional Failed State" in Somalia", *ANNALS, AAPSS* 2014, vol. 656, 154-172.

¹²³ GREYSTONE PRESS STAFF, *The Illustrated Library of The World and Its Peoples: Africa, North and East*, New York, Greystone Press, 1967, 338.

62. Eind jaren '60 kwam Generaal Mohamed Said Barre aan de macht.¹²⁴ Zijn bewind werd gekenmerkt door een socialistisch beleid en een dictatoriale gezagsuitoefening. Er was geen sprake van een formele regeling voor de verschillende clans.¹²⁵ Het autoritaire bewind van Barre kreeg veel tegenwind te verduren en tijdens de jaren zeventig en tachtig groeide het gevoel van ontevredenheid en onrust onder de bevolking. Somalië kreeg het hard te verduren tijdens en na de Ogaden oorlog (1977-1978) met buurland Ethiopië en kwam in een zeer negatief politiek klimaat terecht.¹²⁶ In 1988 leidde een opstand onder leiding van de Somali National Movement (hierna: SNM) tot een gewelddadige burgeroorlog. Vele burgers trokken weg uit het land en uiteindelijk vluchtte ook Barre zelf naar andere oorden begin 1991.¹²⁷ Het dysfunctioneel beleid liet zijn sporen na. Een gebrek aan erkenning van de verschillende volkerenverbanden en inheemse groepen leidden tot wantrouwen en zelfs vijandigheid tussen de verschillende volkeren. Niet lang na het vertrek van Barre, braken dan ook gewapende conflicten uit tussen de verschillende groepen.¹²⁸ Waar de staat eerder kon rekeningen op financiële steun uit het Westen, dankzij de belangrijke positie van het land tijdens de Koude Oorlog, trokken nu alle oorspronkelijke sponsors zich terug.¹²⁹

63. In het noordwesten van het land riep de SNM in 1991 de onafhankelijkheid uit van Somaliland, het gebied dat voor de onafhankelijkheid van Somalië beter bekend was als 'Brits Somaliland'.¹³⁰ Somaliland heeft sindsdien een eigen parlement, regering en grondwet.¹³¹ In het zuiden vonden er intussen gewapende conflicten plaats tussen de verschillende fracties van het United Somali Congress (hierna: USC).¹³² Somalië verkeerde in een staat van ineenstorting. De verschillende krachtmetingen en het gebrek aan effectief centraal bestuur werkten een enorm voedseltekort in de hand wat tot een hongersnood leidde. Naar schatting 350.000 Somalezen sterven in 1991 door ziekte, honger of geweldplegingen. In 1992 voelde de

¹²⁴ S. Y. MOSHE, *Worldmark Encyclopedia of the Nations Vol. 2*, New York, Worldmark Press, 1988, 290.

¹²⁵ P. WILES, *The New Communist Third World: an essay in political economy*, London, Taylor & Francis, 1982, 279.

¹²⁶ R. LEFORT, *Ethiopia: An Heretical Revolution?*, London, Zed Press, 1983, 260.

¹²⁷ G. TAREKE, *The Ethiopian Revolution: War in the Horn of Africa*, New Haven, Yale University Press, 2009, 214.

¹²⁸ N. J. FITZGERALD, *Somalia: issues, history, and bibliography*, New York, Nova Publishers, 2002, 19.

¹²⁹ K. MENKHAUS, "State Failure, State-Building, and Prospects for a "Functional Failed State" in Somalia", *ANNALS, AAPSS* 2014, vol. 656, 154-172.

¹³⁰ INTERPEACE, "The search for peace: A history of mediation in Somalia since 1988", *Interpeace* 2009, 13-14.

¹³¹ Desondanks wordt de regio door de internationale gemeenschap niet erkend als een onafhankelijke staat.

¹³² A. J. MOHAMED, "Securing Mogadishu: Neighbourhood Watches" in M. BRADBURY en S. HEALY, *Whose Peace is it anyway? Connecting Somali and International Peacemaking Approaches*, London, Conciliation Resources, 2010, 66.

Verenigde Naties zich dan ook genoodzaakt om een eerste keer in te grijpen.¹³³ De VN-vredesmissie in Somalië (hierna: UNOSOM)¹³⁴ was echter weinig succesvol en verschillende VN-manschappen stierven op verschrikkelijke wijze in Mogadishu in een gevecht met de militie van Generaal Aideed.¹³⁵ De missie werd in 1995 dan ook vroegtijdig stopgezet.¹³⁶

64. In 1995 werd Generaal Aideed door een afgescheiden fractie van de UCS aangeduid als president,¹³⁷ maar in 1996 werd hij vermoord en opgevolgd door zijn zoon Hussein Aideed. Ook hij zou maar enkele jaren president zijn. De gevechten tussen de verschillende volkeren duurden voort en er was sprake van een enorm hoog niveau van criminaliteit.¹³⁸ In 1998 verklaarde de provincies in het noordoosten van het land een onafhankelijk bestuur opgericht te hebben voor hun gebied, beter bekend als Puntland.¹³⁹

65. Na verschillende onsuccesvolle pogingen om tot vrede te komen, werden er in mei 2000 nieuwe vredesonderhandelingen georganiseerd tussen de verschillende volkerenoudsten, religieuze leiders en andere soorten vertegenwoordigers van het volk. Deze onderhandelingen worpen hun vruchten af en in augustus 2000 werd er een akkoord bereikt omtrent de machtsverdeling en een nieuwe grondwet. Abdulkassim Salat Hassan werd verkozen tot president en er werd in 2000 nog een nationaal parlement opgericht en een regering benoemd die het centraal gezag dienden te herstellen in Somalië.¹⁴⁰

66. In 2004 werd de Somalische Transitional Federal Government (hierna: TFG) opgericht toen het land officieel een federale structuur aannam onder internationale druk van voornamelijk de Verenigde Naties. Dit kon niet plaatsvinden in Somalië zelf, maar gebeurde in Kenia.¹⁴¹ Humanitaire organisaties werden onder druk gezet om hulpmiddelen te verstrekken via de TFG om zo de legitimiteit en de macht van de nieuwe overheid te vrijwaren. Vele

¹³³ INTERPEACE, “The search for peace: A history of mediation in Somalia since 1988”, *Interpeace* 2009, 13–14.

¹³⁴ Resolutie 733 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (20 januari 1992), *UN Doc. S/RES/733* (1992).

¹³⁵ Rapport 231 van de Secretaris-Generaal van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties inzake Somalië (28 maart 1995), *UN Doc. S/1995/231* (1995).

¹³⁶ K. RUTHERFORD, *Humanitarianism Under Fire: The US and UN Intervention in Somalia*, Sterling, Kumarian Press, 2008, 162.

¹³⁷ Rapport 42 van de Secretaris-Generaal van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties inzake de situatie in Somalië (19 januari 1996), *UN Doc. S/1996/42* (1996), § 7.

¹³⁸ Rapport 135 van de Secretaris-Generaal van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties inzake de situatie in Somalië (17 februari 1997), *UN Doc., S/1997/135* (1997), § 6-9.

¹³⁹ N. J. FITZGERALD, *Somalia: issues, history, and bibliography*, New York, Nova Publishers, 2002, 21.

¹⁴⁰ CIA, *The World Factbook: Somalia*, www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/so.html.

¹⁴¹ INTERPEACE, “The search for peace: A history of mediation in Somalia since 1988”, *Interpeace* 2009, 59–60.

humanitaire en ontwikkelingsorganisaties waren echter terughoudend en werkte liever zonder tussenkomst van de TFG, die al snel bekend stond als een van de meest corrupte overheden ter wereld. Dit creëerde spanningen tussen de overheid en hulpinstanties.¹⁴²

67. De regering, die door de internationale gemeenschap erkend was als zijnde de officiële overheid van Somalië, was lange tijd niet in staat om zich in Somalië zelf te vestigen aangezien het zuiden in handen was van een rivaliserend bestuur: de Islamic Courts Union (hierna: ICU).¹⁴³ Het was het Ethiopische leger dat er eind 2006 in slaagde de ICU te verdrijven uit de hoofdstad, Mogadishu. De TFG en de president konden begin 2017 voor het eerst sinds hun benoeming de Somalische hoofdstad betreden, maar werden enkele weken later echter alweer uit de hoofdstad terug naar Ethiopië verdreven door een gewapende actie van de inwoners van de hoofdstad die van mening waren dat de TFG slechts een marionet van Ethiopië was.¹⁴⁴ De TFG werd nog steeds beschermd door het Ethiopische leger en ondertussen ook door vredestroepen van de Afrikaanse Unie (hierna: AMISOM).¹⁴⁵

68. Na hun nederlaag in Mogadishu, splitste de ICU op in verschillende fracties. Een van deze nieuwe fracties was Al-Shabaab. Het gehergroepeerde Al-Shabaab zette het verzet tegen de TFG en de Ethiopische militaire aanwezigheid in Somalië voort. De TFG leed onder een gebrek aan middelen en mankrachten, en kende de ene nederlaag na de andere.¹⁴⁶ Tegen begin 2009 was Al-Shabaab erin geslaagd verschillende gebieden in het zuiden van Somalië te bezetten en de Ethiopische troepen uit Somalië te verdrijven.¹⁴⁷ De TGF verloor de controle over 80% van de centraal-zuidelijke conflictzones die ze voordien nog bestuurden.¹⁴⁸

69. In 2011 veranderde dit echter door het gewapend optreden van de Somalische overheid ondersteund door AMISOM-bondgenoten en in augustus van dat jaar was Al-Shabaab uit de

¹⁴² K. MENKHAUS, "State Failure, State-Building, and Prospects for a "Functional Failed State" in Somalia", *ANNALS, AAPSS* 2014, vol. 656, 154-172.

¹⁴³ K. MENKHAUS, "Local Security Systems in Somali East Africa", in L. ANDERSEN, B. MOLLER en F. STEPPUTAT (eds.), *Fragile States and Insecure People?*, New York, Palgrave, 2007, 67-97.

¹⁴⁴ K. MENKHAUS, "Somalia: What went wrong?", *The RUSI Journal* 2009, vol. 154, nr. 4, 8.

¹⁴⁵ Communiqué van de Vrede en Veiligheidsraad van de Afrikaanse Unie (19 januari 2007), *AU Doc. PSC/PR/Comm(LXIX)*.

¹⁴⁶ X, "Opening Annual General Assembly Debate, Secretary-General Urges Member States to Press in Tackling Poverty, Terrorism, Human Rights Abuses, Conflicts", New York, 18 september 2005, *GA/10386*, www.unis.unvienna.org/unis/pressrels/2005/ga10386.html.

¹⁴⁷ USCIRF Annual Report 2009 - The Commission's Watch List: Somalia, *USCIRF* 2009, <http://www.refworld.org/docid/4a4f272bc.html>.

¹⁴⁸ K. MENKHAUS, "State Failure, State-Building, and Prospects for a "Functional Failed State" in Somalia", *ANNALS, AAPSS* 2014, vol. 656, 154-172.

meeste delen van Mogadishu weer verdwenen.¹⁴⁹ Ook de Keniaanse troepen sloten zich in oktober 2011 aan bij de Somalische federale overheid en namen deel aan verschillende offensieven tegen Al-Shabaab in het zuiden van Somalië.¹⁵⁰ Eind 2012 hadden de federale overheid en bondgenoten aldus 85% van de betwiste gebieden in Centraal- en Zuid-Somalië heroverd. Al-Shabaab had wel nog steeds de controle over gigantische landelijke, meer afgelegen gebieden.¹⁵¹ Het AMISOM-mandaat werd in januari 2013 verlengd¹⁵² en de troepen breidde eind 2013 uit toen het Ethiopische leger zich aansloot bij de AMISOM-missie in het teken van de verdrijving van Al-Shabaab.¹⁵³ Een jaar later vonden er verschillende geslaagde missies plaats in het zuiden van Somalië die leidde tot de bevrijding van verschillende landelijke gebieden en dorpen.¹⁵⁴

70. In 2016 keerde echter wederom het tij. Al-Shabaab slaagde er in enkele zuidelijke gebieden opnieuw te bezetten en trok nu ook richting noorden met haar strijdkrachten.¹⁵⁵ Het Somalische leger, ondersteund door de troepen van AMISOM en de Verenigde Staten, ondernam enkele gewelddadige operaties waarbij succesvol verschillende kopstukken van Al-Shabaab om het leven werden gebracht.¹⁵⁶ Al-Shabaab militanten reageerde op even bloederige wijze met een autobom die verschillende burgers en twee parlementsleden het leven kostte.¹⁵⁷

71. De eerste maanden van 2017 stonden in Somalië in het teken van de parlements- en presidentsverkiezingen. In januari werden de zetels in het parlement verdeeld en op 8 februari werd Mohamed Abdullahi Mohamed “Farmajo” verkozen tot president van de Federale Republiek Somalië. De Verenigde Naties zien de verkiezingen als een belangrijke mijlpaal voor

¹⁴⁹ A. ABTIDON, “Al-Shabaab Evicted from Mogadishu”, *Somalia Report* 2012.

¹⁵⁰ D. ANDERSON en J. MCKNIGHT, “Kenya at war: Al-Shabaab and its enemies in Eastern Africa”, *African Affairs* 2015, 114/454, 1–27.

¹⁵¹ L. HAMMOND, “Somalia rising: things are starting to change for the world's longest failed state”, *Journal of Eastern African Studies* 2013, 7/1, 183–193.

¹⁵² Resolutie 2093 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (6 maart 2013), *UN Doc. S/RES/2093* (2013).

¹⁵³ Resolutie 2124 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (12 november 2013), *UN Doc. S/RES/2124* (2013).

¹⁵⁴ Report of the Chairperson of the Commission on the Situation in Somalia (16 oktober 2014), *AU Doc. PSC/PR/2* (CDLXII) (2014), §23.

¹⁵⁵ DH CLAMP LTD, “The resurgence of al-Shabaab in Somalia and implications for the humanitarian sector”, EISF 2016, www.eisf.eu/news/the-resurgence-of-al-shabaab-in-somalia-and-implications-for-the-humanitarian-sector.

¹⁵⁶ E. MCKIRDY en R. KRIEL, “Mastermind of Kenya university attack killed in Somalia” *CNN* 2016, <http://edition.cnn.com/2016/06/02/africa/garissa-university-mastermind-killed>; C. KUBE, “U.S. Conducts Airstrike Against Al Shabab Militants in Somalia” *NBC NEWS* 2016, www.nbcnews.com/news/us-news/u-s-conducts-airstrike-against-al-shabaab-militants-somalia-n573061.

¹⁵⁷ L. DEARDEN, “Mogadishu hotel attack: At least 15 dead after al-Shabaab launch bomb and shooting assault in Somalia”, *Independent News* 2016, www.independent.co.uk/news/world/africa/mogadishu-hotel-attack-explosions-and-gunfire-heard-as-suspected-islamist-militants-launch-assault-a7059931.html.

Somalië in het uitgroeien tot een functionele federale staat met stabiele politieke instituties.¹⁵⁸ Onderzoekers, diplomaten en journalisten zijn het hier echt niet mee eens en spreken eerder van een “mijlpaal” in de geschiedenis van corruptie. Clanhoofden kregen duizenden euro’s toegestopt in ruil voor een stem op het juiste parlementslid. Het geld weigeren is volgens de stamoudsten geen optie want politieke bescherming is van levensbelang in een gevaarlijke stad zoals Mogadishu. Turkije pompte gigantische bedragen in de herverkiezingscampagne van de voormalige president om investeringen die het land deed in de haven en luchthaven van Mogadishu te beschermen. De Verenigde Arabische Emiraten en Qatar steunen rivaliserende kandidaten omwille van een conflict over het Moslimbroederschap, terwijl Egypte en Ethiopië verschillende kandidaten sponsoren door hun tweestrijd over de Nijl. Er zouden miljoenen euro’s aan omkopingsgeld uitgewisseld zijn.¹⁵⁹

72. Drie decennia later, in 2018, is er nog steeds geen sprake van effectief bestuur door een centrale overheid in Somalië. Al-Shabaab is nog steeds prominent aanwezig en gewelddadige aanvallen en aanslagen volgen elkaar snel op.¹⁶⁰ Het naar eigen zeggen onafhankelijke Somaliland staat niet onder het gezag van de federale overheid en ook Puntland en andere regio’s berusten meer op het eigen regionaal bestuur. Ziekte, droogte en honger treffen de Somalische burgers steeds harder en een effectieve reactie van de overheid hierop blijft uit.¹⁶¹

6.2 Democratie en mensenrechten in de Somalische rechtssfeer

73. De jongste jaren werden er verschillende wetgevende initiatieven genomen door de Somalische overheid. Zo werd er in 2012 een voorlopige grondwet goedgekeurd, zijn er pogingen ondernomen om staats hervormingen door te voeren richting federalisme, zagen er enkele federale wetten het levenslicht in 2016 en ondertekende de overheid verschillende

¹⁵⁸ Rapport 408 van de Secretaris-Generaal van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties inzake Somalië (9 mei 2017), *UN Doc.*, S/2017/408 (2017), §2-5.

¹⁵⁹ J. GETTLEMEN, “Fueled by Bribes, Somalia’s Election Seen as Milestone of Corruption”, *New York Times* 2017, www.nytimes.com/2017/02/07/world/africa/somalia-election-corruption.html.

¹⁶⁰ Rapport 408 van de Secretaris-Generaal van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties inzake Somalië (9 mei 2017), *UN Doc.*, S/2017/408 (2017); Rapport 1109 van de Secretaris-Generaal van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties inzake Somalië (26 december 2017), *UN Doc.*, S/2017/1109 (2017); X, “Al-Shabab claims deadly Mogadishu attack”, *Al Jazeera* 2017, www.aljazeera.com/news/2017/05/mogadishu-car-bombing-leaves-dead-170524154635297.html; X, “Somali minister shot dead near presidential palace”, *Al Jazeera* 2017, www.aljazeera.com/news/2017/05/somali-minister-shot-dead-presidential-palace-170503180518907.html.

¹⁶¹ X, “Six million Somalis face starvation”, *Al Jazeera* 2017, www.aljazeera.com/video/news/2017/05/million-somalis-face-starvation-170520110606824.html; X, “Somalia faces major cholera outbreak”, *Al Jazeera* 2017, www.aljazeera.com/video/news/2017/03/somalia-faces-major-cholera-outbreak-170329054056580.html.

verdragen.¹⁶² Deze nieuwe wetgeving lijkt de democratische waarden hoog in het vaandel te dragen en te bewegen richting een extensieve bescherming van de mensenrechten, waaronder in het bijzonder ook de politieke en burgerrechten.

74. De voorlopige grondwet¹⁶³ biedt een uitgebreide mensenrechtenbescherming (artt. 10-41). Titel een van hoofdstuk twee omvat de basisprincipes. Zo spreekt artikel 10 over de onschendbaarheid van de menselijke waardigheid, waarborgt artikel 11 de gelijke behandeling van alle Somaliërs ongeacht geslacht, religie, sociale of economische status, politieke voorkeur, stam, beperking, beroep, geboorte of dialect, en omvat de derde paragraaf van artikel 11 het verbod op discriminatie. Titel twee van hoofdstuk twee van de Somalische grondwet somt een uitgebreide set aan rechten en vrijheden op. Zo waarborgt de grondwet onder andere het recht op leven, het recht op vrijheid en veiligheid, de vrijheid van religie en geloof, de vrijheid van meningsuiting, het recht op onschendbaarheid van de woning, het recht op politieke participatie, het recht op een gezonde leefomgeving, de kinderrechten, het recht op toegang tot de rechter, de waarborgen in verband met verdachten en beklaagden, en meer. In het bijzonder betreffen het gelijkheidsbeginsel, het recht op vrije meningsuiting, de vrijheid van vereniging en het recht op politieke participatie specifiek rechten en vrijheden die essentieel zijn voor het goed functioneren van een democratische staat en zijn terug te vinden in de progressieve grondwet van Somalië in respectievelijk de artikelen 11, 18, 20 en 22. Verder is er eveneens een specifiek hoofdstuk opgenomen met betrekking tot de vertegenwoordiging van het volk. Dit vierde hoofdstuk stelt in artikel 46 dat de macht bij het volk ligt en in artikel 47 dat er verkiezingen georganiseerd moeten worden. Uit de voorlopige grondwet blijkt aldus dat de Federale Republiek Somalië een democratische staat is die veel belang hecht aan de bescherming van de rechten en vrijheden van haar burgers.

75. In de voorlopige grondwet werd evenwel een bepaling opgenomen die een beperking van de mensenrechten mogelijk maakt in geval er sprake is van een noodtoestand.¹⁶⁴ De noodtoestand kan afgekondigd worden indien noodzakelijk door serieuze omstandigheden ten gevolge van oorlog, vijandelijke inval, opstand, natuurramp of andere ernstige publieke noodtoestanden. Hoewel de federale overheid momenteel niet officieel de noodtoestand

¹⁶² Nationaal rapport van Somalië in de Werkgroep inzake het Universeel Periodiek Toezicht van de Raad voor Mensenrechten (28 oktober 2015), *UN Doc. A/HRC/WG.6/24/SOM/1* (2016), 4-9.

¹⁶³ Provisional Constitution of the Federal Republic of Somalia, Mogadishu, 1 augustus 2012.

¹⁶⁴ Art. 38 (5) juncto art. 131 Provisional Constitution of the Federal Republic of Somalia, Mogadishu, 1 augustus 2012.

afgekondigd heeft, ondanks dat de overheid van Puntland dit wel nog recentelijk deed¹⁶⁵, kunnen we (onofficieel) stellen dat Somalië zich in de praktijk wel degelijk in een noodtoestand bevindt.

76. Het bestaan van een noodtoestand in Somalië is niet de enige reden waarom de mensenrechten in de praktijk niet zo extensief beschermd worden als door de voorlopige grondwet voorgeschreven wordt. Het voorlopige karakter van de grondwet en het uiterst langzame proces om een definitieve grondwet overeen te komen dat reeds jaren aansleept, door een gebrek aan gezag van de federale regering en overeenstemming tussen de verschillende regio's¹⁶⁶, komen de waarde en het gezag van het instrument niet ten goede. Het is aldus moeilijk om beroep te doen op de voorlopige grondwet van Somalië om de bescherming van de democratische waarden en de politieke en burgerrechten af te dwingen. Het document is namelijk slechts tijdelijk en onzeker van aard, en is moeilijk op een valide wetenschappelijke wijze te raadplegen door een gebrek aan officiële Somalische databanken. Het is dan ook moeilijk om de tijdelijke grondwet van Somalië aan te wenden om de mensenrechtensituatie in Somalië te evalueren en de mensenrechtenschendingen te categoriseren. Daarom zal er teruggespreken worden naar het regionale mensenrechteninstrument dat wel zeker, vaststaand en langdurig van aard is, en een uitgebreide mensenrechtenbescherming biedt, namelijk het Afrikaans Handvest inzake Mensen- en Volkerenrechten¹⁶⁷. Somalië ondertekende het Afrikaans Handvest in 1982 en ratificeerde het in 1985¹⁶⁸ en zou aldus het Handvest moeten naleven.

77. Op regionaal vlak is ook het Afrikaans Handvest inzake de Rechten en het Welzijn van het Kind¹⁶⁹ van toepassing in Somalië en is het land daarnaast eveneens partij bij enkele internationale mensenrechtenverdragen. Zo ratificeerde het land het Folterverdrag, het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie, het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten en het Kinderrechtenverdrag. Verder is Somalië ook partij bij de Verdragen van Genève, met uitzondering van het Verdrag inzake de

¹⁶⁵ E. BIRYABAREMA, "Somalia's Puntland region declares state of emergency over drought", *Reuters* 2017, www.reuters.com/article/us-somalia-drought/somalias-puntland-region-declares-state-of-emergency-over-drought-idUSKBN1DZ2Q2.

¹⁶⁶ Rapport 1109 van de Secretaris-Generaal van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (26 december 2017), *UN Doc. S/2017/1109* (2017), 2 en 4.

¹⁶⁷ Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken.

¹⁶⁸ www.achpr.org/instruments/achpr/ratification/.

¹⁶⁹ Afrikaans Handvest inzake de Rechten en het Welzijn van het kind.

bescherming van burgers in oorlogstijd en de Protocollen inzake de bescherming van slachtoffers van internationale gewapende conflicten, voor wat betreft het humanitair recht.¹⁷⁰ Om de mensenrechtentoets in het volgende onderdeel te beperken in omvang zal er echter enkel gefocust worden op het Afrikaans Handvest inzake Mensen- en Volkerenrechten bij het evalueren van de mensenrechtensituatie in Somalië.

78. Door een gebrek aan toegankelijke officiële Somalische databanken, de beperkte toegang tot de rechter en de ondermaatse kwaliteit van de rechtspleging door onder andere corruptie, wordt er geen beroep gedaan op rechtspraak uit Somalië.¹⁷¹ De zaken die behandeld werden door het Afrikaans Hof voor de Rechten van Mensen en Volken, zijn verder ook op geen enkele wijze relevant voor het beoordelen van het externe beleid van de Europese Unie inzake democratie en mensenrechten in relatie tot de mensenrechtensituatie in Somalië, omdat geen van de weinige zaken gaat over een vergelijkbare situatie of ter zake doend concept.

6.3 De mensenrechtensituatie in Somalië

79. Het opbouwen van een centrale overheid en effectieve instellingen was een winstgevend project voor de regeringsleiders, maar bleek al snel geen echt doel. De federale overheid heeft nog steeds niet de volledige controle over de hoofdstad Mogadishu en er is geen sprake van een werkende overheidsdienst. Tijdens de hongersnood van 2011, die 260.000 mensen het leven kostte, faalde de regering in het voorzien van de levensnoodzakelijke hulpmiddelen. Corrupte ambtenaren diende omgekocht te worden voor ze de voedselhulp die in de havens aankwamen verder doorgaven en districtshoofden waren vooral begaan met het onder controle houden van kampen die als ‘lokaas’ voor noodhulp moesten dienen.¹⁷² Deze donkere periode in de Somalische geschiedenis wordt weer relevant aangezien er vandaag wederom een hongersnood dreigt uit te breken in Somalië.¹⁷³

¹⁷⁰ UNHR, “Ratification Status for Somalia”, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=161&Lang=EN.

¹⁷¹ Zie nr. 81.

¹⁷² K. MENKHAUS, “State Failure, State-Building, and Prospects for a “Functional Failed State” in Somalia”, *ANNALS, AAPSS* 2014, vol. 656, 154-172.

¹⁷³ F. MILLER, “Somalia: Government plans to reduce famine threat”, *Al Jazeera* 2018, www.aljazeera.com/news/2018/01/somalia-government-plans-reduce-famine-threat-180130060048914.html.

80. In alle gewapende conflicten in het teken van de machtsstrijd tussen de federale overheid, verschillende vreedstroepen en andere bondgenoten, en Al-Shabaab en hun bondgenoten, was er zelden plaats voor reflectie omtrent het lot van de gewone Somaliër. De burgers van Somalië lijden reeds decennialang onder verschillende soorten misbruiken door alle conflictspartijen en nefaste humanitaire omstandigheden. De inspanningen van de overheid om de veiligheid in de gebieden onder hun controle te verbeteren, leverde slechts povere resultaten op in 2017. Aanvallen gericht op het maken van burgerslachtoffers door middel van zelfmoordaanslagen en explosieven blijven een grote impact hebben. Meer dan een miljoen Somaliërs hebben hun oorspronkelijke woonplaats en gemeenschap verlaten, zijn het slachtoffer van misbruik en hebben slechts zeer beperkt toegang tot basisdienstverlening. Militaire operaties tegen Al-Shabaab, volkerenconflicten omtrent middelen en politieke macht, en onteigeningen resulteerde in meer ontheemde gezinnen en nieuwe burgerslachtoffers.¹⁷⁴

6.3.1 Inbreuken door de federale overheid en bondgenoten

81. De nationale inlichtingendienst van Somalië (NISA) voert verschillende arrestaties uit zonder enig wettelijk mandaat. De verschillende personen die door de NISA aangehouden worden, bevinden zich langdurig in voorlopige hechtenis zonder bijstand en zonder zich te kunnen beroepen op enige juridische waarborgen. Dit gaat in tegen het recht op vrijheid en veiligheid¹⁷⁵, dat stelt dat personen enkel van hun vrijheid berooft mogen worden indien in overeenstemming met de wet, en het recht op een eerlijk proces¹⁷⁶. Er wordt ook vaak fysiek geweld gepleegd tijdens de arrestaties en verhooringen, wat het recht op respect voor de menselijke waardigheid en het verbod van foltering¹⁷⁷ schendt. De militaire rechtbank van Mogadishu behandelt veel zaken terwijl ze niet binnen haar jurisdictie vallen en spreekt geregeld de doodstraf uit. Ook kinderen worden ter dood veroordeeld.¹⁷⁸ Deze praktijken gaan eveneens in tegen het recht op een eerlijk proces en daarenboven wordt het recht op leven¹⁷⁹ geschonden door het toepassen van de doodstraf.

¹⁷⁴ HUMAN RIGHTS WATCH, *World Report 2018*, 2018, <https://www.amnesty.org/download/Documents/POL1067002018ENGLISH.PDF>, 483.

¹⁷⁵ Art. 6 Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken.

¹⁷⁶ Art. 7 Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken.

¹⁷⁷ Art. 5 Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken.

¹⁷⁸ HUMAN RIGHTS WATCH, *World Report 2018*, 2018, www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/201801world_report_web.pdf, 484.

¹⁷⁹ Art. 4 Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken.

82. De creatie van nieuwe districten en federale regio's resulteert in verschillende spanningen en conflicten binnen de groepen overheidsaanhangers die resulteren in burgerslachtoffers en de beschadiging van privé-eigendommen. Zo braken er gevechten uit tussen de clanstrijdkrachten van de regio's Neder-Shabelle, Hiiraan en Galguduud. Ondanks het feit dat de genoemde regio's officieel allen achter het beleid van de federale overheid staan, vechten ze onderling een machtsstrijd uit die vele levens kost.¹⁸⁰ Het bloedvergiet en het niet ontzien van de eigendommen van private personen betreffen schendingen van het recht op leven¹⁸¹ en het recht op bescherming van de eigendom.¹⁸²

83. Ook onteigeningen blijven een groot probleem in Somalië en dan voornamelijk in de hoofdstad Mogadishu. De federale overheid en private landeigenaars hebben het in 2016 in Mogadishu meer dan 30.000 mensen uit hun huis gezet. De meeste van deze verdreven gezinnen verhuizen naar geïsoleerde gebieden aan de rand van de stad waar de levensomstandigheden erbarmelijk zijn.¹⁸³ Dit betreft een inbreuk op het recht op bescherming van de eigendom.¹⁸⁴

6.3.2 Inbreuken door Al-Shabaab en andere gewapende groeperingen

84. Al-Shabaab voert regelmatig dodelijke aanvallen uit in drukbevolkte delen van Mogadishu en andere steden zonder daarbij een onderscheid te maken tussen gewapende krachten van de overheid en gewone burgers. De lijst zelfmoord- en bomaanslagen nabij overheidsgebouwen en hoofdkwartieren van organisaties waarbij burgers gewond raakten of om het leven kwamen, is bijzonder lang. Burgers zijn vaak ook het bewuste doelwit van de aanslagen aangezien er explosieven tot ontploffing worden gebracht in woongebieden, in de buurt van scholen en nabij ziekenhuizen. Verder voert Al-Shabaab ook onthoofdingen, stenigingen en andere vormen van executies uit op burgers die door hen beschuldigd worden van spionage, samenwerking met de federale overheid of het zich niet houden aan het islamitisch recht zoals het volgens Al-Shabaab geïnterpreteerd dient te worden. Al-Shabaab en andere clanmilities maken zich eveneens schuldig aan het martelen, afpersen en verkrachten

¹⁸⁰ HUMAN RIGHTS WATCH, *World Report 2018*, 2018, www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/201801world_report_web.pdf, 483-484.

¹⁸¹ Art. 4 Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken.

¹⁸² Art. 14 Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken.

¹⁸³ AMNESTY INTERNATIONAL, *Report 2016/2017: The State of the World's Human Rights*, 2017, www.amnesty.org/download/Documents/POL1048002017ENGLISH.PDF, 327.

¹⁸⁴ Art. 4 Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken.

van burgers die ze verdenken van deze ‘misdrijven’.¹⁸⁵ Al-Shabaab schendt aldus verscheidene rechten die beschermd worden in het Afrikaans Handvest. De vele dodelijke aanslagen en executies zijn een directe inbreuk op het recht op leven¹⁸⁶, de marteltechnieken en vormen van misbruik betreffen een schending van het verbod op foltering¹⁸⁷ en de willekeurige terechtstellingen gaan regelrecht in tegen het recht op vrijheid en veiligheid¹⁸⁸.

6.3.3 Kindsoldaten

85. Zowel Al-Shabaab en aanhangers als de federale overheid en bondgenoten maken zich schuldig aan het rekruteren van kinderen. De federale overheid zet kinderen voornamelijk in als informanten om zo Al-Shabaab-leden te kunnen identificeren. Al-Shabaab daarentegen zet kinderen gedwongen in op alle mogelijke manieren. Beide partijen maken zich daarbij eveneens schuldig aan het terechtstellen en executeren van kinderen. Zo zijn in Puntland minstens 11 kinderen ter dood veroordeeld voor het plegen van terroristische misdrijven.¹⁸⁹ Deze praktijken gaat niet enkel in tegen de bepalingen met betrekking tot het recht op leven¹⁹⁰, het recht op respect van de menselijke waardigheid¹⁹¹ en het recht op vrijheid en veiligheid¹⁹² in het Afrikaans Handvest, maar schendt ook het Afrikaans Kinderrechtenverdrag. Zo worden met name de artikelen 5, 15 en 16 in het bijzonder geschonden, deze artikelen spreken respectievelijk over het recht op leven van het kind, het verbod op kinderarbeid en de bescherming van het kind tegen misbruik en foltering.¹⁹³

6.3.4 Ontheemden

86. Door de gewapende conflicten tussen Al-Shabaab en de federale overheid enerzijds, en de interne gevechten tussen groeperingen die in principe aan dezelfde kant staan anderzijds,

¹⁸⁵ HUMAN RIGHTS WATCH, *World Report 2018*, 2018, www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/201801world_report_web.pdf, 484-485.

¹⁸⁶ Art. 4 Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken.

¹⁸⁷ Art. 5 Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken.

¹⁸⁸ Art. 6 Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken.

¹⁸⁹ HUMAN RIGHTS WATCH, *World Report 2018*, 2018, www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/201801world_report_web.pdf, 486.

¹⁹⁰ Art. 4 Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken.

¹⁹¹ Art. 5 Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken.

¹⁹² Art. 6 Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken.

¹⁹³ Afrikaans Handvest inzake de Rechten en het Welzijn van het kind.

worden geregeld havens en handelswegen afgesloten. De voortdurend onveilige situatie door aanslagen, het gebrek aan handelsmogelijkheden, de vaak torenhoge belasting- of omkoopbedragen die lokale besturen eisen en de dreigende hongersnood, zorgen ervoor dat sommige burgers genoodzaakt zijn te vertrekken. Meer dan een miljoen Somaliërs werden zo in 2017 gedwongen van woonplaats te veranderen in Somalië en verkeren nog steeds in de onmogelijkheid om naar hun oorspronkelijke gemeenschap terug te keren. In totaal telt Somalië zo 2.1 miljoen ontheemden die lijden onder verschrikkelijke woonomstandigheden, een gebrek aan bijstand en verschillende vormen van misbruik waaronder gedwongen uithuiszettingen en seksueel geweld.¹⁹⁴ De mate waarin de Somalische burgers belemmerd worden in het beheren en genieten van hun eigendom gaat in tegen artikel 14 van het Afrikaans Handvest. Het misbruik dat vaak gepaard gaat met de status van ontheemde zijn een schending van het recht op respect van de menselijke waardigheid en het verbod op een onmenselijke en onterende behandeling.¹⁹⁵

6.3.5 Vrijheid van meningsuiting

87. Journalisten en ander mediapersoneel worden voortdurend geïntimideerd, onder druk gezet en aangevallen door zowel de federale overheid, als Al-Shabaab. Sagal Salad Osman, een journalist voor de staatsradio en -televisie, werd vermoord op 5 juni 2016 en Abdiaziz Mohamed Ali, een journalist bij Radio Shabelle, werd vermoord op 27 september 2016. Op 9 juli viel de politie de gebouwen van City FM binnen en nam het al de radioapparatuur in beslag.¹⁹⁶ Op 12 maart 2017 overleefde redacteur Abdihamid Mohamed Osman een bomaanslag.¹⁹⁷ De lijst van aanslagen, arrestaties en terechtstellingen van journalisten is ellelang. Het recht op vrijheid en veiligheid¹⁹⁸ en het recht op een eerlijk proces¹⁹⁹ worden aldus voortdurend geschonden.

¹⁹⁴ HUMAN RIGHTS WATCH, *World Report 2018*, 2018, www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/201801world_report_web.pdf, 485.

¹⁹⁵ Art. 5 Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken.

¹⁹⁶ AMNESTY INTERNATIONAL, *Report 2016/2017: The State of the World's Human Rights*, 2017, www.amnesty.org/download/Documents/POL1048002017ENGLISH.PDF, 328.

¹⁹⁷ AMNESTY INTERNATIONAL, *Report 2017/18: The State of the World's Human Rights*, 2018, www.amnesty.org/download/Documents/POL1067002018ENGLISH.PDF, 331-332.

¹⁹⁸ Art. 5 Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken.

¹⁹⁹ Art. 6 Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken.

88. Al-Shabaab onderdrukt de media in de gebieden die onder hun controle staan door onder andere internettoegang onmogelijk te maken. Ook in Somaliland is, door een gebrek aan mediawetgeving die journalisten beschermt, de mediavrijheid zeer beperkt. De federale overheid beperkt eveneens de vrijheid van meningsuiting van iedereen die haar beleid bekritiseert. Zo werden in 2016 twee kranten, Hubsad en Haartif, verplicht te stoppen met publiceren²⁰⁰ en werden in 2017 ten minste dertig journalisten gearresteerd²⁰¹. De vrijheid van meningsuiting²⁰² wordt op elk vlak onvoldoende gegarandeerd.

89. Alle bovenstaande conflicten, misbruiken en mensenrechtenschendingen worden ook gekenmerkt door een voortdurende miskening van het beginsel van gelijkheid en non-discriminatie zoals vervat in de artikelen 2, 3 en 19 van het Afrikaans Handvest. Er wordt door alle partijen in het conflict gediscrimineerd op basis van etniciteit, geslacht, religie en politieke opinie, en de machtsstrijd tussen de verschillende clans getuigt van een gebrek aan gelijkheid van de verschillende volkeren in Somalië. Er zijn aldus maar weinig rechten en vrijheden die beschermd worden door het Afrikaans Handvest, die niet veelvuldig en voortdurend miskend worden. Effectieve mensenrechtenbescherming lijkt zo goed als onbestaande.

²⁰⁰ AMNESTY INTERNATIONAL, *Report 2016/2017: The State of the World's Human Rights*, 2017, www.amnesty.org/download/Documents/POL1048002017ENGLISH.PDF, 328.

²⁰¹ AMNESTY INTERNATIONAL, *Report 2017/18: The State of the World's Human Rights*, 2018, www.amnesty.org/download/Documents/POL1067002018ENGLISH.PDF, 331-332.

²⁰² Art. 9, §2 Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken.

7. DE INVLOED VAN HET EXTERNE BELEID VAN DE EUROPESE UNIE INZAKE MENSENRECHTEN EN DEMOCRATIE OP DE MENSENRECHTENSITUATIE IN DE ‘FAILED STATE’ SOMALIË

90. Het externe beleid van de Europese Unie inzake mensenrechten en democratie wordt door de Europese Unie voorgesteld als zijnde een extensief programma met verschillende soorten ontwikkelingshulp voor verscheidene staten in nood. Somalië draagt het etiket ‘failed state’ en zou, gezien haar politieke conflicten, enorm kunnen baten bij een extern beleid in het teken van de democratische waarden, de rechtsstaat en de fundamentele rechten van eenieder, zoals het beleid van de Unie een zou moeten zijn. Nader bekeken blijkt het externe beleid echter vaak vaag geformuleerd en oppervlakkig uitgewerkt. Een veelvuldig gebruik van algemene beleidsdoelstellingen zonder veel nadere verduidelijking is eerder de regel dan de uitzondering. Het is dan ook nuttig om eens van naderbij te bekijken wat het externe beleid van de Europese Unie inzake mensenrechten en democratie in de praktijk al dan niet effectief verandert aan de mensenrechtensituatie in de ‘failed state’ Somalië.

7.1 De relevante overeenkomsten en het optreden van de Europese Unie

91. De Europese Unie is actief in Somalië door middel van diplomatieke contacten, steun voor politieke verandering, het verbeteren van de veiligheid, ontwikkelingssamenwerking en humanitaire hulp. In 2013 tekende de Europese Unie en Somalië, samen met nog andere internationale spelers, de politieke overeenkomst ‘Somali Compact’. Deze overeenkomst omvat de strategie met betrekking tot de samenwerking tussen de Unie en Somalië tot en met 2016. De belangrijkste aandachtspunten van de samenwerkingsovereenkomst zijn; vredes- en staatsopbouw en internationale humanitaire hulpverlening²⁰³. Het hoofdstuk omtrent vredes- en staatsopbouw focust op het bevorderen van een inclusieve politiek door middel van onder andere betrouwbare en geloofwaardige verkiezingen, het verzekeren van de veiligheid van burgers, het doen geschieden van gerechtigheid, het ontwikkelen van economische grondslagen en het creëren van duurzame overheidsdiensten.²⁰⁴ Vredes- en staatsopbouw zijn het meest van

²⁰³ The Somali Compact, 16 september 2013, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/20130916_the_somali_compact.pdf, 13-17.

²⁰⁴ The Somali Compact, 16 september 2013, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/20130916_the_somali_compact.pdf, 4-12.

belang voor de situatie in Somalië wat betreft democratie en mensenrechten. Het is dan ook het interessants voor het beoordelen van het effect van het externe beleid van de Unie op de situatie in Somalië, wanneer zij optreedt binnen dit kader van vredes- en staatsopbouw.

92. Het ‘Somali Compact’ liep intussen ten einde, maar speelde een belangrijke rol in het tot stand komen van het Nationaal Indicatief Programma voor Somalië dat geldt van 2014 tot 2020.²⁰⁵ Dit programma concretiseert de algemene doelstellingen uit het ‘Somali Compact’ en bepaalt welke hulpmiddelen naar welke sector gaan. Verder worden in het ‘Somali Compact’ controlemechanismen in het leven geroepen die een dialoog creëren tussen actoren van de internationale gemeenschap en Somalië.²⁰⁶

93. In het Nationaal Indicatief Programma voor Somalië voorziet de EU tussen 2014 en 2020 286 miljoen euro om Somalië te helpen in het bereiken van haar ontwikkelingsdoelen. De meeste middelen gaan naar vredes- en staatsopbouw (35%), voedselzekerheid (30%) en onderwijs (21%).²⁰⁷ De doelstelling in het Nationaal Indicatief Programma voor Somalië wat betreft de samenwerking van de Europese Unie en Somalië inzake vredes- en staatsopbouw focust op het versterken van het principe van de rechtsstaat; het opbouwen en ondersteunen van centrale overheidsinstellingen; en het bevorderen van democratische besluitvorming en verzoening.²⁰⁸ Om deze focuspunten te verwezenlijken en zo vredes- en staatsopbouw te bevorderen, biedt de Unie voornamelijk financiële hulp aan Somalië.

94. De Europese Unie nam in het Nationaal Indicatief Programma voor Somalië reeds enkele verwachte resultaten op. Het betreft doelen die de Europese Unie aanneemt dat verwezenlijkt zullen zijn met de hulpmiddelen die ze biedt. Zo verwacht de Unie ten eerste dat de rechtsstaat versterkt en de toegang tot justitie vergemakkelijkt. De veiligheid wordt zo beter gegarandeerd. Ook neemt de Unie aan dat verzoening zal plaatsvinden op politiek niveau tussen de verschillende gemeenschappen.²⁰⁹

²⁰⁵ National Indicative Programme for Federal Republic of Somalia 2014 to 2020, 24 juni 2014, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/nip-somalia-20140619_en.pdf.

²⁰⁶ The Somali Compact, 16 september 2013, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/20130916_the_somali_compact.pdf, 17-18.

²⁰⁷ National Indicative Programme for Federal Republic of Somalia 2014 to 2020, 24 juni 2014, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/nip-somalia-20140619_en.pdf, 4.

²⁰⁸ National Indicative Programme for Federal Republic of Somalia 2014 to 2020, 24 juni 2014, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/nip-somalia-20140619_en.pdf, 10-11.

²⁰⁹ National Indicative Programme for Federal Republic of Somalia 2014 to 2020, 24 juni 2014, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/nip-somalia-20140619_en.pdf, 15.

95. Om te meten of deze resultaten al dan niet behaald worden, geeft het Programma meteen ook enkele indicatoren. Zo ziet de Europese Unie erop toe hoe het aantal getrainde politiemensen en magistraten evolueert om na te gaan in hoeverre het principe van de rechtsstaat versterkt en de toegang tot het rechtssysteem vergemakkelijkt. Het aantal meldingen van mensenrechtenschendingen door soldaten en andere leden van veiligheidsdiensten reflecteert volgens het Programma de manier waarop de veiligheid al dan niet toeneemt. Het democratische niveau en de transparantie van de overheid gaat men na door enerzijds te controleren of de budgettaire processen overeenstemmen met de internationale minimumstandaarden betreffende onder andere het betrekken van vrouwen, jongeren en minderbedeelden, en anderzijds te kijken naar de tevredenheid over de publieke instellingen. Of er voldoende gewerkt wordt aan het verzoeningsproces in Somalië gaat men tenslotte na door het politieke proces met betrekking tot de totstandkoming van een permanente federale grondwet en district autoriteiten in het kader van dit federale systeem.²¹⁰

96. In het Nationaal Indicatief Programma zijn de Europese Unie en Somalië eveneens overeengekomen van welk soort bronnen de Europese Unie gebruik zal maken om de resultaten, die ze verwacht dat behaald worden met de financiële middelen die ze ter beschikking stelt, en de verschillende bijgevoegde indicatoren te verifiëren. Zo worden verwezen naar de index voor de politieke stabiliteit en de afwezigheid van geweld²¹¹, de rechtsstaatindex²¹², rapporten van Human Rights Watch²¹³, rapporten van Amnesty International²¹⁴, VN-rapporten van onafhankelijke experts²¹⁵, de universele periodieke doorlichting van de Mensenrechtencommissie van de VN²¹⁶, de persvrijheidsindex van de Verslaggevers Zonder

²¹⁰ National Indicative Programme for Federal Republic of Somalia 2014 to 2020, 24 juni 2014, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/nip-somalia-20140619_en.pdf, 26.

²¹¹ De index voor de politieke stabiliteit en de afwezigheid van geweld maakt deel uit van de 'Worldwide Governance Indicators' (WGI) van de Wereldbank (<http://info.worldbank.org/governance/wgi/#home>; <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=worldwide-governance-indicators>). De index brengt de waarschijnlijkheid in kaart dat een overheid gedestabiliseerd of omvergeworpen wordt op ongrondwettige of gewelddadige wijze.

²¹² De rechtsstaatindex geeft weer in welke mate overheidsorganen geloven in en handelen volgens de regels die gelden binnen de samenleving. Het gaat dan onder andere over de kwaliteit van contracthandhaving, politiehandhaving en het rechtssysteem, en de frequentie waarmee misdaad en geweld voorkomen. De index maakt deel uit van de 'Worldwide Governance Indicators' (WGI) van de Wereldbank (<http://info.worldbank.org/governance/wgi/#home>; <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=worldwide-governance-indicators>).

²¹³ HUMAN RIGHTS WATCH, *World Report 2018*, www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/201801world_report_web.pdf.

²¹⁴ AMNESTY INTERNATIONAL, *Report 2017/18: The State of the World's Human Rights*, www.amnesty.org/download/Documents/POL1067002018ENGLISH.PDF.

²¹⁵ Rapport 36/62 van de Mensenrechtencommissie van de Verenigde Naties (6 september 2017), *UN Doc. A/HRC/36/62*.

²¹⁶ www.upr-info.org/en/review/Somalia.

Grenzen²¹⁷, rapporten en publicaties van de ‘National Union of Somali Journalists’ (NUSOJ)²¹⁸ en ‘UNSOM’-rapporten^{219, 220}. De Europese Unie maakt in het toezien op het correcte gebruik van de hulpmiddelen die ze biedt voor het promoten van de democratie en het tegengaan van mensenrechtenschendingen, aldus voornamelijk gebruik van gegevens en rapporten verzameld door verschillende externe organisaties.

97. Er is ook sprake van een fysieke aanwezigheid van de Unie in Somalië. Zo was er reeds voor de jaren ‘90 een Europese delegatie aanwezig in Somalië en ondanks het feit dat deze aanwezigheid in 1991 de facto beëindigd werd door het escaleren van de burgeroorlog, bleef de Unie een belangrijke partner van Somalië.²²¹ In 2014 richtte men een nieuwe volwaardige Europese delegatie naar Somalië op naar aanleiding van de benoeming van een EU-ambassadeur in Somalië in 2012²²² en de overeenkomst tussen de Europese Unie en Somalië, ‘the Somali Compact’, die in 2013 tot stand kwam.²²³ Het mandaat van de Europese delegatie spreekt over het promoten van de politieke en economische relaties tussen Somalië en de Europese Unie, het informeren van het publiek wat betreft de Europese ontwikkelingen en het Europese beleid, en het implementeren van de Europese hulpverleningsprogramma’s.²²⁴ De delegatie is in Nairobi in Kenia gevestigd en aldus niet permanent in Somalië aanwezig omwille van veiligheidsredenen. In 2015 werd gesteld dat de delegatie tegen 2016 toch naar een nieuw veilig onderkomen in Mogadishu zou kunnen verhuizen, maar dit is tot op heden nog niet gebeurd.²²⁵

²¹⁷ De persvrijheidsindex geeft de hoeveelheid vrijheid waar journalisten over beschikken in 180 verschillende landen weer. De ranking is gebaseerd op bevragingen en data met betrekking tot mishandelingen en geweldplegingen tegen journalisten (https://rsf.org/en/ranking_table).

²¹⁸ NUSOJ, “2017 Report: The Endless Violations Against Journalists And Media Workers In Somalia”, 21 januari 2018, www.nusoj.org/wp-content/uploads/2016/01/Nusoj-Report_Jan-2015_v3.pdf; NUSOJ, “2017 turned out to be another grim year for journalists and journalism in Somalia”, 2018, www.nusoj.org/2017-turned-out-to-be-another-grim-year-for-journalists-and-journalism-in-somalia-says-nusoj-2/.

²¹⁹ Rapport 408 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (9 mei 2017), *UN Doc. S/2017/408*; Rapport 751 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (5 september 2017), *UN Doc. S/2017/751*; Rapport 1109 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (26 december 2017), *UN Doc. S/2017/1109*.

²²⁰ National Indicative Programme for Federal Republic of Somalia 2014 to 2020, 24 juni 2014, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/nip-somalia-20140619_en.pdf, 26.

²²¹ AMISOM, “EU Delegation office to open in Somalia”, <http://amisom-au.org/2015/05/eu-delegation-office-to-open-in-somalia/>.

²²² N. KOENIG, *EU Security Policy and Crisis Management*, Abingdon, Routledge, 2016, 91.

²²³ The Somali Compact, 16 september 2013, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/20130916_the_somali_compact.pdf.

²²⁴ EEAS, “About the EU Delegation to Somalia”, 12 mei 2016, https://eeas.europa.eu/delegations/somalia_en/1763/About%20the%20EU%20Delegation%20to%20Somalia.

²²⁵ EEAS, “EU closer to permanent and integrated presence in Somalia”, 18 december 2015, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-Homepage/1774/eu-closer-permanent-and-integrated-presence-somalia_en.

98. Naast de delegatie in Somalië beschikt de Europese Unie op Somalisch grondgebied over drie veldkantoren; één in Garowe (Puntland), één in Mogadishu en één in Hargeisa (Somaliland). Deze kantoren zien toe op de implementatie en opvolging van de projecten die door de Europese Unie gesubsidieerd zijn. Verder houden ze de delegatie van de Europese Unie in Somalië op de hoogte van de ontwikkelingen omtrent de situatie in Somalië.²²⁶

99. De Europese Unie draagt ook aanzienlijk bij aan AMISOM, de vredesmissie van de Afrikaanse Unie in Somalië.²²⁷ De missie werd in 2007 in het leven geroepen door de Vrede- en Veiligheidsraad van de Afrikaanse Unie en werd gesteund door de Verenigde Naties. Het mandaat van de vredesmissie spreekt vooral over het verminderen van de bedreiging die Al Shabaab vormt wat betreft gewapende conflicten, het bevorderen van de veiligheid en stabiliteit, en het ondersteunen van een politiek proces in het teken van vrede, verzoening en stabiliteit. De bijdrage die de Europese Unie levert bestaat uit financiële hulp. Het geld dat naar AMISOM stroomt, wordt aangewend voor het vergoeden van de AMISOM-manschappen, het verlonen van ondersteunend personeel en het financieren van de missiekantoren.²²⁸

100. Uit de overeenkomsten die de Europese Unie heeft afgesloten met of ten bate van Somalië blijkt dat de Unie veel financiële hulp biedt. Toch is er eveneens sprake van een fysieke aanwezigheid van de Europese Unie in Somalië. Ondanks het feit dat de financiële hulp miljoenen euro's betreft, blijft de effectieve controle door de Europese Unie met betrekking tot de bestemming van de grote geldbedragen eerder beperkt.

7.2 De werkelijke invloed op en effectieve gevolgen voor de 'failed state' Somalië

101. De delegatie en veldkantoren van de Europese Unie in Somalië regelen ter plekke de eerder praktische zaken en zien toe op de correcte besteding van de financiële hulpmiddelen die de Europese Unie biedt. Deze Europese instanties controleren en implementeren de specifieke afspraken inzake de vooropgestelde doelstellingen, zoals onder andere terug te

²²⁶ AMISOM, "EU Delegation office to open in Somalia", *AMISOM News* 2015, <http://amisom-au.org/2015/05/eu-delegation-office-to-open-in-somalia/>.

²²⁷ Final Report of the EU Somalia Unit and DfID: Strengthening Civil Society in Somalia (maart 2012), https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/20130612_cs_strategy.pdf.

²²⁸ Resolutie 2372 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (30 augustus 2017), *UN Doc. S/RES/2372* (2017).

vinden het Nationaal Indicatief Programma voor Somalië.²²⁹ Verslagen van de delegatie of de veldkantoren kunnen niet via de officiële platformen geraadpleegd worden. Er wordt met andere woorden slechts in zeer beperkte maten door de Europese Unie op officiële wijze gerapporteerd over het praktische werk dat de Unie in Somalië verricht en de gevolgen hiervan. Om na te gaan in hoeverre het optreden van de Europese Unie in Somalië enige gevolgen heeft voor de situatie in het land, dient er dan ook voornamelijk beroep gedaan te worden op rapporten en verslagen van andere vooraanstaande internationale en/of regionale organisaties. Zoals vermeld in het Nationaal Indicatief Programma voor Somalië, doet de Europese Unie zelf voornamelijk beroep op de gegevens verzameld door internationale organisaties zoals onder andere Human Rights Watch, de Verenigde Naties en Amnesty International.²³⁰

7.2.1 Rapportering door de Somalische instanties

102. In navolging van het ‘Somali Compact’, de overeenkomst tussen de internationale gemeenschap en Somalië voor de periode 2013 – 2016, werden er rapporten gepubliceerd door de Somalische instanties betreffende de vorderingen die gemaakt werden in het streven naar de doelstellingen in het ‘Somali Compact’ in 2014²³¹ en 2015²³². Het voortgangsrapport omtrent de situatie in 2015 is het laatste rapport dat door Somalië zelf uitgebracht werd in het kader van het ‘Somali Compact’ voordat de overeenkomst beëindigd werd. Het is aldus nuttig om te bekijken hoe de situatie in Somalië veranderde volgens het land zelf.

103. In het laatste voortgangsrapport worden de stappen die genomen werden naar een meer inclusief politiek landschap, een verhoogde veiligheid, een rechtvaardig rechtssysteem, een solide economische basis en effectieve overheidsdiensten geëvalueerd. Zo wordt beoordeeld of er voldoende ondernomen is richting vredes- en staatsopbouw; de pijler binnen de overeenkomsten met Somalië waar meestal het meest in geïnvesteerd wordt. Uit het rapport blijkt dat er veel raamovereenkomsten en plannen gemaakt en aangenomen werden door de verschillende betrokken partijen, maar dat deze vaak nog geïmplementeerd en uitgevoerd dienden te worden. Binnen alle doelstellingen boekte men aldus op bescheiden wijze

²²⁹ Zie nr. 92-95.

²³⁰ Zie nr. 96.

²³¹ THE FEDERAL REPUBLIC OF SOMALIA, *Somali Compact Progress Report 2014*, <http://somaligoconsortium.org/download/578571d69a156/>.

²³² THE FEDERAL REPUBLIC OF SOMALIA, *Somali Compact Progress Report 2015*, <https://ims.undg.org/downloadFile/f456d4d7481aa304207a4c3ed25d50f43e0688ed6769aafc226fb027e1ce67bd>.

voortgang op beleidsvormend vlak, maar er werd nog niet veel in de praktijk doorgevoerd, hierdoor waren de effecten van de beleidsbeslissingen nog maar weinig voelbaar. Zo werd, strevend naar een inclusieve politiek, de Wadajir Kaderovereenkomst in het leven geroepen om verzoening, dialoog en vrede tussen de verschillende regio's in Somalië te bewerkstelligen, zodat de regionale administraties uiteindelijk een belangrijkere rol kunnen gaan spelen in de nationale politiek.²³³ Verder spreekt het rapport over 2015 over het uitwerken en implementeren van een nieuw verkiezingsmodel naar de toekomst toe, zonder weinig concrete doelstellingen aan te halen.²³⁴ Wanneer het rapport het heeft over de veiligheidsdoelen worden de Guulwade- en Xeegan-plannen aangehaald. Deze plannen gaan over het creëren van een Nationaal Somalisch Leger en een Somalische politiemacht en zouden volgens het rapport wederom in de toekomst geïmplementeerd moeten worden.²³⁵

104. De meest concrete voortgang werd in 2015 geboekt op het vlak van justitie. Er werden verschillende wetten aangenomen met betrekking tot het juridisch systeem, terrorisme en de rechten van het kind.²³⁶ Het federaal en regionaal ministerie van justitie werkten aan de toegankelijkheid van het van het rechtssysteem door gratis juridische hulpverlening aan te bieden. Ook werden er concrete maatregelen genomen om ervoor te zorgen dat de wetsontwerpen voldoen aan de mensenrechtenstandaarden.²³⁷

105. Het voortgangsrapport betreffende de doorvoering van het 'Somali Compact' in 2015, was het laatste rapport dat door de Somalische instanties gepubliceerd werd in de context van het 'Somali Compact' dat eindigde in 2016. Verder heeft Somalië geen andere (voortgangs)rapporten gerelateerd aan de mensenrechtensituatie of de toestand van de democratie in het land gepubliceerd, althans niet officieel.

²³³ THE FEDERAL REPUBLIC OF SOMALIA, *Somali Compact Progress Report 2015*, <https://ims.undg.org/downloadFile/f456d4d7481aa304207a4c3ed25d50f43e0688ed6769aafc226fb027e1ce67bd>, 8 en 26.

²³⁴ THE FEDERAL REPUBLIC OF SOMALIA, *Somali Compact Progress Report 2015*, <https://ims.undg.org/downloadFile/f456d4d7481aa304207a4c3ed25d50f43e0688ed6769aafc226fb027e1ce67bd>, 9 en 26-27.

²³⁵ THE FEDERAL REPUBLIC OF SOMALIA, *Somali Compact Progress Report 2015*, <https://ims.undg.org/downloadFile/f456d4d7481aa304207a4c3ed25d50f43e0688ed6769aafc226fb027e1ce67bd>, 10 en 28-29.

²³⁶ THE FEDERAL REPUBLIC OF SOMALIA, *Somali Compact Progress Report 2015*, <https://ims.undg.org/downloadFile/f456d4d7481aa304207a4c3ed25d50f43e0688ed6769aafc226fb027e1ce67bd>, 11 en 31.

²³⁷ THE FEDERAL REPUBLIC OF SOMALIA, *Somali Compact Progress Report 2015*, <https://ims.undg.org/downloadFile/f456d4d7481aa304207a4c3ed25d50f43e0688ed6769aafc226fb027e1ce67bd>, 12.

7.2.2 Rapportering door de Europese Unie

106. Binnen de context van de Europese Unie werd er in 2012 een democratisch relevant rapport gepubliceerd dat specifiek gaat over het versterken van het maatschappelijk middenveld in Somalië. Het rapport besprak de toenmalige bevindingen van non-statelijke entiteiten van de Europese Unie in Somalië met betrekking tot de focuspunten van de Europese Unie, namelijk de competentie van het middenveldorganisaties, de deelname in ontwikkelings- en beleidsprojecten, en de ondersteuning van lokale inheemse vredesinitiatieven.²³⁸ De invloed van de strategie van de Unie werd afgeleid uit de bevindingen van lokale en internationale actoren die actief deelnemen in het ontwikkelingsproces in Somaliland, Puntland en Zuid/Centraal-Somalië. Hoewel er volgens het rapport over het algemeen vooruitgang werd geboekt betreffende de participatie van Somalische middenveldorganisaties en gemarginaliseerde groepen in de beleidsvorming, haalde het rapport ook enkele tekortkomingen aan. Zo liet de projectkwaliteit, efficiëntie, coördinatie en innovatie soms te wensen over en wordt er gesteld dat men meer zou moeten inzetten op het gebruik van lokale studies, de verbetering van de samenwerkingsrelaties, de gelijkschakeling van de verschillende strategieën, en de toepassing van een onafhankelijke evaluatie door de Europese Unie. Het gebrek aan een effectief evaluatie- en controlesysteem wordt in het rapport verschillende keren aangehaald. Zo beklagt men het feit dat probleemanalyses vaak te algemeen zijn en de mogelijkheden om de resultaten te evalueren slechts beperkt zijn.²³⁹

107. Het rapport werd opgesteld door de EU-Somalië eenheid en DfID²⁴⁰, maar er staat expliciet in vermeld dat het rapport de verantwoordelijkheid van de auteurs betreft en dat het niet geïnterpreteerd kan worden als zijnde een reflectie van de ideeën van de Europese Unie.²⁴¹ Het blijkt een uiterst moeilijke opdracht om in het complex web van semiofficiële Europese samenwerkingsgroepen, onofficiële informatie en te algemene rapporten, de concrete resultaten en gevolgen van het optreden van de Europese Unie in Somalië af te leiden die gepubliceerd of bevestigd zijn door de Unie zelf.

²³⁸ THE EU SOMALIA UNIT AND DFID, *Strengthening Civil Society in Somalia: Developing a Comprehensive Strategy*, 2012, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/20130612_cs_strategy.pdf, 9-10.

²³⁹ THE EU SOMALIA UNIT AND DFID, *Strengthening Civil Society in Somalia: Developing a Comprehensive Strategy*, 2012, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/20130612_cs_strategy.pdf, 18-23.

²⁴⁰ 'Department for International Development' van het Verenigd Koninkrijk dat niet rechtstreeks deelnam aan de EU-Somalië samenwerking.

²⁴¹ THE EU SOMALIA UNIT AND DFID, *Strengthening Civil Society in Somalia: Developing a Comprehensive Strategy*, 2012, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/20130612_cs_strategy.pdf, 2.

108. Wat we in het Europees mensenrechtenlandschap wel terugvinden qua recente evaluatierapporten, is het jaarlijks rapport omtrent mensenrechten en democratie in de wereld. Het laatst beschikbare rapport werd eind 2017 gepubliceerd en betreft de situatie in de wereld in 2016. Het rapport spreekt over de belangrijkste uitdagingen met betrekking tot de mensenrechten en democratie in het algemeen en gaat daarna in op de situatie in specifieke geografische gebieden of staten.²⁴²

109. Waar de Europese Unie spreekt over de mensenrechtensituatie in Somalië stelt ze vast dat deze verschrikkelijk blijft. Het gewapend conflict eist nog steeds vele burgerslachtoffers en Al-Shabaab begaat de ene mensenrechtenschending na de andere. De Somalische overheid probeert de mensenrechtensituatie te verbeteren door in te zetten op een effectieve beleidsvoering op regionaal en federaal niveau, maar ondanks enkele verbeteringen blijft het vooruitgangproces zeer traag en onvoorspelbaar. Het grootste probleem in het beschermen van de mensenrechten is volgens de Europese Unie het feit dat er geen sprake is van een rechtsstaat in Somalië. Het rechtssysteem en de ordehandhaving zijn zwak, corrupt en kampen met een tekort aan middelen. Er mist ook nog steeds zeer veel basiswetgeving en de doodstraf blijft zeer gebruikelijk. Vrouwen en kinderen behoren tot de zwakste groepen van de maatschappij en lijden het meest onder het aanslepende conflict, misbruik en discriminatie. Zo worden vrouwen ondervertegenwoordigd en worden kinderen door alle partijen in het conflict ingezet. Wat betreft de vrijheid van meningsuiting blijft Somalië een van de meest gevaarlijke landen voor journalisten en bloggers. Er werd vooruitgang geboekt in het herzien van de grondwet, maar daarbuiten was een politieke dialoog onbestaande. De kwaliteit van de verkiezingen in 2016 was eveneens zeer teleurstellend: slechts 14.025 Somaliërs gingen naar de stembus en rapporten spreken over enorme corruptie en intimidatie.²⁴³

110. In het rapport van de Europese Unie staat dat er in 2016 veel minder publieke verklaringen of verslagen gepubliceerd werden omdat men meer inzet op private kanalen en diplomatie achter gesloten deuren omdat deze vormen van onderhandelen vaker resultaten boekten. Desondanks heeft de Europese Unie wel publiekelijk haar bezorgdheid geuit omtrent

²⁴² EU, *Annual Report on Human Rights and Democracy in the World in 2016*, 2017, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/annual_report_on_human_rights_and_democracy_in_the_world_2016_0.pdf.

²⁴³ EU, *Annual Report on Human Rights and Democracy in the World in 2016*, 2017, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/annual_report_on_human_rights_and_democracy_in_the_world_2016_0.pdf, 155.

de veelvuldige toepassing van de doodstraf.²⁴⁴ In 2016 werd er door het Europees Ontwikkelingsfonds wel enorm ingezet op het meer toegankelijk maken van het rechtssysteem door meer dan 7.800 personen juridische bij te staan en mobiele rechtbanken op te richten die ondertussen bijna 850 zaken in meer afgelegen gebieden beslechtten. Eveneens werden er 3.590 zaken ontvangen door ‘Alternative Dispute Resolution Centres’. Verder werden er ook 174 studiebeurzen toegekend aan jonge mensen die een rechtenstudie wilden aanvatten aan de universiteit zodat er meer hoogopgeleiden zullen zijn in de juridische sector. Om de democratisering te bevorderen heeft de Europese Unie tenslotte een ‘Election Expert Mission’ in het leven geroepen om in discussie te treden met de nieuwe Somalische regering omtrent de prioriteiten van de Europese Unie.²⁴⁵ De Europese Unie sluit haar hoofdstuk over Somalië af door te benadrukken dat in de Somalische context het uiten van kritiek vaak contraproductief werkt en dat men meer moet inzetten op een mensenrechtendialoog dan op het ondernemen van actie met als doel het louter bereiken van de Europese doelstellingen.²⁴⁶

111. In juni 2017 publiceerde de ‘European External Action Service’ hun algemeen jaarlijks activiteitenrapport omtrent het optreden van de dienst in 2016. Dit (wederom) algemene rapport spreekt slechts over Somalië in de zin dat er vermeld wordt dat de Delegatie van de Europese Unie in Somalië zich voorbereid om te verhuizen van hun onderkomen in Nairobi in Kenia naar de hoofdstad van Somalië: Mogadishu.²⁴⁷

112. Om de mensenrechtensituatie in Somalië in 2017 te bekijken, vallen we, bij gebrek aan recente rapporten van de Europese Unie, terug op rapporten van Human Rights Watch, Amnesty International en de Verenigde Naties. De Europese Unie valt zelf namelijk eveneens terug op de gegevens die verzameld worden door deze internationale organisaties, die overigens ook nog eens zeer toegankelijk zijn. De rapporten lichten de status van de mensenrechtensituatie in Somalië 2017 toe, maar gaan niet specifiek in op het aandeel dat de Europese Unie had in het komen tot de omschreven situatie.

²⁴⁴ Joint Declaration by the European Union High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, Federica Mogherini, on behalf of the EU, and the Secretary General of the Council of Europe, Thorbjørn Jagland, on the European and World Day against the Death Penalty, 10 October 2016, <https://rm.coe.int/16806abf97>.

²⁴⁵ EU, *Annual Report on Human Rights and Democracy in the World in 2016*, 2017, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/annual_report_on_human_rights_and_democracy_in_the_world_2016_0.pdf, 156.

²⁴⁶ EU, *Annual Report on Human Rights and Democracy in the World in 2016*, 2017, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/annual_report_on_human_rights_and_democracy_in_the_world_2016_0.pdf, 157.

²⁴⁷ EEAS, *Annual Activity Report 2016*, 2017, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/aar2016_final_final.pdf, 13 en 15.

7.2.3 Rapportering door Human Rights Watch en Amnesty International

113. Het jaarlijks rapport van Human Rights Watch bevestigt dat het gewapende conflict in Somalië en de vele mensenrechtenschendingen door alle betrokken partijen ook in 2017 nog steeds een zware tol eisen voor de burgers van het land. De gewapende aanvallen door Al-Shabaab en militaire operaties door de Somalische manschappen, AMISOM-troepen en andere buitenlandse hulpstroepen, vaak in strijd met het internationaal oorlogsrecht, resulteerden in vele doden, gewonden en daklozen onder de burgerbevolking. Ook stammengeweld blijft een probleem dat veel slachtoffers eist. De verkiezingen die plaatsvonden waren niet transparant en inclusief genoeg, en leiden eveneens tot geweld. In bepaalde gebieden van het land dreigt de hongersnood en honderdduizenden burgers waren in 2017 genoodzaakt hun woonplaats te verlaten. Deze dakloze Somaliërs zijn extra kwetsbaar voor misbruik en hebben slechts zeer beperkt toegang tot basisvoorzieningen. De straffeloosheid is ook nog steeds hoog, zeker met betrekking tot gewapende aanvallen op journalisten. De mensenrechtensituatie is er volgens Human Rights Watch aldus bijna niet op vooruitgegaan in 2017 ten opzichte van de vorige jaren. Een positief aspect dat in het rapport wel wordt aangehaald is het feit dat de Somalische overheid stappen ondernomen heeft om een nationale mensenrechtencommissie op te richten.²⁴⁸

114. Amnesty International legt in haar jaarlijks rapport ook niet veel positieve resultaten voor met betrekking tot de mensenrechtensituatie in Somalië. In het rapport komt Amnesty International tot dezelfde conclusies als Human Rights Watch, maar legt ze meer de nadruk op de aanhoudende droogte die tot voedselonzekerheid leidt, en de vluchtelingen- en migratiecrisis. Zo hanteert buurland Kenia een repatriëringsplan en registreert geen nieuwe vreemdelingen uit Somalië meer. De droogte, de vele gewapende aanvallen en het gebrek aan opvang in de buurlanden doen het aantal dakloze Somaliërs die zich in een enorm onzekere situatie bevinden, stijgen. Wederom wordt aangehaald dat journalisten te fel beperkt worden in hun werk door zowel Al-Shabaab als de Somalische overheid. Vrouwen zijn er volgens Amnesty International wel op vooruitgegaan in de politieke en beleidsvormende sfeer, maar seksueel en gendergerelateerd geweld blijft een probleem.²⁴⁹

²⁴⁸ HUMAN RIGHTS WATCH, *World Report 2018: events of 2017*, 2018, www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/201801world_report_web.pdf, 483-488.

²⁴⁹ AMNESTY INTERNATIONAL, *Report 2017/18: The State of the World's Human Rights*, 2018, www.amnesty.org/download/Documents/POL1067002018ENGLISH.PDF, 331-332.

115. Wat opvalt is dat daar waar de Europese Unie diplomatisch zwijgt over de vele mensenrechtenschendingen van de Somalische overheid, andere organisaties die eerder onafhankelijk kunnen optreden, zoals Human Rights Watch en Amnesty International, wel het boekje van de Somalische instanties opendoen. Beide organisaties zijn weinig gebonden door diplomatiek fatsoen en bekijken slechts de algemene mensenrechtensituatie. Een nadeel betreft dan wel dat het rapport geen duidelijke weergave biedt van waar de Europese Unie al dan niet tekortschoot in haar optreden in Somalië en/of bijdroeg aan de resultaten die behaald werden in het land.

7.2.4 Rapportering door de Verenigde Naties

116. Er zijn interessante bevindingen terug te vinden in de documenten die gepubliceerd werden in de context van het Universeel Periodiek Toezicht door de Verenigde Naties waar Somalië laatst aan onderworpen werd in 2016. Het Universeel Periodiek Toezicht wordt gekenmerkt door een dialoog tussen het land in kwestie dat onder toezicht staat, de werkgroep van de Verenigde Naties en andere tussenkomende organisaties, wat de combinatie van de verschillende gerelateerde rapporten en bevindingen zeer boeiend maakt.²⁵⁰

117. In haar nationaal rapport, aldus ingediend in het kader van het Universeel Periodiek Toezicht, verwijst Somalië voornamelijk naar alle wetgevings- en beleidsinitiatieven die plaatsvonden in het land om aan te tonen dat de mensenrechtensituatie verbetert. Er wordt echter nergens aangegeven wat de concrete resultaten of praktische gevolgen van deze initiatieven waren of dienen te zijn. De Somalische overheid herhaalt steeds dat het vastberaden is om alle mensenrechtenverplichtingen na te komen en verwijst naar de verdragen waarbij ze partij is, maar de werkelijke naleving blijft een vraagteken.²⁵¹

118. Human Rights Watch en Amnesty International uitten dan ook hun ongerustheid over de situatie in Somalië in afzonderlijke verklaringen. Zo stellen ze dat de aanbevelingen die na het vorig Universeel Periodiek Toezicht geformuleerd werden, wel goedgekeurd maar nooit geïmplementeerd werden door Somalië. Veel theorie en weinig praktijk zo blijkt volgens de organisaties. Ook zijn ze, ondanks dat ze de ratificatie van verscheidene

²⁵⁰ www.upr-info.org/en/review/Somalia.

²⁵¹ Nationaal rapport van Somalië in de Werkgroep inzake het Universeel Periodiek Toezicht van de Raad voor Mensenrechten (28 oktober 2015), *UN Doc. A/HRC/WG.6/24/SOM/1* (2016),

mensenrechtenverdragen prijzen, ongerust over het feit dat Somalië enkele fundamentele mensenrechtenverdragen nog steeds niet geratificeerd heeft. De overeenkomsten die ze onder andere essentieel vinden voor een verandering in de mensenrechtensituatie in Somalië, zijn deze met betrekking tot de afschaffing van de doodstraf; het Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke en ontorende behandelingen of bestraffingen; het Statuut van Rome; en het Facultatief Protocol bij het Kinderrechtenverdrag inzake de betrokkenheid van kinderen in gewapende conflicten. Verder stellen de organisaties in hun verklaringen dat de geratificeerde overeenkomsten vaak niet nageleefd worden en dat er mensenrechtenschendingen blijven plaatsvinden. Zo, stelt Human Rights Watch, steeg het aantal gevallen van kindermisbruik bijvoorbeeld met 50% in 2015 ondanks de ratificatie van het Kinderrechtenverdrag.²⁵² Tijdens de eindfase van de evaluatieperiode van het Universeel Periodiek Toezicht in 2016 werden dan ook opnieuw verschillende aanbevelingen geformuleerd voor Somalië door de deelnemende staten.²⁵³ Somalië accepteerde 168 van de 228 aanbevelingen. De 60 overige aanbevelingen werden louter genoteerd.²⁵⁴

119. De Veiligheidsraad van de Verenigde Naties publiceerde eind 2017 een rapport over de recente ontwikkelingen in Somalië. Wanneer het rapport specifiek spreekt over de politieke ontwikkelingen blijkt dat er eind 2017 veel spanningen ontstonden tussen de vijf deelstaten binnen de federale staat. De federale overheid verwijdt het de autonome gebieden dat ze bilaterale overeenkomsten sluiten met andere landen die eigenlijk binnen de bevoegdheidssfeer van de federale staat vallen. De regio's stellen op hun beurt dat de federale overheid de autonomie van de deelstaten te fel wil inperken. Het rapport vertelt ons dat er onvoldoende inspanningen worden geleverd door de verschillende regeringsleiders om tot consensus te komen, en dat er geen mechanisme bestaat dat de federale overheid en de deelstaten in dialoog doet treden binnen het proces van beleidsvorming. Op politiek vlak is er aldus weinig sprake van vooruitgang.²⁵⁵ Deze ontwikkelingen verbazen aangezien de Europese Unie veelvuldig meedeelt dat er erg ingezet wordt op het creëren van een politieke dialoog en regionale vrede.²⁵⁶

²⁵² Samenvatting van de Hoge Commissaris voor Mensenrechten van de Verenigde Naties (6 november 2015), *UN Doc. A/HRC/WG.6/23/SOM/3* (2015).

²⁵³ Rapport 32/12 van de Werkgroep Universeel Periodiek Toezicht (13 april 2016), *UN Doc. A/HRC/32/12* (2016).

²⁵⁴ Rapport 32/12 van de Werkgroep Universeel Periodiek Toezicht (13 april 2016), *UN Doc. A/HRC/32/12* (2016), §135-136.

²⁵⁵ Rapport 1109 van de Secretaris-Generaal van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (26 december 2017), *UN Doc. S/2017/1109* (2017), 2 en 4.

²⁵⁶ Zie nr. 93-95.

120. Ook de veiligheidssituatie blijft schrijnend volgens de VN-Veiligheidsraad. Voornamelijk in Mogadishu blijven gewapende aanvallen door verschillende partijen in het conflict, misdaad en terroristische incidenten een alledaags fenomeen. Bom- en moordaanslagen door Al-Shabaab op zakenmensen, overheidspersoneel en regeringsleiders komen geregeld voor.²⁵⁷ Dit alles ondanks de Europese financiering en de Guulwade- en Xeegan-plannen van de Somalische overheid betreffende het uitbreiden en versterken van het Somalische leger en de lokale ordehandhaving.²⁵⁸

121. Er blijft een gigantische kloof bestaan tussen wat Somalië op wetgevend vlak onderneemt en goedkeurt, en wat ze daadwerkelijk implementeert en toepast. De verklaringen van de Somalische instanties blijken ook niet altijd overeen te komen met de verschillende rapporten van andere internationale organisaties zoals Human Rights Watch, Amnesty International en de Verenigde Naties. De Europese Unie is in haar rapporten nog wel kritische voor de mensenrechtensituatie in Somalië, maar verwijst slechts naar de grove schendingen van de rebellen en spreekt bijna nooit over de vele misbruiken en internationaalrechtelijke schendingen van de Somalische instanties. De Europese Unie tikt de Somalische overheid met andere woorden niet op directe wijze op de vingers. Ook is het toezicht dat de Europese Unie uitoefent op de manier waarop de hulpmiddelen die ze biedt effectief in de praktijk gebruikt worden, zeer beperkt. De Europese Unie is in haar externe beleid consistent in het aanbieden van financiële hulp aan Somalië en is ook fysiek aanwezig in het land, maar de praktische controle- en rapporteringsmechanismen lijken te wensen over te laten.

²⁵⁷ Rapport 1109 van de Secretaris-Generaal van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (26 december 2017), *UN Doc. S/2017/1109* (2017), 2-3 en 5.

²⁵⁸ Zie nr. 103.

8. BEDENKINGEN EN TOEKOMSTPERSPECTIEVEN

122. De voorbije twee decennia heeft de Europese Unie ongeveer twee miljard euro in Somalië geïnvesteerd en het ziet er niet naar uit dat ze van plan is de geldkraan in de nabije toekomst dicht te draaien. Toch blijft het land uitermate zwak en krijgt het reeds jarenlang het etiket ‘failed state’ opgeplakt. De federale overheid beheert het budget, maar heeft slechts in beperkte mate invloed op de deelstaten en heeft helemaal geen controle over grote gebieden van het land die bezet zijn door Al-Shabaab. Somalië wordt gesteund door onder andere de Afrikaanse Unie, verschillende buurlanden en de Verenigde Staten, maar de Europese Unie is veruit de grootste geldschieter.²⁵⁹

123. De vooruitgang die geboekt werd in Somalië is niet evenredig met de hoeveelheid financiële steun die het land krijgt. Het probleem is dat de hulschieters onvoldoende druk hebben gezet op de Somalische instanties om hun dysfunctionele en corrupte instellingen te hervormen en hun stabilisatiedoelen te concretiseren. De Europese Unie moet zich meer engageren tot het beter begrijpen van de lokale politieke dynamiek in Somalië en het effectiever aansporen van de regeringsleiders om bestuurlijke hervormingen door te voeren. Het grote veiligheidsprobleem komt in de praktijk momenteel op de eerste plaats in het lijstje van prioriteiten en dat is niet geheel onlogisch. De vele gewapende conflicten en de constante dreiging die Al-Shabaab vormt, maken het moeilijk voor de Somalische overheid om zich te focussen op het afbakenen van haar bevoegdheden en het verbeteren van de openbare diensten die ze biedt. De grote veiligheidsdruk zou verlicht moeten worden door de aanwezigheid van de AMISOM-troepen, en de financiële hulp van de Europese Unie en andere externe donoren voor het versterken en uitbreiden van het Somalische leger, toch is dit niet het geval. De meeste Somalische leiders die beschermd worden door extern gesubsidieerde manschappen, voelen zich weinig gestimuleerd om hun financiële middelen of politiek kapitaal aan te wenden om het leger te professionaliseren omdat ze niet zeker zijn in hoeverre hun politieke rivalen hier misbruik van zullen maken.²⁶⁰ Zo blijft Somalië op het vlak van veiligheid sterk afhankelijk

²⁵⁹ E.J. HOGENDOORN, “The Effective Governance Gap in EU Counter-Terrorism and Stabilisation Policy for Somalia”, *ICCT* 2017, 8, nr. 6.

²⁶⁰ UNSOM, THE WORLD BANK AND THE FEDERAL REPUBLIC OF SOMALIA, *The Security and Justice Sector Public Expenditure Review*, 2017, <http://documents.worldbank.org/curated/en/644671486531571103/pdf/Somalia-SJPER-01302017-Final-Version.pdf>, 29-32.

van externe hulp, doet het land het absoluut niet beter wat corruptie betreft²⁶¹ en is er slechts in beperkte mate sprake van politieke controle.²⁶² Dit alles maakt de veiligheidstroepen en de overheid die ze controleert niet populairder onder de lokale bevolking.

124. Het gebrek aan overeenstemming tussen de federale staat en de deelstaten is eveneens zeer problematisch. De machtsstrijd tussen de verschillende politieke leiders en de elite weerhoudt het land ervan een effectieve centrale overheid in stand te houden en een oprecht functionerend nationaal leger op te bouwen. Door de onenigheden worden de ministerpostjes en andere belangrijke functies regelmatig doorgegeven. Dit maakt het moeilijk voor hulporganisaties om te weten met wie ze moeten of kunnen samenwerken. De verkiezing van de nieuwe Somalische president, Mohamed Abdullahi “Farmajo”, in 2017 biedt wel nieuwe kansen, maar zonder een duidelijke verdeling van bevoegdheden, middelen en veiligheidsverantwoordelijkheden tussen de federale staat en de deelstaten zijn de opbouw van effectief overheidsgezag en andere vooruitgang moeilijk te handhaven.²⁶³ Goed bestuur is met andere woorden duidelijk erg van belang om Somalië op duurzame wijze te doen groeien. Toch slaagt de Unie er tot nu toe niet in om de Somalische elite deugdelijk te doen besturen.

125. De onmogelijkheid van de Europese Unie om effectief druk uit te oefenen op de Somalische instanties kan deels te wijten zijn aan het Europees besluitvormingsproces. Voor een strategie of actieplan tot stand komt, moet er namelijk met de verschillende belangen van de lidstaten rekening gehouden worden. Het initiatief wat betreft de nieuwe strategieën voor de externe betrokkenheid van de Unie komt meestal van de ‘European External Action Service’, maar voordat het document in kwestie aangenomen wordt door de Raad, is ze reeds het onderwerp van verschillende formele en informele besprekingen geweest. Het resultaat is een strategie die met ieders belangen tracht rekening te houden, vaag en algemeen blijft, en maar weinig concrete sturing biedt voor zij die instaan voor de effectieve implementatie.²⁶⁴

²⁶¹ Somalië is het meest corrupte land ter wereld volgens de Corruption Perception Index 2017 van Transparency International (www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017).

²⁶² A. DE WAAL, “Somalia: The Logic of a Rentier Political Marketplace?”, World Peace Foundation: Reinventing Peace Blog, 24 oktober 2013, <https://sites.tufts.edu/reinventingpeace/2013/10/24/somalia-the-logic-of-a-rentier-political-marketplace/>; E. KESSELS, T. DURNER en M. SCHWARTS, “Violent Extremism and Instability in the Greater Horn of Africa: an Examination of Drivers and Responses”, *Africa Center for Strategic Studies* 2016, <https://africacenter.org/security-article/violent-extremism-instability-greater-horn-africa-examination-drivers-responses/>.

²⁶³ X, “Somalia: Transforming Hope into Stability”, *International Crisis Group* 2017, www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/somalia/somalia-transforming-hope-stability.

²⁶⁴ E.J. HOGENDOORN, “The Effective Governance Gap in EU Counter-Terrorism and Stabilisation Policy for Somalia”, *ICCT* 2017, 8, nr. 6.

126. Andere nefaste elementen zijn terug te vinden in het implementatieproces van het externe beleid van de Europese Unie. Zo worden de Europese ambtenaren, die instaan voor de uitvoering van het beleid, vaak beperkt door de veranderlijke eisen van de verschillende lidstaten en hebben ze te weinig tijd, middelen en gedetailleerde regiogebonden kennis om de gigantische budgetten die ze beheren steeds zorgvuldig en correct te besteden. Politici willen zo snel mogelijk resultaten zien door de aflopende politieke mandaten en budget cycli, maar meer budget wil niet steeds zeggen dat er sneller resultaten geboekt worden. De huidige bureaucratische drijfveren staan haaks op de gecoördineerde langetermijnimplementatie die noodzakelijk is om op duurzame wijze instellingen te hervormen en conflicten op te lossen.²⁶⁵

127. Verder kan men zich ook de vraag stellen of goed beleid, democratie en mensenrechtenuitvoering een echte prioriteit zijn. De meeste Europese ambtenaren erkennen het belang van deze thema's maar stellen dat ze bevoegdheidsrechtelijk beperkt zijn in hun handelen, daar de effectieve uitvoering door de Somalische overheid dient te gebeuren. De Somalische leiders zijn echter vaak niet bereid om de hervormingen die nodig zijn te introduceren. Om effectiever haar doelstellingen te bereiken in Somalië zou de Europese Unie zich meer bewust moeten zijn van de motieven waar de heersende elite in Somalië door beïnvloed wordt, en haar projecten beter moeten afstemmen op de beperkingen. Zo zou de Unie, ten eerste, meer moeten inzetten op goed effectief bestuur. Dat is namelijk cruciaal voor het behalen van alle andere doelen omtrent onder andere veiligheid, mensenrechten en rechtsbedeling. Toekomstige financiële hulp zou dan ook afhankelijk gemaakt moeten worden van aan te tonen praktische vooruitgang op het vlak van goed bestuur. Verder zou de Unie gedetailleerde kennis moeten vergaren eigen aan de regio en specifiek gerelateerd aan de lokale context. Dit kan ze doen door onder andere meer politiek personeel te voorzien op Somalische bodem. Ook zou er meer directe politieke invloed uitgeoefend mogen worden door de Europese Unie door meer betrokken te zijn in het beleidsvormend proces. Tenslotte, zouden de programma's van de Europese Unie meer gericht moeten zijn op langetermijndoelen en -resultaten.²⁶⁶

²⁶⁵ N. MCCULLOCH, A. BARNETT, A. DUNCAN, W. KINGSMITH, J. KYDD, O. OWEN en G. WILLIAMS, "The Evolving Role of Political Economy Analysis in Development Practice", *The Policy Practice* 2017, <http://thepolicypractice.com/wp-content/uploads/2017/05/PolicyBrief11.pdf>.

²⁶⁶ E.J. HOGENDOORN, "The Effective Governance Gap in EU Counter-Terrorism and Stabilisation Policy for Somalia", *ICCT* 2017, 8, nr. 6.

9. BESLUIT

128. De Europese Unie beschikt over ruime bevoegdheden die een extensief extern beleid mogelijk maken. In naam van de democratie en de mensenrechtenbescherming, kan de Unie aldus overeenkomsten sluiten met bepaalde internationale spelers, regionale organisaties of specifieke landen. Met het bevorderen van de democratische waarden en de mensenrechten in het achterhoofd, verbaast het niet dat de Europese Unie met het door burgeroorlog verscheurde Somalië in deze context betrekkingen aangaat. De Europese Unie neemt binnen de internationale gemeenschap duidelijk de voortrekkersrol op zich wat betreft het uitdelen van financiële middelen en het verschaffen van ontwikkelingshulp aan landen in nood.²⁶⁷ Of deze middelen goed besteed worden en of de geboden hulp in de praktijk zijn vruchten afwerpt, blijft echter vaak een vraagteken. In deze scriptie werd er dan ook nagegaan op welke wijze en in welke mate het externe beleid van de Europese Unie inzake democratie en mensenrechten de mensenrechtensituatie in de ‘failed state’ Somalië effectief beïnvloedt.

129. Allereerst werd in deze verhandeling kort onderzocht wat het externe beleid van de Europese Unie inzake democratie en mensenrechten inhoudt. De combinatie van de verdragsrechtelijke toewijzing van ruime externe bevoegdheden en het bestaan van het Europees Instrument voor Democratie en Mensenrechten, en het Strategisch Kader voor Mensenrechten en democratie, toonde in hoofdstuk twee aan dat de Europese Unie bevoegd is om in de internationaalrechtelijke sfeer relaties aan te gaan met niet-EU-landen die betrekking hebben op de democratie en mensenrechten in dat land.

130. In hoofdstuk drie en vier verschaftte een onderzoek naar de relaties tussen de Europese Unie en Afrika, en naar de invulling van de democratische waarden en mensenrechten in Afrika, de nodige achtergrond en context om later te kunnen inzoomen op de internationaal- en mensenrechtelijke situatie in het Oost-Afrikaanse Somalië. Zo werd door de veelheid aan gemeenschappelijke strategieën, regionale overeenkomsten en EU-Afrika topbijeenkomsten, duidelijk dat de Europese Unie en Afrika reeds jarenlang intensief in dialoog treden met elkaar omtrent onder andere democratie en mensenrechten. Hoewel de expliciete verwijzing naar een samenwerking omtrent democratie en mensenrechten vanzelfsprekend kan ogen, is dat het niet. De democratische en mensenrechtelijke geschiedenis van het Afrikaanse continent verschilt

²⁶⁷ EUROPEAN COMMISSION, “EU remains the world's leading donor of development assistance: €75.7 billion in 2017”, 10 April 2018, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3002_en.htm.

namelijk sterk van deze van Europa. Zo hebben bijna alle Afrikaanse landen doorheen de geschiedenis slechts in beperkte mate democratisch bestuur of mensenrechtenbescherming gekend. De lange stammentradities, de verschrikkelijke kolonisatieperiode en de aanslepende politieke spanningen hebben in veel Afrikaanse staten geleid tot wanbestuur, corruptie, discriminatie en gewapende conflicten. Ondanks de nationale spanningen of regionale problemen, is er wel sprake van een belangrijk samenhorigheidsgevoel op het Afrikaanse continent, in zijn geheel bekeken. De Afrikaanse identiteit die de burgers van verschillende Afrikaanse staten delen door de wrede geschiedenis die ze doormaakte, en het panafricanisme dat streeft naar het behoud van deze identiteit, creëren een eenheidsstreven. Verschillende instrumenten, zoals het Oprichtingsverdrag van de Afrikaanse Unie en het Afrikaans Handvest inzake Mensen- en Volkerenrechten, verwoorden dit eenheidsstreven en de wil om samen de gemeenschappelijke belangen te behartigen. Ondanks de turbulente, vaak gruwelijke, geschiedenis van het continent en de huidige problemen inzake deugdelijk bestuur en mensenrechtenbescherming, is er in Afrika aldus wel sprake van de ontwikkeling van een mensenrechtenapparaat met een verdrag dat door alle Afrikaanse staten geratificeerd werd en alle generaties van mensenrechten omvat: de burgerlijke en politieke rechten, de economische, sociale en culturele rechten, en de solidariteitsrechten.

131. Voordat er in deze verhandeling overgegaan werd tot het bestuderen van de mensenrechtensituatie in Somalië, werd eerste de ‘failed state’-status van het land, en de mogelijke implicaties van deze status, onder de loep genomen in een vijfde hoofdstuk. ‘Failed states’ zijn staten waarin er weinig of geen sprake is van een functionerende centrale overheidsmacht die de binnenlandse functies en internationale verplichtingen kan vervullen. Het gebrek aan overheidscontrole leidt in deze landen vaak tot een tekort aan publieke diensten, een onvermogen om met crisissen om te kunnen gaan en het uitbreken van gewapende conflicten ingegeven door etnische, religieuze of regionale rivaliteit. Somalië staat volgens de index van Fund for Peace momenteel op de twee plaats in de lijst van meest gefaalde staten. Ondanks de kritische bedenkingen die men kan hebben bij het ‘failed states’ concept, weerspiegelen de verschillende ranglijsten met falende staten een soort consensus over een grote groep landen die niet naar behoren kunnen functioneren en zo hun burgers in gevaar brengen. ‘Failed state’ of niet, de staten in kwestie moeten de mensenrechten van hun burgers beschermen.

132. In hoofdstuk zes werd er nagegaan hoe het komt dat Somalië nog steeds op de tweede plaats staat in de lijst van meest gefaalde staten en wat voor gevolgen dit heeft voor de mensenrechten van de burgers. Somalië is reeds decennia geleden ineengestort en is er sindsdien niet in geslaagd om een functionele centrale overheid te creëren. Een blik op de politieke geschiedenis van Somalië leert ons dat het land na de onafhankelijkheid van het ene dictatoriale regime in het andere rolde en leed onder conflicten tussen de verschillende regio's, tot er in 2000 een akkoord tot stand kwam dat de macht verdeelde en een voorlopige grondwet in het leven riep. Er werden verkiezingen gehouden en een parlement en regering opgericht. Het grootste probleem dat de opbouw van centraal overheidsgezag in Somalië echter in de weg stond, was de aanwezigheid van een extreme moslimbeweging. Het is Al-Shabaab, een afgescheurde fractie van de oorspronkelijke moslimbeweging, die tot op de dag van vandaag voor de grote veiligheids- en mensenrechtenproblemen in Somalië zorgt. Het gewapend conflict tussen de federale Somalische overheid en Al-Shabaab resulteert in verschrikkelijke schendingen van het recht op leven, de vrijheid van meningsuiting, het recht op respect voor de menselijke waardigheid, het verbod van foltering, het recht op een eerlijk proces, het verbod op kinderarbeid, enzovoort. De mensenrechtensituatie is schrijnend. De lijst burgerslachtoffers is onnoemelijk lang en het aantal vluchtelingen is nog amper in te schatten. De rechten en vrijheden die beschermd worden door het Afrikaans Handvest, dat Somalië geratificeerd heeft, worden veelvuldig en voortdurend miskend.

133. De vraag bleef wat het externe beleid van de Unie inzake democratie en mensenrechten betekent voor de mensenrechtensituatie in Somalië. De relevante overeenkomsten tussen Somalië en de Europese Unie toonden aan dat de Europese Unie grote bedragen steun geeft aan de 'failed state'. Deze financiële hulp verantwoordde de Unie door in het 'Somali Compact' en het Nationale Indicatief Programma voor Somalië, te stellen dat de middelen gebruikt moeten worden voor het bereiken van de ontwikkelingsdoelen inzake vredes- en staatsopbouw, voedselzekerheid en onderwijs in Somalië. Vooral het Nationaal Indicatief Programma gaat uitgebreid in op de verschillende doelen die bereikt moeten worden, maar scheidt weinig duidelijkheid over hoe de Europese Unie de implementatie van de afspraken in de overeenkomst wil controleren. Het Programma verwijst wel naar indicatoren die vooruitgang kunnen weerspiegelen en beroept zich hiervoor op rapporten van internationale organisaties zoals onder andere Human Rights Watch, de Verenigde Naties en Amnesty International.

134. In hoofdstuk zeven werd er in deze scriptie dan ook beroep gedaan op de rapporten van de hierboven vermelde organisaties om te evalueren wat de invloed van de Europese Unie is op de mensenrechtensituatie in Somalië. De Somalische instanties spraken in hun rapporten van voortuitgang op het vlak van wetgevende initiatieven, maar konden geen in de praktijk voelbare verbeteringen betreffende de mensenrechtensituatie bevestigen. De Europese Unie erkende in een algemeen rapport inzake mensenrechten en democratie de wetgevingsinitiatieven van de Somalische overheid, maar was eveneens zeer kritisch en stelde dat er nog steeds onmenselijk veel mensenrechtenschendingen door Al-Shabaab plaatsvonden. De Europese Unie vermeldde verder dat er wel merkbare verbeteringen plaatsvonden met betrekking tot de toegang tot het rechtssysteem onder invloed van het Europees Ontwikkelingsfonds, maar meer concrete verbeteringen van de mensenrechtensituatie konden niet afgeleid worden uit de rapporten van de Unie. De algemene mensenrechtenrapporten van Human Rights Watch en Amnesty International bevestigden vooral het feit dat er nog steeds te veel mensenrechtenschendingen plaatsvonden en spraken niet van een verbetering van de situatie. Integendeel, de rapporten stelden dat er net sprake is van een merkbare achteruitgang wat betreft onder andere de vrijheid van meningsuiting en de kinderrechten. De Verenigde Naties, tenslotte, stond in de rapportering positief tegenover de verdragen die Somalië ondertekende en de wetten en actieplannen die ze op nationaal niveau probeert in te voeren. Daarbuiten konden de Verenigde Naties echter enkel bevestigen wat uit andere rapporten reeds bleek: Somalië scoort nog steeds heel slecht op het vlak van mensenrechtenbescherming, ondanks de financiële steun van de Europese Unie.

135. Er bestaat aldus een gigantische kloof tussen wat Somalië overeenkomt, afsprekt en goedkeurt, en wat de Somalische overheid uiteindelijk daadwerkelijk implementeert en toepast. De vooruitgang die er geboekt werd in Somalië, is absoluut niet evenredig met de hoeveelheid financiële steun die de staat kreeg van de Europese Unie. De Unie is in haar rapporten kritische voor de situatie in Somalië, maar tikt de Somalische overheid niet op de vingers. Ook is het toezicht dat de Europese Unie uitoefent op de manier waarop de hulpmiddelen die ze biedt effectief in de praktijk toegepast of besteed worden, zeer beperkt. De Europese Unie is in haar externe beleid aldus consistent in het verschaffen van financiële steun aan Somalië, maar de praktische controle- en rapporteringsmechanismen laten enorm te wensen over.

136. De vraag op welke wijze en in welke mate het externe beleid van de Europese Unie inzake democratie en mensenrechten de mensenrechtensituatie in de 'failed state' Somalië effectief beïnvloedt, is gezien de complexiteit van de politieke kwesties, die zowel op

Somalisch, als op Europees niveau spelen, het grote verschil in de kwaliteit van de toegankelijke bronnen en de specifieke geschiedenis van Somalië, moeilijk kort te beantwoorden. Er kan met zekerheid gesteld worden dat de Europese Unie binnen haar externe beleid inzake democratie en mensenrechten relaties onderhoudt met Somalië en het land enorm veel financiële steun biedt. Verder is het ook zeker dat Somalië een ‘failed state’ is die momenteel zeer slecht scoort op het vlak van mensenrechtenbescherming en zich nog steeds voortdurend schuldig maakt aan mensenrechtenschendingen. De Europese Unie motiveert Somalië ertoe om te werken aan vredes- en staatsopbouw, en aldus de democratie en mensenrechten, maar de Unie slaagt er niet in om de Somalische overheid te controleren en een correcte toewijzing van de hulpmiddelen te garanderen. Hoewel deze scriptie dus aantoont op welke wijze het externe beleid van de Europese Unie de situatie in Somalië tracht te beïnvloeden, kan er niet met zekerheid gesteld worden in welke mate de mensenrechtensituatie hierdoor verbeterd is. Het gebrek aan toegankelijke, concrete rapporten en het weinige gevolg dat de Unie geeft aan de aanslepende wantoestanden in Somalië, staan een concrete evaluatie van het verband tussen het externe beleid van de Europese Unie en de mensenrechtensituatie in Somalië namelijk in de weg.

10. BIBLIOGRAFIE

10.1 Wetgeving

Europese Unie

Verdrag van Maastricht betreffende de Europese Unie van 7 februari 1992.

Verdrag van Amsterdam van 2 oktober 1997.

Verdrag betreffende de Europese Unie van 7 februari 1992, *Pb.C.* 326, 26 oktober 2012, 1-48.

Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie van 25 maart 1957, *Pb.C.* 326, 26 oktober 2012, 49-199.

European Neighbourhood and Partnership Instrument, Republic of Moldova, National Indicative Programme 2011-2013, https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/nip-moldova-2011-2013_en.pdf.

Verord.Raad (EU) nr. 235/2014 van het Europees Parlement en de Raad van 11 maart 2014 tot vaststelling van een financieringsinstrument voor democratie en mensenrechten in de wereld, *Pb.L.* 15 maart 2014, afl. 77, 85.

Doc.Raad nr. 11855/12, 25 juni 2012 houdende mensenrechten en democratie: Strategisch EU-kader en EU-actieplan, <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11855-2012-INIT/nl/pdf>.

Verenigde Naties

Resolutie 217A (III) van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (10 december 1948), *UN Doc. A/RES/217* (1948). (UVRM)

Resolutie 2200A (XXI) van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (16 december 1966), *UN Doc. A/RES/2200* (1966). (BUPO)

Resolutie 733 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (20 januari 1992), *UN Doc. S/RES/733* (1992).

Resolutie 60/1 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (16 september 2005), *UN Doc. A/RES/60/1* (2005).

Resolutie 1814 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (15 mei 2008), *UN Doc. S/RES/1814* (2008).

Resolutie 1816 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (2 juni 2008), *UN Doc. S/RES/1816* (2008).

Resolutie 1838 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (7 oktober 2008), *UN Doc. S/RES/1836* (2008).

Resolutie 2093 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (6 maart 2013), *UN Doc. S/RES/2093* (2013).

Resolutie 2124 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (12 november 2013), *UN Doc. S/RES/2124* (2013).

Resolutie 2372 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (30 augustus 2017), *UN Doc. S/RES/2372* (2017).

Rapport 231 van de Secretaris-Generaal van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties inzake Somalië (28 maart 1995), *UN Doc. S/1995/231* (1995).

Rapport 42 van de Secretaris-Generaal van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties inzake de situatie in Somalië (19 januari 1996), *UN Doc. S/1996/42* (1996).

Rapport 135 van de Secretaris-Generaal van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties inzake de situatie in Somalië (17 februari 1997), *UN Doc., S/1997/135* (1997).

Rapport 408 van de Secretaris-Generaal van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties inzake Somalië (9 mei 2017), *UN Doc. S/2017/408* (2017).

Rapport 751 van de Secretaris-Generaal van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties inzake Somalië (5 september 2017), *UN Doc. S/2017/751* (2017).

Rapport 1109 van de Secretaris-Generaal van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties inzake Somalië (26 december 2017), *UN Doc. S/2017/1109* (2017).

Nationaal rapport van Somalië in de Werkgroep inzake het Universeel Periodiek Toezicht van de Raad voor Mensenrechten (28 oktober 2015), *UN Doc. A/HRC/WG.6/24/SOM/1* (2015).

Rapport 32/12 van de Werkgroep Universeel Periodiek Toezicht (13 april 2016), *UN Doc. A/HRC/32/12* (2016).

Rapport 36/62 van de Mensenrechtencommissie van de Verenigde Naties (6 september 2017), *UN Doc. A/HRC/36/62* (2017).

Samenvatting van de Hoge Commissaris voor Mensenrechten van de Verenigde Naties (6 november 2015), *UN Doc. A/HRC/WG.6/23/SOM/3* (2015).

UN Doc. A/PV.183 (1948), 933 [stemming door de leden van de Algemene Vergadering van de VN over de gehele Universele Verklaring van de Rechten van de Mens].

Afrikaanse Unie

Oprichtingsverdrag van de Afrikaanse Unie van 11 juli 2000, *OAU Doc. CAB/LEG/23.15* (2000), https://au.int/sites/default/files/pages/32020-file-constitutiveact_en.pdf.

Afrikaans Handvest inzake de Rechten van Mensen en Volken van 27 juni 1981, *OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5*, 21 I.L.M. 58 (1982).

Afrikaans Handvest inzake de Rechten en het Welzijn van het kind van 1 juli 2000, *OAU Doc. CAB/LEG/24.9/49* (1990), [https://au.int/sites/default/files/treaties/7773-treaty-0014 - african charter on the rights and welfare of the child e.pdf](https://au.int/sites/default/files/treaties/7773-treaty-0014_-_african_charter_on_the_rights_and_welfare_of_the_child_e.pdf).

Report of the African Commission's Working Group of Experts on Indigenous Populations/Communities (2003), *ACHPR Doc. OS (XXXIV)/345*, 34.

Report of the Chairperson of the Commission on the Situation in Somalia (16 oktober 2014), *AU Doc. PSC/PR/2(CDLXII)* (2014).

Communiqué van de Vrede en Veiligheidsraad van de Afrikaanse Unie (19 januari 2007), *AU Doc. PSC/PR/Comm(LXIX)* (2007).

EU-Afrika

Verklaring van Barcelona inzake het Euro-mediterraan partnerschap, aangenomen op de Euro-mediterrane Conferentie, 27-28 november 1995, www.eeas.europa.eu/archives/docs/euromed/docs/bd_en.pdf.

Partnerschapsovereenkomst 2000/483/EG tussen de leden van de groep van Staten in Afrika, het Caribisch gebied en de Stille Oceaan, enerzijds, en de Europese Gemeenschap en haar lidstaten anderzijds van 23 juni 2000, *Pb.L.* 15 december 2000, afl. 317, 1.

Joint Africa-EU Strategy, Lisbon Summit, 9 december 2007, www.africa-eu-partnership.org/sites/default/files/documents/eas2007_joint_strategy_en.pdf.

First Action Plan (2008-2010) for the Implementation of the Africa-EU Strategic Partnership, 31 oktober 2007, www.africa-eu-partnership.org/sites/default/files/documents/jaes_action_plan_2008-2010.pdf.

Second Action plan (2011-2013), 30 november 2010, www.africa-eu-partnership.org/sites/default/files/documents/03-jaes_action_plan_en.pdf.

Final Report of the EU Somalia Unit and DfID: Strengthening Civil Society in Somalia (maart 2012), https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/20130612_cs_strategy.pdf.

Roadmap 2014-2017, Fourth EU-Africa Summit, 3 april 2014, www.africa-eu-partnership.org/sites/default/files/documents/2014_04_01_4th_eu-africa_summit_roadmap_en.pdf.

Multi-annual Indicative Programme (MIP) of the EU's Pan-African Programme for the period 2014-2017, juli 2014.

Final Declaration AU-EU Summit: Investing in Youth for Accelerated Inclusive Growth and Sustainable Development, Abidjan Summit, 30 november 2017, www.consilium.europa.eu/media/31991/33454-pr-final_declaration_au_eu_summit.pdf.

Somalië

The Provisional Constitution of the Federal Republic of Somalia, 1 augustus 2012.

The Somali Compact, 16 September 2013,
https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/20130916_the_somali_compact.pdf.

National Indicative Programme for Federal Republic of Somalia 2014 to 2020, 24 juni 2014, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/nip-somalia-20140619_en.pdf.

Anderen

Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens van 4 november 1950.

Verdrag van Wenen inzake het verdragenrecht van 23 mei 1969, *United Nations Treaty Series*, vol. 1155, 332.

Amerikaans Verdrag inzake de Rechten van de Mens van 22 november 1969, *OAS Treaty Series*, nr. 36, 1144 UNTS 123.

10.2 Rechtspraak

IGH 20 juli 1962, *Certain Expenses of the United States*, Advisory Opinion (1962), *ICJ Reports* 1962, 151.

HvJ 3 december 1996, nr. C-268/94, ECLI:EU:C:1996:461.

HvJ 23 oktober 2007, nr. C-403/05, ECLI:EU:C:2007:624.

10.3 Rechtsleer

ABTIDOON, A., “Al-Shabaab Evicted from Mogadishu”, *Somalia Report* 2012.

ADI, H., en SHERWOOD, M., *Pan-African History*, Londen, Routledge, 2003, VII-XI.

AL BAWABA, "South Sudan – 'A Failed State Status' Overshadows the Country's Second Independence Anniversary", *SyndiGate Media Inc* 2013, <https://search.proquest.com/docview/1397796746?accountid=17215>.

AMBROSE, B.P, *Democratization and the Protection of Human Rights in Africa*, Westport, Greenwood Publishing Group, 1995, 216 p.

AMISOM, "EU Delegation office to open in Somalia", *AMISOM News* 2015, <http://amisom-au.org/2015/05/eu-delegation-office-to-open-in-somalia/>.

AMNESTY INTERNATIONAL, *Report 2016/2017: The State of the World's Human Rights*, 2017, www.amnesty.org/download/Documents/POL1048002017ENGLISH.PDF, 409 p.

AMNESTY INTERNATIONAL, *Report 2017/18: The State of the World's Human Rights*, 2018, www.amnesty.org/download/Documents/POL1067002018ENGLISH.PDF, 409 p.

ANDERSON, D. en MCKNIGHT, J., "Kenya at war: Al-Shabaab and its enemies in Eastern Africa", *African Affairs* 2015, 114/454, 1–27.

ANDERSEN, L., MOLLER, B. en STEPPUTAT, F. (eds.), *Fragile States and Insecure People?*, New York, Palgrave, 2007, 260 p.

AYERS, A. J., "An illusion of the epoch: Critiquing the ideology of 'failed states'", *International Politics* 2012, vol. 49, 5, 568-590.

BATES, R.H., *When Things Fell Apart: State Failure in Late-century Africa*, New York, Cambridge University Press, 2008, 191 p.

BIGMAN, D., *Poverty, Hunger, and Democracy in Africa*, Londen, Palgrave Macmillan, 2011, 325 p.

BIRYABAREMA, E., "Somalia's Puntland region declares state of emergency over drought", *Reuters* 2017, www.reuters.com/article/us-somalia-drought/somalias-puntland-region-declares-state-of-emergency-over-drought-idUSKBN1DZ2Q2.

BOAS, M. en JENNINGS, K.M., "Failed states and state failure: Threats or Opportunities", *Globalizations* 2007, vol. 4 (4), 475-485.

BRADBURY, M. en HEALY, S. (eds.), *Whose Peace is it anyway? Connecting Somali and International Peacemaking Approaches*, London, Conciliation Resources, 2010, 125 p.

BRAUTIGAM, D., *The Dragon's Gift*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 397 p.

CARDWELL, P. J. (ed.), *EU External Relations Law and Policy in the Post-Lisbon Era*, Den Haag, T.M.C. Asser Press, 2012, 433 p.

Central Intelligence Agency, The World Factbook: Somalia, www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/so.html.

CLAUDE, A., *Democracy and Development in Africa*, Washington D.C., The Brookings Institution, 1996, 173 p.

DEARDEN, L., "Mogadishu hotel attack: At least 15 dead after al-Shabaab launch bomb and shooting assault in Somalia", *Independent News* 2016, www.independent.co.uk/news/world/africa/mogadishu-hotel-attack-explosions-and-gunfire-heard-as-suspected-islamist-militants-launch-assault-a7059931.html.

DE BAERE, G., *Constitutional Principles of EU External Relations*, Oxford, Oxford University Press, 2008, 350 p.

DE WAAL, A., "Somalia: The Logic of a Rentier Political Marketplace?", World Peace Foundation: Reinventing Peace Blog, 24 oktober 2013, <https://sites.tufts.edu/reinventingpeace/2013/10/24/somalia-the-logic-of-a-rentier-political-marketplace/>.

DH CLAMP LTD, "The resurgence of al-Shabaab in Somalia and implications for the humanitarian sector", *EISF* 2016, www.eisf.eu/news/the-resurgence-of-al-shabaab-in-somalia-and-implications-for-the-humanitarian-sector.

DIALER, D., NEISSER, H. en OPITZ, A. (eds.), *The EU's External Action Service: Potentials for a one voice Foreign Policy*, Innsbruck, Innsbruck, University Press, 2014, 205 p.

DONNELLY, J., *Universal Human Rights: In Theory and Practice*, New York, Cornell University Press, 2003, 336 p.

EEAS, “About the EU Delegation to Somalia”, 12 mei 2016, https://eeas.europa.eu/delegations/somalia_en/1763/About%20the%20EU%20Delegation%20to%20Somalia.

EEAS, Africa and the EU, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/328/africa-and-eu_lv.

EEAS, *Annual Activity Report 2016*, 2017, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/aar2016_final_final.pdf, 72 p.

EEAS, “EU closer to permanent and integrated presence in Somalia”, 2015, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-Homepage/1774/eu-closer-permanent-and-integrated-presence-somalia_en.

EIZENSTAT, S. E., “Rebuilding Weak States”, *Foreign Aff.* 2005, vol. 84, 134-137.

ENGLEHART, N.A., “State Capacity, State Failure, and Human Rights”, *Journal of Peace Research* 2009, vol. 46, nr. 2, 163-180.

EU, *Annual Report on Human Rights and Democracy in the World in 2016*, 2017, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/annual_report_on_human_rights_and_democracy_in_the_world_2016_0.pdf, 295 p.

European Commission, Democracy and human rights policy – democracy, https://ec.europa.eu/europeaid/sectors/human-rights-and-governance/democracy-and-human-rights/democracy_en.

EUROPEAN COMMISSION, “EU remains the world's leading donor of development assistance: €75.7 billion in 2017”, 10 April 2018, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3002_en.htm.

European Commission, International Cooperation and Development: Somalia, https://ec.europa.eu/europeaid/countries/somalia_en.

FEARON, J. D., “Why Do Some Civil Wars Last So Much Longer Than Others?”, *J. Peace Res.* 2004, vol. 41, 275.

FEHER, M., *Powerless by Design: The Age of the International Community*, Durham, Duke University Press, 2000, 184 p.

FITZGERALD, N.J., *Somalia: issues, history, and bibliography*, New York, Nova Publishers, 2002, 111 p.

FORSYTHE, D. en MCMAHON, P. (eds.), *Human Rights and Diversity: Area Studies Revisited*, Lincoln, University of Nebraska Press, 2003, 331 p.

GETTLEMEN, J., “Fueled by Bribes, Somalia’s Election Seen as Milestone of Corruption”, *New York Times* 2017, www.nytimes.com/2017/02/07/world/africa/somalia-election-corruption.html.

GREYSTONE PRESS STAFF, *The Illustrated Library of The World and Its Peoples: Africa, North and East*, New York, Greystone Press, 1967, 430 p.

GRÜNFELD, F. en HUIJBOOM, A., *The failure to prevent genocide in Rwanda: The role of bystanders*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2007, 329 p.

HAMMOND, L., “Somalia rising: things are starting to change for the world's longest failed state”, *Journal of Eastern African Studies* 2013, 7/1, 183–193.

HELMAN, G. B., en RATNER, S. R., “Saving Failed States”, *Foreign Policy* 1992-93, vol. 89, 3-20.

HILL, J., “Beyond the other? A postcolonial critique of the failed state thesis”, *African Identities* 2005, vol. 3 (2), 139-154.

HILL, J.N.C., “Challenging the failed state thesis: IMF and World Bank intervention and the Algerian civil war”, *Civil Wars* 2009, vol. 11 (1), 39–56.

HOGENDOORN, E.J., “The Effective Governance Gap in EU Counter-Terrorism and Stabilisation Policy for Somalia”, *ICCT* 2017, 8, nr. 6.

HUMAN RIGHTS WATCH, *World Report 2018*, 2018, www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/201801world_report_web.pdf, 660 p.

ILIFFE, J., *Africans: The History of a Continent*, Cambridge, Cambridge University Press, 2007, 365 p.

INTERPEACE, “The search for peace: A history of mediation in Somalia since 1988”, *Interpeace* 2009, 13–14.

IWGIA, *The Indigenous World*, 2015, 569 p.

JONES, B. G., “The Political Economy of Social Crisis: Towards a Critique of the "Failed State" Ideology”, *Rev. Intl Pol. Econ.* 2008, vol. 15, 180.

KESSELS, E., DURNER, T. en SCHWARTS, M., “Violent Extremism and Instability in the Greater Horn of Africa: an Examination of Drivers and Responses”, *Africa Center for Strategic Studies* 2016, <https://africacenter.org/security-article/violent-extremism-instability-greater-horn-africa-examination-drivers-responses/>.

KOENIG, N., *EU Security Policy and Crisis Management*, Abingdon, Routledge, 2016, 184 p.

KOUTRAKOS, P., *EU International Relations Law*, Oxford, Hart Publishing, 2015, 644 p.

KUBE. C., “U.S. Conducts Airstrike Against Al Shabab Militants in Somalia”, *NBC NEWS* 2016, www.nbcnews.com/news/us-news/u-s-conducts-airstrike-against-al-shabaab-militants-somalia-n573061.

KUMAR, A., “A Midlife Crisis for the Treaty-Based Human Rights System?”, *UN Chronicle* 2016, <https://unchronicle.un.org/article/midlife-crisis-treaty-based-human-rights-system>.

LEFORT, R., *Ethiopia: An Heretical Revolution?*, London, Zed Press, 1983, 301 p.

MAHALU, C.R., “Human rights and development: an African perspective” in *Leiden Journal of International Law*, Den Haag, Institute of Social Studies, 1988, 118 p.

MCCULLOCH, N., BARNETT, A., DUNCAN, A., KINGSMITH, W., KYDD, J., OWEN, O. en WILLIAMS, G., “The Evolving Role of Political Economy Analysis in Development Practice”, *The Policy Practice* 2017, <http://thepolicypractice.com/wp-content/uploads/2017/05/PolicyBrief11.pdf>.

MCKIRDY, E. en KRIEL, R., “Mastermind of Kenya university attack killed in Somalia”, *CNN* 2016, <http://edition.cnn.com/2016/06/02/africa/garissa-university-mastermind-killed>.

MENKHAUS, K., “State Failure, State-Building, and Prospects for a “Functional Failed State” in Somalia”, *AAPSS* 2014, vol. 656, 154-172.

MEREDITH, M., *De schatten van Afrika*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2014, 744 p.

MILLER, F., “Somalia: Government plans to reduce famine threat”, *Al Jazeera* 2018, www.aljazeera.com/news/2018/01/somalia-government-plans-reduce-famine-threat-180130060048914.html.

MOSHA, R.S., *The Heartbeat of Indigenous Africa*, Londen, Garland Publishing, 2000, 280 p.

MOSHE, S.Y., *Worldmark Encyclopedia of the Nations Vol. 2*, New York, Worldmark Press, 1988, 330 p.

MURRAY, R., *Human Rights in Africa: From the OAU to the African Union*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, 349 p.

MUSA, A. M., “Marginalization and ethnicization in the Sudan: how the elite failed to stabilize a diverse country”, *Contemporary Arab Affairs* 2010, vol. 3, 551-562.

NUSOJ, *2017 Report: The Endless Violations Against Journalists And Media Workers In Somalia*, Mogadishu, 2018, <http://nusoj.org.so/wp-content/uploads/2018/01/2017-NUSOJ-Annual-Report.pdf>.

NUSOJ, “2017 turned out to be another grim year for journalists and journalism in Somalia”, *NUSOJ* 2018, www.nusoj.org/2017-turned-out-to-be-another-grim-year-for-journalists-and-journalism-in-somalia-says-nusoj-2/.

NZONGOLA-NTALAJA, G., “The Failing State in the Democratic Republic of Congo”, *Global Dialogue* 2011, vol. 13, 70-72.

Ratification Table: African Charter on Human and Peoples' Rights, www.achpr.org/instruments/achpr/ratification/.

REY, B. en LEGRAND, J., “Het Europees nabuurschapsbeleid”, 2016, www.europarl.europa.eu/atyourservice/nl/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5.4.html.

ROTBURG R.I., “The New Nature of Nation-State Failure”, *Wash. Q.* 2002, vol. 52, 86.

RUBIN, B. (ed.), *The Muslim Brotherhood*, New York, Palgrave Macmillan, 2010, 186 p.

RUTHERFORD K., *Humanitarianism Under Fire: The US and UN Intervention in Somalia*, Sterling, Kumarian Press, 2008, 162. 240 p.

RYNGAERT, C., DEKKER, I.F., WESSEL, R.A. en WOUTERS, J., (eds.), *Judicial Decisions on the Law of International Organizations*, Oxford, Oxford University Press, 2016, 453 p.

SMIS, S., JANSSENS, C., MIRGAUX, S. en VAN LAETHEM, K., *Handboek Mensenrechten*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 660 p.

SOUTHALL, R., *Democracy in Africa: Moving Beyond a Difficult Legacy*, Kaapstad, HSRC Publishers, 2003, 73 p.

TAREKE, G., *The Ethiopian Revolution: War in the Horn of Africa*, New Haven, Yale University Press, 2009, 437 p.

THE EU SOMALIA UNIT AND DFID, *Strengthening Civil Society in Somalia: Developing a Comprehensive Strategy*, 2012, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/20130612_cs_strategy.pdf, 70 p.

THE FEDERAL REPUBLIC OF SOMALIA, *Somali Compact Progress Report 2014*, 2014, <http://somalangoconsortium.org/download/578571d69a156/>, 171 p.

THE FEDERAL REPUBLIC OF SOMALIA, *Somali Compact Progress Report 2015*, 2015, <https://ims.undg.org/downloadFile/f456d4d7481aa304207a4c3ed25d50f43e0688ed6769aaafc226fb027e1ce67bd>, 81 p.

The Fund for Peace, Fragile States Index 2018, <http://fundforpeace.org/fsi/data/>.

Transparency International, Corruption Perception Index 2017, www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017.

UNSOM, THE WORLD BANK AND THE FEDERAL REPUBLIC OF SOMALIA, *The Security and Justice Sector Public Expenditure Review*, 2017, <http://documents.worldbank.org/curated/en/644671486531571103/pdf/Somalia-SJPER-01302017-Final-Version.pdf>, 133 p.

UN Treaty Collection, Databases: Status of Multilateral Treaties Deposited with the Secretary-General, https://web.archive.org/web/20100901184638/http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&lang=en.

UPR, Somalia, www.upr-info.org/en/review/Somalia.

USCIRF, *Annual Report 2009 - The Commission's Watch List: Somalia*, USCIRF, 2009, <http://www.refworld.org/docid/4a4f272bc.html>.

VAN VOOREN, B. en WESSEL, R. A., *EU External Relations Law. Text, Cases and Materials*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014, 579 p.

WILES, P., *The New Communist Third World: an essay in political economy*, London, Taylor & Francis, 1982, 392 p.

WORLD BANK GROUP, *CPIA Africa, June 2015: Assessing Africa's Policies and Institutions*, Washington DC., World Bank, 2015, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/22366>.

World Bank Group, Worldwide Governance Indicators, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=worldwide-governance-indicators>.

X, “Al-Shabab claims deadly Mogadishu attack”, *Al Jazeera* 2017, www.aljazeera.com/news/2017/05/mogadishu-car-bombing-leaves-dead-170524154635297.html.

X, “Mohamed Abdullahi Mohamed: Help the Somali people”, *Al Jazeera* 2017, www.aljazeera.com/news/2017/03/mohamed-abdullahi-mohamed-somali-people-170323200626439.html.

X, “Opening Annual General Assembly Debate, Secretary-General Urges Member States to Press in Tackling Poverty, Terrorism, Human Rights Abuses, Conflicts”, New York, 2005, GA/10386, www.unis.unvienna.org/unis/pressrels/2005/ga10386.html.

X, “Somalia faces major cholera outbreak”, *Al Jazeera* 2017, www.aljazeera.com/video/news/2017/03/somalia-faces-major-cholera-outbreak-170329054056580.html.

X, “Somali minister shot dead near presidential palace”, *Al Jazeera* 2017, www.aljazeera.com/news/2017/05/somali-minister-shot-dead-presidential-palace-170503180518907.html.

X, “Somalia: Transforming Hope into Stability”, *International Crisis Group* 2017, www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/somalia/somalia-transforming-hope-stability.

X, “VN waarschuwen voor grootste humanitaire crisis sinds 1945”, *De Standaard* 2017, www.standaard.be/cnt/dmf20170312_02776828.

YOO, J., “Fixing Failed States”, *CLR* 2011, vol. 99:95, 96-150.